

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 28 Apr 2023 23:33:34 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@paragon-cc.nl>
Cc: "Kuijken, Wim" <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>
Subject: RE: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Graag willen wij op korte termijn met jullie in overleg treden over de terugbetaling van de door de Kiesraad betaalde voorschotten en eventuele andere afwikkelingspunten. Wij zijn bereid om jullie uitgebreidere reactie af te wachten, maar willen wel graag binnen veertien dagen van jullie vernemen.

Met betrekking tot de communicatie over de ontbinding het volgende. De Kiesraad wil transparant zijn. Dat is voor een overheid ook heel belangrijk, en dat kan voor jullie ook geen verrassing zijn. In het gesprek van 18 april jl. heeft Wim Kuijken het voornemen tot ontbinding toegelicht, alsook wat de Kiesraad hierover extern moet communiceren (waaronder ambtsbericht aan de hand waarvan de minister de Tweede Kamer moet kunnen informeren en een nieuwsbericht op de website van de Kiesraad, geen persbericht). We hebben in het gesprek aangegeven verder niet de publiciteit op te zoeken. In dit gesprek is niet gesproken over afstemming van de communicatie. Daarover hebben jij en ik op 13 april jl. wel gesproken. Ik heb toen toegelicht dat ik – in geval de Kiesraad zou besluiten tot ontbinding van de overeenkomst - afstemming van de communicatie hierover zou willen voorstellen. Je hebt toen aangegeven dat er wat Paragon betreft geen sprake zou hoeven zijn van een ontbinding en er dan ook geen communicatie nodig zou zijn. Dat is natuurlijk geen basis voor een overleg over wat de communicatie inzake ontbinding zou kunnen zijn. De communicatie is volgens ons zowel juist als rechtmatig.

Met vriendelijke groeten,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>
Verzonden: woensdag 26 april 2023 16:52
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
CC: 5.1.2.e <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>
Onderwerp: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Je verzocht mij gister om contact op te nemen. Het leek mij voor nu het beste om je een e-mail bericht te sturen.

Laat ik beginnen met dat Paragon zich beraadt op haar positie en op de te nemen stappen naar aanleiding van jullie eenzijdig besluit tot ontbinding.

Daarnaast hebben Wim Kuijken en jij mij vorige week bij herhaling verzekerd dat de Kiesraad de communicatie over jullie besluit tot ontbinding wenste af te stemmen omdat jullie een korte, zakelijke en decante berichtgeving wilde plaatsen.

Ik ben echter in het geheel niet gekend in jullie persbericht van afgelopen vrijdag, laat staan dat het met mij is afgestemd. Totaal in strijd met jullie toezegging waar ik dus niet op kan vertrouwen.

Erger nog, de communicatie is tamelijk onzakelijk en uiterst eenzijdig verwoord. Het onnodig noemen van Paragon met naam en toenaam en daarbij het publiekelijk uiten van twijfels over onze kwaliteit en betrouwbaarheid is ongehoord en onrechtmatig. Paragon neemt dit zeer hoog op en houdt de Kiesraad verantwoordelijk voor de serieuze reputatieschade die wij hiervan ondervinden.

Ik zal bij je terugkomen zodra wij onze vervolgstappen hebben uitgewerkt, waarbij Paragon zich alle wettelijke en rechten voorbehoudt.

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

5.2.1. i.c.m. 5.1.2.i

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.2.1. i.c.m. 5.1.2.i

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.2.1. i.c.m. 5.1.2.i

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Graag willen wij op korte termijn met jullie in overleg treden over de terugbetaling van de door ons betaalde voorschotten en eventuele andere afwikkelingspunten. Wij zijn bereid om jullie uitgebreidere reactie af te wachten, maar willen wel graag binnen veertien dagen van jullie vernemen.

Met betrekking tot de communicatie over de ontbinding het volgende. De Kiesraad wil transparant zijn. Dat is voor een overheid ook heel belangrijk, en dat kan voor jullie ook geen verrassing zijn. In het gesprek van 18 april jl. heeft Wim Kuijken het voornemen tot ontbinding toegelicht, alsook wat de Kiesraad hierover extern moet communiceren (waaronder ambtsbericht aan de hand waarvan de minister de Tweede Kamer moet kunnen informeren en een nieuwsbericht op de website van de Kiesraad, geen persbericht). We hebben in het gesprek aangegeven verder niet de publiciteit op te zoeken. In dit gesprek is niet gesproken over afstemming van de communicatie. Daarover hebben jij en ik op 13 april jl. wel gesproken. Ik heb toen toegelicht dat ik – in geval de Kiesraad zou besluiten tot ontbinding van de overeenkomst - afstemming van de communicatie hierover zou willen voorstellen. Je hebt toen aangegeven dat er wat Paragon betreft geen sprake zou hoeven zijn van een ontbinding en er dus ook geen communicatie nodig zou zijn. Dat is natuurlijk geen basis voor een overleg over wat de communicatie inzake ontbinding zou kunnen zijn. De communicatie is volgens ons zowel juist als rechtmatig.

Los daarvan nodig ik je graag uit om op korte termijn met elkaar in gesprek te gaan over de afwikkeling van de ontbinding van de overeenkomst.

Met vriendelijke groeten,

5.1.2.e

+++

5.2.1. i.c.m. 5.1.2.i

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

Datum: woensdag 26 apr. 2023 4:52 PM

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Kopie: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Onderwerp: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Je verzocht mij gister om contact op te nemen. Het leek mij voor nu het beste om je een e-mail bericht te sturen.

Laat ik beginnen met dat Paragon zich beraadt op haar positie en op de te nemen stappen naar aanleiding van jullie eenzijdig besluit tot ontbinding.

Daarnaast hebben Wim Kijken en jij mij vorige week bij herhaling verzekerd dat de Kiesraad de communicatie over jullie besluit tot ontbinding wenste af te stemmen omdat jullie een korte, zakelijke en decente berichtgeving wilde plaatsen.

Ik ben echter in het geheel niet gekend in jullie persbericht van afgelopen vrijdag, laat staan dat het met mij is afgestemd. Totaal in strijd met jullie toezegging waar ik dus niet op kan vertrouwen.

Erger nog, de communicatie is tamelijk onzakelijk en uiterst eenzijdig verwoord. Het onnodig noemen van Paragon met naam en toenaam en daarbij het publiekelijk uiten van twijfels over onze kwaliteit en betrouwbaarheid is ongehoord en onrechtmatig. Paragon neemt dit zeer hoog op en houdt de Kiesraad verantwoordelijk voor de serieuze reputatieschade die wij hiervan ondervinden.

Ik zal bij je terugkomen zodra wij onze vervolgstappen hebben uitgewerkt, waarbij Paragon zich alle wesen en rechten voorbehoudt.

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Het bericht kan vertrouwelijke informatie bevatten waarvoor het beroepsgeheim van advocaat geldt. Als u dit bericht per abuis hebt ontvangen, wordt u verzocht het te vernietigen en de afzender te informeren. Alle werkzaamheden worden verricht op grond van een overeenkomst van opdracht als bedoeld in artikel 7:400 van het Burgerlijk Wetboek met de naamloze vennootschap Pels Rijcken & Droogleevers Fortuijn N.V., gevestigd te Den Haag en ingeschreven in het Handelsregister onder nr. 27283716. Op de overeenkomst zijn de algemene voorwaarden van toepassing, die zijn gedeponeerd ter griffie rechtbank Den Haag onder nr. 2022-16. Daarin is een aansprakelijkheidsbeperking opgenomen. De algemene voorwaarden zijn te raadplegen op www.pelsrijcken.nl/algemene-voorwaarden en worden op verzoek langs elektronische weg of op andere wijze kosteloos aan u toegezonden.

This message is solely intended for the addressee and may contain information that is confidential and legally privileged. If you are not the intended recipient please notify the sender immediately and delete this message. All our services are performed by virtue of an agreement for the supply of services as referred to in Section 7:400 of the Dutch Civil Code between Pels Rijcken & Droogleevers Fortuijn N.V. and the client. Pels Rijcken & Droogleevers Fortuijn N.V. is a public limited company that is based in The Hague and registered with the Chamber of Commerce Haaglanden under number 27283716. All services provided are subject to our general terms and conditions which include a limitation of liability clause and are deposited with the District Court of The Hague under number 2022-16. Our general terms and conditions can be found on our website www.pelsrijcken.nl/en/general-terms-and-conditions and upon request we will provide you with a copy, free of charge.

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 16 May 2023 08:49:16 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e"
<5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: FW: Kiesraad | Paragon

Ter vertrouwelijke info

Van: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>
Verzonden: maandag 15 mei 2023 20:41
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Geachte 5.1.2.e beste 5.1.2.e

Ik heb onderstaande reactie in goede orde ontvangen. De Kiesraad had gehoopt op een inhoudelijke reactie, maar wij zullen tot 31 mei a.s. de reactie van u resp uw advocaat afwachten.

Wij horen graag van u of u zich bij het door u voorgestelde gesprek zult laten vergezellen door uw advocaat. Als dat zo is, dan zullen wij 5.1.2.e c.s. vragen om ook aan dat gesprek deel te nemen. Zodra wij van u hierover horen zullen wij datavoorstellen doen.

Met vriendelijke groet, namens de Kiesraad, Wim Kuijken

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>
Datum: vrijdag 12 mei 2023 10:45 AM
Aan: 5.1.2.e <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>
Kopie: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Beste Wim,

Zoals in mijn e-mail van 26 april jl. aangegeven heeft Paragon zich beraad op haar positie en op de te nemen stappen naar aanleiding van jullie eenzijdig besluit tot ontbinding. Onze reactie op jullie schrijven van 21 april jl. vind je hierbij bijgesloten. Deze brief zal vandaag ook aangetekend naar jullie verzonden worden.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 28 april 2023 23:34

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

CC: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Graag willen wij op korte termijn met jullie in overleg treden over de terugbetaling van de door de Kiesraad betaalde voorschotten en eventuele andere afwikkelingspunten. Wij zijn bereid om jullie uitgebreidere reactie af te wachten, maar willen wel graag binnen veertien dagen van jullie vernemen.

Met betrekking tot de communicatie over de ontbinding het volgende. De Kiesraad wil transparant zijn. Dat is voor een overheid ook heel belangrijk, en dat kan voor jullie ook geen verrassing zijn. In het gesprek van 18 april jl. heeft Wim Kuijken het voornemen tot ontbinding toegelicht, alsook wat de Kiesraad hierover extern moet communiceren (waaronder ambtsbericht aan de hand waarvan de minister de Tweede Kamer moet kunnen informeren en een nieuwsbericht op de website van de Kiesraad, geen persbericht). We hebben in het gesprek aangegeven verder niet de publiciteit op te zoeken. In dit gesprek is niet gesproken over afstemming van de communicatie. Daarover hebben jij en ik op 13 april jl. wel gesproken. Ik heb toen toegelicht dat ik – in geval de Kiesraad zou besluiten tot ontbinding van de overeenkomst - afstemming van de communicatie hierover zou willen voorstellen. Je hebt toen aangegeven dat er wat Paragon betreft geen sprake zou hoeven zijn van een ontbinding en er dan ook geen communicatie nodig zou zijn. Dat is natuurlijk geen basis voor een overleg over wat de communicatie inzake ontbinding zou kunnen zijn. De communicatie is volgens ons zowel juist als rechtmatig.

Met vriendelijke groeten,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

Verzonden: woensdag 26 april 2023 16:52

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

CC: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Onderwerp: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Je verzocht mij gister om contact op te nemen. Het leek mij voor nu het beste om je een e-mail bericht te sturen.

Laat ik beginnen met dat Paragon zich beraadt op haar positie en op de te nemen stappen naar aanleiding van jullie eenzijdig besluit tot ontbinding.

Daarnaast hebben Wim Kuijken en jij mij vorige week bij herhaling verzekerd dat de Kiesraad de communicatie over jullie besluit tot ontbinding wenste af te stemmen omdat jullie een korte, zakelijke en decente berichtgeving wilde plaatsen.

Ik ben echter in het geheel niet gekend in jullie persbericht van afgelopen vrijdag, laat staan dat het met mij is afgestemd. Totaal in strijd met jullie toezegging waar ik dus niet op kan vertrouwen.

Erger nog, de communicatie is tamelijk onzakelijk en uiterst eenzijdig verwoord. Het onnodig noemen van Paragon met naam en toenaam en daarbij het publiekelijk uiten van twijfels over onze kwaliteit en betrouwbaarheid is ongehoord en onrechtmatig.

Paragon neemt dit zeer hoog op en houdt de Kiesraad verantwoordelijk voor de serieuze reputatieschade die wij hiervan ondervinden.

Ik zal bij je terugkomen zodra wij onze vervolgstappen hebben uitgewerkt, waarbij Paragon zich alle wesen en rechten voorbehoudt.

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 28 april 2023 23:34

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

CC: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Graag willen wij op korte termijn met jullie in overleg treden over de terugbetaling van de door de Kiesraad betaalde voorschotten en eventuele andere afwikkelingspunten. Wij zijn bereid om jullie uitgebreidere reactie af te wachten, maar willen wel graag binnen veertien dagen van jullie vernemen.

Met betrekking tot de communicatie over de ontbinding het volgende. De Kiesraad wil transparant zijn. Dat is voor een overheid ook heel belangrijk, en dat kan voor jullie ook geen verrassing zijn. In het gesprek van 18 april jl. heeft Wim Kuijken het voornemen tot ontbinding toegelicht, alsook wat de Kiesraad hierover extern moet communiceren (waaronder ambtsbericht aan de hand waarvan de minister de Tweede Kamer moet kunnen informeren en een nieuwsbericht op de website van de Kiesraad, geen persbericht). We hebben in het gesprek aangegeven verder niet de publiciteit op te zoeken. In dit gesprek is niet gesproken over afstemming van de communicatie. Daarover hebben jij en ik op 13 april jl. wel gesproken. Ik heb toen toegelicht dat ik – in geval de Kiesraad zou besluiten tot ontbinding van de overeenkomst - afstemming van de communicatie hierover zou willen voorstellen. Je hebt toen aangegeven dat er wat Paragon betreft geen sprake zou hoeven zijn van een ontbinding en er dan ook geen communicatie nodig zou zijn. Dat is natuurlijk geen basis voor een overleg over wat de communicatie inzake ontbinding zou kunnen zijn. De communicatie is volgens ons zowel juist als rechtmatig.

Met vriendelijke groeten,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

Verzonden: woensdag 26 april 2023 16:52

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

CC: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Onderwerp: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Je verzocht mij gister om contact op te nemen. Het leek mij voor nu het beste om je een e-mail bericht te sturen.

Laat ik beginnen met dat Paragon zich beraadt op haar positie en op de te nemen stappen naar aanleiding van jullie eenzijdig besluit tot ontbinding.

Daarnaast hebben Wim Kuijken en jij mij vorige week bij herhaling verzekerd dat de Kiesraad de communicatie over jullie besluit tot ontbinding wenste af te stemmen omdat jullie een korte, zakelijke en decante berichtgeving wilde plaatsen.

Ik ben echter in het geheel niet gekend in jullie persbericht van afgelopen vrijdag, laat staan dat het met mij is afgestemd. Totaal in strijd met jullie toezegging waar ik dus niet op kan vertrouwen.

Erger nog, de communicatie is tamelijk onzakelijk en uiterst eenzijdig verwoord. Het onnodig noemen van Paragon met naam en toenaam en daarbij het publiekelijk uiten van twijfels over onze kwaliteit en betrouwbaarheid is ongehoord en onrechtmatig. Paragon neemt dit zeer hoog op en houdt de Kiesraad verantwoordelijk voor de serieuze reputatieschade die wij hiervan ondervinden.

Ik zal bij je terugkomen zodra wij onze vervolgstappen hebben uitgewerkt, waarbij Paragon zich alle wesen en rechten voorbehoudt.

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Per aangetekend schrijven en vooruit per e-mail

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties, Kiesraad
De heer W. Kuijken
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Braillestraat 6
2652 XV Berkel en Rodenrijs
Postbus 95
2650 AB Berkel en Rodenrijs
T +31 (0)88 110 35 35
www.paragon-cc.nl

Onderwerp: Overeenkomst Digitale hulpmiddelen
verkiezingen/reactie op brief 21 april 2023

Uw kenmerk : 2023-0000223325

Datum: 12 mei 2023

Geachte heer Kuijken,

Onder verwijzing naar uw brief van 21 april 2023 bericht ik u als volgt. In genoemde brief heeft de Kiesraad de Overeenkomst Digitale hulpmiddelen verkiezingen ("de Overeenkomst") met Paragon Customer Communications buitengerechtelijk ontbonden en zich subsidiair beroepen op opzegging van de Overeenkomst.

Wij hebben ons laten adviseren door DLA Piper en wij bestrijden dat de Kiesraad gerechtigd is tot ontbinding van de Overeenkomst. Anders dan de Kiesraad stelt, zijn wij van mening dat wij niet in verzuim verkeren. Hierbij is onder meer van belang dat de overschrijding van de datum voor oplevering van het eerste onderdeel het gevolg is van omstandigheden die niet aan ons toerekenbaar zijn. Dit betekent ook dat terugbetaling van het door de Kiesraad betaalde voorschot niet aan de orde kan zijn. Daarbij heeft de Kiesraad de betaling van de factuur maart 2023 á ^{5.1.2.b} eenzijdig opgeschort en niet voldaan.

Wij hebben op dit moment een nadere inhoudelijke reactie op de ontbindingsbrief in voorbereiding, waarin wij de door de Kiesraad ingeroepen gronden voor ontbinding gemotiveerd weerleggen. Wij zullen u die brief uiterlijk op 31 mei 2023 toesturen.

Hoewel wij onderkennen dat de Kiesraad op grond van de Overeenkomst gerechtigd is tot opzegging, betreuren wij een dergelijke beslissing. Indien dit daadwerkelijk de wens van de Kiesraad is, zullen wij niettemin meewerken aan een afwikkeling van de Overeenkomst conform de contractuele afspraken voor afrekening bij opzegging.

Wij onderschrijven uw wens om niet te verzanden in een juridisch geschil. In dit kader zijn wij bereid om uw uitnodiging voor overleg aan te nemen. Wij verbinden daaraan wel de voorwaarde dat eventuele juridische maatregelen over en weer achterwege blijven in afwachting van de uitkomst van zo'n overleg.

Behalve over de afrekening zal in een dergelijk overleg ook gesproken moeten worden over de stellingen die de Kiesraad per e-mail van 28 april jl. heeft ingenomen over de noodzaak om transparant te zijn over de ontbinding, dit mede in relatie tot de geheimhouding die partijen contractueel zijn overeengekomen. Ook het feit dat de Kiesraad in zijn publicatie een onjuist, althans onvolledig beeld heeft geschetst, dient hierbij aan de orde te komen. In zijn publicatie heeft hij enkel melding gemaakt van ontbinding, terwijl wij al vóór het inroepen van de ontbinding bestreden dat de Kiesraad daartoe gerechtigd is. De subsidiair ingeroepen opzegging is onvermeld gelaten, terwijl de Kiesraad er hierdoor zelf blijk van geeft dat nog geenszins vaststaat dat ontbinding gerechtvaardigd is.

Aldus heeft de Kiesraad ten onrechte het beeld laten ontstaan dat hij wegens toerekenbare tekortkomingen van Paragon de Overeenkomst mocht ontbinden en dat daarover geen discussie bestaat. Zoals reeds aangegeven, brengt dit schade toe aan onze goede naam, waarvoor wij de Kiesraad verantwoordelijk houden.

Graag ontvangen wij van u enkele datumvoorstellen voor een overleg en de namen van de vertegenwoordigers die vanuit de Kiesraad aanwezig zullen zijn in dit overleg. Ook ontvangen wij graag uw schriftelijke bevestiging dat de Kiesraad geen juridische maatregelen zal treffen in afwachting van de uitkomst van dit overleg.

U zult begrijpen dat wij ons ten aanzien van het voorgaande alle rechten en wesen dienen voor te behouden.

Hoogachtend,

5.1.2.e

5.1.2.e

CEO
Paragon Customer Communications

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 22 May 2023 11:25:51 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: FW: Kiesraad | Paragon 28 april 2023

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: vrijdag 28 april 2023 23:35
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: FW: Kiesraad | Paragon

Ter info, na afstemming met de LA verzonden.

Van: 5.1.2.e
Verzonden: vrijdag 28 april 2023 23:34
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>
CC: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>
Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Graag willen wij op korte termijn met jullie in overleg treden over de terugbetaling van de door de Kiesraad betaalde voorschotten en eventuele andere afwikkelingspunten. Wij zijn bereid om jullie uitgebreidere reactie af te wachten, maar willen wel graag binnen veertien dagen van jullie vernemen.

Met betrekking tot de communicatie over de ontbinding het volgende. De Kiesraad wil transparant zijn. Dat is voor een overheid ook heel belangrijk, en dat kan voor jullie ook geen verrassing zijn. In het gesprek van 18 april jl. heeft Wim Kuijken het voornemen tot ontbinding toegelicht, alsook wat de Kiesraad hierover extern moet communiceren (waaronder ambtsbericht aan de hand waarvan de minister de Tweede Kamer moet kunnen informeren en een nieuwsbericht op de website van de Kiesraad, geen persbericht). We hebben in het gesprek aangegeven verder niet de publiciteit op te zoeken. In dit gesprek is niet gesproken over afstemming van de communicatie. Daarover hebben jij en ik op 13 april jl. wel gesproken. Ik heb toen toegelicht dat ik – in geval de Kiesraad zou besluiten tot ontbinding van de overeenkomst - afstemming van de communicatie hierover zou willen voorstellen. Je hebt toen aangegeven dat er wat Paragon betreft geen sprake zou hoeven zijn van een ontbinding en er dan ook geen communicatie nodig zou zijn. Dat is natuurlijk geen basis voor een overleg over wat de communicatie inzake ontbinding zou kunnen zijn. De communicatie is volgens ons zowel juist als rechtmatig.

Met vriendelijke groeten,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>
Verzonden: woensdag 26 april 2023 16:52
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
CC: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>
Onderwerp: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Je verzocht mij gister om contact op te nemen. Het leek mij voor nu het beste om je een e-mail bericht te sturen.

Laat ik beginnen met dat Paragon zich beraadt op haar positie en op de te nemen stappen naar aanleiding van jullie eenzijdig besluit tot ontbinding.

Daarnaast hebben Wim Kuijken en jij mij vorige week bij herhaling verzekerd dat de Kiesraad de communicatie over jullie besluit tot ontbinding wenste af te stemmen omdat jullie een korte, zakelijke en decente berichtgeving wilde plaatsen.

Ik ben echter in het geheel niet gekend in jullie persbericht van afgelopen vrijdag, laat staan dat het met mij is afgestemd. Totaal in strijd met jullie toezegging waar ik dus niet op kan vertrouwen.

Erger nog, de communicatie is tamelijk onzakelijk en uiterst eenzijdig verwoord. Het onnodig noemen van Paragon met naam en toenaam en daarbij het publiekelijk uiten van twijfels over onze kwaliteit en betrouwbaarheid is ongehoord en onrechtmatig.

Paragon neemt dit zeer hoog op en houdt de Kiesraad verantwoordelijk voor de serieuze reputatieschade die wij hiervan ondervinden.

Ik zal bij je terugkomen zodra wij onze vervolgstappen hebben uitgewerkt, waarbij Paragon zich alle wesen en rechten voorbehoudt.

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

PARAGON
Customer Communications

Ik ben echter in het geheel niet gekend in jullie persbericht van afgelopen vrijdag, laat staan dat het met mij is afgestemd. Totaal in strijd met jullie toezegging waar ik dus niet op kan vertrouwen.

Erger nog, de communicatie is tamelijk onzakelijk en uiterst eenzijdig verwoord. Het onnodig noemen van Paragon met naam en toenaam en daarbij het publiekelijk uiten van twijfels over onze kwaliteit en betrouwbaarheid is ongehoord en onrechtmatig. Paragon neemt dit zeer hoog op en houdt de Kiesraad verantwoordelijk voor de serieuze reputatieschade die wij hiervan ondervinden.

Ik zal bij je terugkomen zodra wij onze vervolgstappen hebben uitgewerkt, waarbij Paragon zich alle wesen en rechten voorbehoudt.

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

PARAGON
Customer Communications

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 29 May 2023 20:10:06 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: FW: DHV levering.
Importance: High

Dag collega's, zie graag onderstaande. Bespreek ik graag morgen even in de cockpit. Benieuwd hoe jullie hier naar kijken.
Ik toets een formele reactie ook even met de LA.
Groeten, 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>
Datum: vrijdag 26 mei 2023 3:53 PM
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>, 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: DHV levering.

Beste 5.1.2.e en 5.1.2.e

Zoals eerder schriftelijk gecommuniceerd heeft Paragon vandaag de deliverables voor de eerste levering DHV afgerond. We hebben hiertoe alle relevante documentatie, broncode en ontwikkelscripts ter beschikking. Graag hoor ik van je of de Kiesraad hiervoor een overdracht en/of demo wenst in te plannen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e
Paragon | Nederland en België

M: 5.1.2.e
E: 5.1.2.e@paragon-cc.nl
W: paragon.world/nl **A:** [Overzicht adresgegevens](#) [in LinkedIn](#)

This email and any files transmitted with it are confidential and intended solely for the use of the individual or entity to whom they are addressed to. Any views or opinions presented are solely those of the author and do not necessarily represent those of Paragon. If you have received this email in error please notify the sender.

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

5.1.2.e 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

Datum: woensdag 31 mei 2023 11:06 PM

Aan: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Kopie: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Beste Wim,

Hierbij onze inhoudelijke reactie zoals eerder aangekondigd.
Wij treffen elkaar 14 juni aanstaande en zijn dan uiteraard bereid de inhoud nader toe te lichten.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

CEO
Paragon | Nederland en België
M: 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Verzonden: maandag 15 mei 2023 20:41

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Geachte 5.1.2.e beste 5.1.2.e

Ik heb onderstaande reactie in goede orde ontvangen. De Kiesraad had gehoopt op een inhoudelijke reactie, maar wij zullen tot 31 mei a.s. de reactie van u resp uw advocaat afwachten.

Wij horen graag van u of u zich bij het door u voorgestelde gesprek zult laten vergezellen door uw advocaat. Als dat zo is, dan zullen wij Pels Rijcken c.s. vragen om ook aan dat gesprek deel te nemen. Zodra wij van u hierover horen zullen wij datavoorstellen doen.

Met vriendelijke groet, namens de Kiesraad, Wim Kuijken

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl> <5.1.2.e@paragon-cc.nl>>
Datum: vrijdag 12 mei 2023 10:45 AM
Aan: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl<mailto:Wim.Kuijken@kiesraad.nl>>
Kopie: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl> <5.1.2.e@kiesraad.nl>>
Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Beste Wim,

Zoals in mijn e-mail van 26 april jl. aangegeven heeft Paragon zich beraad op haar positie en op de te nemen stappen naar aanleiding van jullie eenzijdig besluit tot ontbinding.

Onze reactie op jullie schrijven van 21 april jl. vind je hierbij bijgesloten. Deze brief zal vandaag ook aangetekend naar jullie verzonden worden.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

CEO Paragon
The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

[cid:image001.png@01D984BE.68519510]

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: vrijdag 28 april 2023 23:34
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>
CC: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>
Onderwerp: RE: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Graag willen wij op korte termijn met jullie in overleg treden over de terugbetaling van de door de Kiesraad betaalde voorschotten en eventuele andere afwikkelingspunten. Wij zijn bereid om jullie uitgebreidere reactie af te wachten, maar willen wel graag binnen veertien dagen van jullie vernemen.

Met betrekking tot de communicatie over de ontbinding het volgende. De Kiesraad wil transparant zijn. Dat is voor een overheid ook heel belangrijk, en dat kan voor jullie ook geen verrassing zijn. In het gesprek van 18 april jl. heeft Wim Kuijken het voornemen tot ontbinding toegelicht, alsook wat de Kiesraad hierover extern moet communiceren (waaronder ambtsbericht aan de hand waarvan de minister de Tweede Kamer moet kunnen informeren en een nieuwsbericht op de website van de Kiesraad, geen persbericht). We hebben in het gesprek aangegeven verder niet de publiciteit op te zoeken. In dit gesprek is niet gesproken over afstemming van de communicatie. Daarover hebben jij en ik op 13 april jl. wel gesproken. Ik heb toen toegelicht dat ik - in geval de Kiesraad zou besluiten tot ontbinding van de overeenkomst - afstemming van de communicatie hierover zou willen voorstellen. Je hebt toen aangegeven dat er wat Paragon betreft geen sprake zou hoeven zijn van een ontbinding en er dan ook geen communicatie nodig zou zijn. Dat is natuurlijk geen basis voor een overleg over wat de communicatie inzake ontbinding zou kunnen zijn. De communicatie is volgens ons zowel juist als rechtmatig.

Met vriendelijke groeten.

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl> <5.1.2.e@paragon-cc.nl>>

Verzonden: woensdag 26 april 2023 16:52

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl> <5.1.2.e@kiesraad.nl>>

CC: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl> <mailto:Wim.Kuijken@kiesraad.nl>>

Onderwerp: Kiesraad | Paragon

Beste 5.1.2.e

Je verzocht mij gister om contact op te nemen. Het leek mij voor nu het beste om je een e-mail bericht te sturen.

Laat ik beginnen met dat Paragon zich beraadt op haar positie en op de te nemen stappen naar aanleiding van jullie eenzijdig besluit tot ontbinding.

Daarnaast hebben Wim Kuijken en jij mij vorige week bij herhaling verzekerd dat de Kiesraad de communicatie over jullie besluit tot ontbinding wenste af te stemmen omdat jullie een korte, zakelijke en decente berichtgeving wilde plaatsen.

Ik ben echter in het geheel niet gekend in jullie persbericht van afgelopen vrijdag, laat staan dat het met mij is afgestemd. Totaal in strijd met jullie toezegging waar ik dus niet op kan vertrouwen.

Erger nog, de communicatie is tamelijk onzakelijk en uiterst eenzijdig verwoord. Het onnodig noemen van Paragon met naam en toenaam en daarbij het publiekelijk uiten van twijfels over onze kwaliteit en betrouwbaarheid is ongehoord en onrechtmatig.

Paragon neemt dit zeer hoog op en houdt de Kiesraad verantwoordelijk voor de serieuze reputatieschade die wij hiervan ondervinden.

Ik zal bij je terugkomen zodra wij onze vervolgstappen hebben uitgewerkt, waarbij Paragon zich alle wesen en rechten voorbehoudt.

5.1.2.e

CEO Paragon

The Netherlands | Belgium

5.1.2.e

[cid:image001.png@01D984BE.68519510]

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Per aangetekend schrijven en vooruit per e-mail
Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
Kiesraad
De heer W. Kuijken
Postbus 20011
2500 EA Den Haag

Braillestraat 6
2652 XV Berkel en Rodenrijs
Postbus 95
2650 AB Berkel en Rodenrijs
T +31 (0)88 110 35 35
www.paragon-cc.nl

Onderwerp: Overeenkomst Digitale hulpmiddelen
verkiezingen/vervolg op onze brief van 12 mei 2023
Uw kenmerk : 2023-0000223325

Datum: 31 mei 2023

Geachte heer Kuijken,

In vervolg op onze brief van 12 mei 2023, waarin wij de gerechtigdheid van de Kiesraad tot ontbinding van de Overeenkomst hebben betwist en ons ter zake alle rechten hebben voorbehouden, berichten wij u als volgt.

In het onderstaande zetten wij uiteen waarom de Kiesraad in onze optiek niet gerechtigd was om tot ontbinding over te gaan, zodat hooguit sprake kan zijn van een rechtsgeldige opzegging. Wij maken dan ook onverminderd aanspraak op de reeds door de Kiesraad betaalde vergoeding, te vermeerderen met hetgeen de Kiesraad in verband met de opzegging nog aan ons is verschuldigd. Deze brief kan mede dienen ter voorbereiding op het reeds geplande overleg tussen partijen dat op 14 juni a.s. zal plaatsvinden in aanwezigheid van de wederzijdse advocaten.

1 Chronologisch verloop discussiepunten

Vertrekpunt: Overeenkomst met vaste prijs en strakke planning

- 1.1 Voor de contractuele scope van de opdracht is van belang wat de Kiesraad daarover in de aanbestedingsdocumenten heeft opgenomen. Uit de aanbestedingsdocumenten blijkt dat de Kiesraad een opdracht in de markt heeft gezet voor "de levering, configuratie, beheer en onderhoud, inclusief de (door)ontwikkeling en hosting van de software voor de kandidaatstelling en uitslagvaststelling." Hierin wil de Kiesraad "volledig ontzorgd worden." (paragraaf 1.2 Beschrijvend Document). Voor de totale scope van het DHV systeem geldt een plafondprijs van EUR ^{5.1.2.b} exclusief BTW. Het is aanvankelijk de bedoeling dat het gehele softwaresysteem bedrijfsklaar gerealiseerd is op 1 maart 2023, door middel van een complete oplevering in één keer. De verwachtingen van de Kiesraad ten aanzien van de samenwerking met de opdrachtnemer tijdens de uitvoering van de opdracht zijn "meer toegespitst op zachte criteria en hierdoor lastig tot niet te vertalen naar meetbare doelstellingen", welke zachte criteria vervolgens worden uitgewerkt. Dit alles volgt uit paragraaf 2.1.1 Beschrijvend Document.
- 1.2 De Kiesraad ziet voor zichzelf dus géén actieve betrokkenheid in het ontwerp en de ontwikkeling van het softwaresysteem. Het systeem dient geheel door de opdrachtnemer te worden ontwikkeld, zodanig dat het op de overeengekomen fatale datum gereed is voor aflevering en oplevering. Snelheid is van belang; de Kiesraad verlangt dat het nieuwe systeem gereed is ruim voor de eerstgeplande verkiezingen die in november 2023 zullen plaatsvinden.¹

¹ Na het schrappen van de herindelingsverkiezingen in 2023 verschuift het moment van de eerstgeplande verkiezingen naar 2024.

Optiedossier Paragon

- 1.3 Paragon stelt zich vervolgens in haar inschrijving op de aanbesteding tot doel om maximaal invulling te geven aan de doelstellingen van de Kiesraad zoals verwoord in het Beschrijvend Document.
- 1.4 Hiertoe stellen wij in het zogenoemde Optiedossier bij de inschrijving (Bijlage 7) voor om de opdracht gefaseerd uit te voeren en deze op te knippen in zes fasen. Het is onze ervaring op basis van eerdere succesvol uitgevoerde projecten dat een goede vaststelling vooraf van de randvoorwaarden van het te leveren systeem door middel van een Business Requirements Document (BRD) en een door beide partijen gedragen ontwerp (Functional Specifications Document, FSD) bijdraagt aan het snel en efficiënt uitvoeren van de opdracht en voorts leidt tot een kwalitatief beter resultaat.
- 1.5 In het Optiedossier geven wij aan dat wij de Kiesraad willen betrekken in de BRD en FSD fase, doordat de Kiesraad achtereenvolgens het BRD en het FSD dient te valideren en goed te keuren: *"Het eerste deel van het proces is gebaseerd op het verzamelen en zorgvuldig analyseren van de requirements van de Kiesraad. Die worden omgezet naar specifieke oplossings- / servicevereisten. Wanneer deze eisen door de Inschrijver zijn geanalyseerd en beoordeeld, moet de Kiesraad deze valideren en akkoord geven voor definitieve goedkeuring."* In het Optiedossier wordt voorzien in een concrete taakverdeling, waarbij iedere partij (de Kiesraad en Paragon) nadrukkelijk zijn eigen activiteiten heeft:

Stakeholders	Belangrijkste activiteiten
Inschrijver & de Kiesraad	• Deelnemen aan functionele en technische workshops
Inschrijver	• Heeft elicitatie, communicatie en bevestiging nodig • Definitie en specificatie van de vereisten • Herziening van de specificaties van de vereisten • Definitie van oplossingsontwerp • Herziening van het ontwerp van de oplossing
de Kiesraad	• Coördineren van stakeholders tijdens Functionele en Technische workshops • Revisie en validatie van de gegenereerde documentatie en vereisten (sign-off)

- 1.6 Door deze voorgestelde werkwijze kan de Kiesraad zeker stellen dat zijn (beperkte) functionele specificaties voor het DHV zoals hij die heeft vastgelegd in het Beschrijvend Document met bijlagen, correct worden vertaald naar het ontwerp van het DHV.
- 1.7 De Kiesraad geeft te kennen van deze gefaseerde uitvoering gebruik te willen maken. Dit laat vanzelfsprekend de overige contractuele kaders van de opdracht onverlet. De opdracht moet onverminderd binnen een vooraf overeengekomen budget en een strakke planning worden uitgevoerd. Een vergaande inhoudelijke betrokkenheid van de Kiesraad in het ontwerpproces is binnen een dergelijk kader niet haalbaar en wordt door ons dan ook niet aangeboden. In onze Bijlage 2 bij onze aanbieding hebben wij toegelicht hoe wij ons eigen ontwerpproces zullen doorlopen en welke beperkte rol wij daarbij zien voor de Kiesraad en betrokken 'derden'.

Noeg vóór contractsluiting wijzigt de Kiesraad zijn koers: hij wenst een grotere rol in het ontwerptraject

- 1.8 Al tijdens de onderhandelingen die plaatsvinden na inschrijving in februari 2022, en dus nog vóór contractsluiting op 13 mei 2022, komt de wens van de Kiesraad op tafel om toch meer betrokken te zijn in het ontwerptraject dan hij in zijn aanbestedingsdocumenten heeft voorzien. Na een verzoek van de Kiesraad om binnen het vastgestelde budget met het plafondbedrag meer gezamenlijk *agile* te werken (30 maart 2022), geven wij bij memo van 6 april 2022 aan dit binnen de gestelde kaders niet te kunnen faciliteren: *"De uitvoering van uw verzoek zien wij als niet haalbaar. Agile werken is niet te verenigen met de fundamentele uitgangspunten van uw uitvraag. Wij hebben begrip voor uw situatie en voor de wens om de projectaanpak iteratief vorm te geven door gebrek aan capaciteit aan uw kant. Er kan echter geen volledig iteratieve of Agile werkwijze gehanteerd worden, omdat dit in tegenspraak is met de doelstelling van de uitvraag van de Kiesraad zelf. Wel kunnen we de Kiesraad tegemoetkomen op andere voorgestelde wijzigingen in de aanpak, zolang deze binnen de door De Kiesraad*

vereiste voorwaarden van tijd en budget passen.” De redenen waarom volledig agile werken niet past bij de door de Kiesraad gedane uitvraag, worden in dit memo uitvoerig toegelicht.

- 1.9 In een overleg na contractsluiting in augustus 2022 komt deze wens van de Kiesraad toch weer aan de orde. Wij herhalen dat een gezamenlijk agile ontwikkeltraject contractueel niet is voorzien en dat dit binnen de door de Kiesraad gestelde contractuele kaders ook niet wenselijk is, met name gelet op het risico op vertraging dat hieraan vastzit. Dit blijkt uit het door ons opgestelde verslag van het overleg: *“De KR heeft behoefte verbonden te blijven tijdens de ontwikkelfase. Dat is nu niet zo voorzien. Ze zouden graag 1x per 2 a 3 weken een sessie hebben waarin ze gevoel blijven houden bij de voortgang, kwaliteit en waarbij er ruimte is voor vraag & antwoord. Deze behoefte is eerder uitgesproken, ook tijdens de bid fase. Ik heb aangegeven dat zo’n sessie organiseren geen probleem hoeft te zijn, edoch de huidige afspraken zijn anders. Het onderliggende ‘gevaar’ is dat tijdens deze sessies verzoeken tot change gedaan worden waardoor we belanden in een wel/niet scope of RFC discussie en dat we daarmee vertraging oplopen. Bovendien, als je zulke sessie gaat houden is er altijd wel iemand die “het bij nader inzien toch anders zou willen’.”*
- 1.10 Ook in de volgende maanden blijft de Kiesraad niettemin sturen op het overeenkomen van een van de Overeenkomst afwijkende aanpak op dit punt. In november 2022 stelt hij concreet voor om meer iteratief samen te werken. Daartegenover zou hij dan onder meer bereid zijn om alsnog deels te betalen voor meerwerk dat hij tot dan toe niet als zodanig heeft erkend (waarover dadelijk meer). Dit wordt door hem verwoord in een voorstel voor een zogeheten package deal. Tot overeenstemming hierover komt het niet.

Kiesraad vraagt om uitvoering werkzaamheden buiten scope, maar draagt die niet als meerwerk op

- 1.11 In de workshops na inschrijving blijkt voorts dat de Kiesraad in het te ontwikkelen softwaresysteem functionaliteiten voorziet voor het HSB en dat hij dit orgaan wil positioneren als een separate laag in de verkiezingsketen. Deze functionaliteiten zijn echter geen onderdeel van de aanbestede scope. Het HSB is als orgaan weliswaar genoemd in de bijlagen bij het Beschrijvend document die zien op de “Functionele beschrijving DHV Beheermodule en generieke functionaliteit” (Bijlage F) en “Functionele beschrijving DHV-Output documenten en gegevensbestanden” (Bijlage H), maar de Kiesraad heeft voor het HSB géén functionaliteiten in de modules van het op te leveren DHV voorzien. In een overleg in oktober 2022 benadrukt de Kiesraad dat deze functionaliteiten moeten worden toegevoegd aan de eerste deeloplevering, aangezien dit voor de dan eerstgeplande (Europees Parlement) verkiezingen in 2024 noodzakelijk is.
- 1.12 Ten aanzien van het NBSB ligt het in zoverre anders, dat dit wel als orgaan is genoemd in paragraaf 4.3 van Bijlage F, maar dat de afzonderlijke functionaliteiten van het NBSB volgens deze Bijlage heel beperkt zijn. In basis wordt hiervoor gebruik gemaakt van de als onderdeel van het DHV te ontwikkelen Gemeentelijk (GSB) module, waarop de NBSB module dan een “variant” is: *“Gemeentelijk stembureau (GSB) module – Deze module wordt door de gemeentelijke stembureaus en de stembureaus van de openbare lichamen gebruikt voor het invoeren en totaliseren van de stembureauresultaten. Een aangepaste variant van deze module is bestemd voor het nationaal briefstembureau.”* In Bijlage H komt het NBSB in het geheel niet voor.
- 1.13 Voor de afbakening van de contractuele scope gaat het er eerst en vooral om wat de Kiesraad expliciet heeft opgenomen in de aanbestedingsdocumenten. Aanbestedingsdocumenten moeten naar objectieve maatstaven worden uitgelegd, waarbij in beginsel de bewoordingen van de bepaling, gelezen in het licht van de gehele tekst van de aanbestedingsdocumenten, van doorslaggevende betekenis zijn, met dien verstande dat het daarbij aankomt op wat de normaal oplettende en redelijk geïnformeerde inschrijver² daaruit mocht begrijpen. De bedoeling van de aanbestedende dienst is niet van belang, tenzij die uit de aanbestedingsdocumenten kenbaar is.³ Voor de uitleg van aanbestede overeenkomsten wordt ook de zogeheten Haviltex-maatstaf van belang geacht.⁴ Die maatstaf laat enige ruimte voor de bedoelingen van partijen. Echter, ook dan is de taalkundige betekenis die de bewoordingen van een schriftelijke overeenkomst hebben, bij de uitleg van die bewoordingen vaak van groot belang, zeker in een overeenkomst tussen twee professionele partijen.⁵

² De zogeheten ‘maatman’, HvJ EU 29 april 2004, C-496/99 (Succhi di Frutta).

³ Zie bijvoorbeeld Vzr Rb Amsterdam 21 april 2022, ECLI:NL:RBAMS:2022:2545; Vzr Rb Midden-Nederland 30 december 2020, ECLI:NL:RBMNE:2020:5672.

⁴ Rechtbank Rotterdam 14 september 2022, ECLI:NL:RBROT:2022:7953 r.o. 5.6.

⁵ Hoge Raad 20 februari 2004 (DSM/Fox), ECLI:NL:HR:2004:AO1427, NJ 2005, 493.

Ad HSB

- 1.14 Voor hetgeen wij mochten begrijpen ten aanzien van de scope van de opdracht, zijn de bewoordingen van de aanbestedingsdocumenten dus van grote betekenis. Op basis van de door de Kiesraad verstrekte informatie in de aanbestedingsdocumenten was voor ons niet kenbaar dat het HSB door de Kiesraad als een separaat orgaan met eigen bevoegdheden werd aangemerkt noch dat er specifieke functionaliteiten ten behoeve van het HSB moesten worden ingebouwd. De zeer summiere verwijzingen naar het HSB in de genoemde Bijlagen F en H bij het Beschrijvend Document gaven geen aanleiding om nader onderzoek te doen naar dergelijke functionaliteiten, integendeel. Die verwijzingen zijn zo beperkt dat daar op geen enkele wijze een afzonderlijke HSB functionaliteit uit kan worden afgeleid. De Kiesraad miskent dat op hem als aanbesteder juist de primaire verplichting rust om de specificaties van de aanbestede opdracht in duidelijke en ondubbelzinnige bewoordingen op te nemen in de aanbestedingsdocumenten. Zolang hij daaraan niet voldoet, kan hij ons ter zake geen verwijten maken.
- 1.15 Hier komt nog bij dat de Kiesraad zelf al heeft erkend dat hij het HSB niet als functionaliteit heeft opgenomen in de aanbestedingsdocumenten. Wij verwijzen (nogmaals) naar een reeds eerder aangehaalde notitie van de programmamanager van de Kiesraad d.d. 10 augustus 2022. Dat de aanwezigheid van een HSB "noodzakelijk" was en dat hiervoor dus functionaliteiten moesten worden ingebouwd, is volgens deze programmamanager van de Kiesraad pas aan de orde geweest tijdens de workshops. Die hebben plaatsgevonden *na* inschrijving. Dit bevestigt dat wij hiermee in onze inschrijving geen rekening hebben kunnen en hoeven houden.

Scope DHV
 c HSB
 In de aanbestedingsstukken is het orgaan HSB niet expliciet benoemd, echter de noodzakelijke aanwezigheid van een HSB is wel expliciet aan de orde geweest in de sessies tijdens de workshops en de documentatie.

- 1.16 Ook het feit dat de Kiesraad uiteindelijk in het kader van een (niet tot stand gekomen) package deal wel bereid was om een gedeelte van de meerkosten voor het HSB te betalen, bevestigt dat deze functionaliteiten niet in scope zijn.

Ad NBSB

- 1.17 Ten aanzien van het NBSB hebben wij als behoorlijk geïnformeerde en normaal oplettende inschrijver slechts hoeven begrijpen dat wij hiervoor een variant van de GSB-module zouden inbouwen. Dit betekent dat binnen de reeds ten behoeve van het GSB ontworpen module enkele gegevens hoeven te worden aangepast. Afzonderlijke functionele specificaties die specifiek zien op het NBSB, zijn door de Kiesraad niet gegeven. Ook op dit onderdeel heeft de Kiesraad pas *na inschrijving* additionele requirements aan ons verstrekt die afwijken van het bepaalde in Bijlage F en die wij ten behoeve van het NBSB moeten toevoegen aan de scope. Dat is per definitie meerwerk.
- 1.18 Uiteindelijk wordt dit door de Kiesraad ook wel onderkend, wanneer hij zelf in november 2022 een impactanalyse laat uitvoeren van de verschillen tussen het NBSB en het GSB. Hieruit blijkt dat bepaalde functionaliteiten uniek zijn voor het NBSB en dat er voorts functionaliteiten inhoudelijk moeten worden gewijzigd om de module te laten voldoen aan de eisen van het NBSB. Daarmee is geen sprake van een variant binnen een module, maar van een zelfstandige module die specifiek voor het NBSB moet worden ontworpen en gebouwd. Dit is door de Kiesraad niet uitgevraagd.
- 1.19 Het staat dan ook vast dat de Kiesraad, nu hij van mening was dat wij additioneel de HSB en NBSB functionaliteiten moesten toevoegen aan het te ontwikkelen systeem en deze functionaliteiten dan ook noodzakelijkerwijs moesten meenemen in de eerste deeloplevering, deze tijdig als meerwerk aan ons had moeten opdragen. Dit heeft hij niet gedaan. Hiermee heeft hij de eerste deeloplevering verhinderd.
- 1.20 Vervolgens heeft de Kiesraad ook nog, zowel ten aanzien van HSB als ten aanzien van NBSB, de impact van deze noodzakelijke wijzigingen ter discussie gesteld. Wij hebben deze impact meerdere malen toegelicht en herhaaldelijk aangegeven dat wij de wijzigingen voor een scherpe prijs zouden aanbieden maar wel de door ons additioneel te maken kosten vergoed wilden zien. Contractueel hebben wij immers recht op een volledige

vergoeding van meerwerk dat aan ons wordt overgedragen. Deze kostendiscussie laat bovendien onverlet dat het niet opdragen van het meerwerk voor het HSB en het NBSB de eerste deeloplevering niet bereikt kon worden.

Noodzakelijke informatievoorziening vanuit Kiesraad hapert

- 1.21 In het najaar van 2022 kaarten wij tijdens de projectvergaderingen met de Kiesraad gedurende het ontwerptraject meerdere malen aan dat cruciale informatie die wij nodig hebben om het systeem te realiseren, door de Kiesraad moet worden aangeleverd. Deze informatie blijft echter uit. In onze brief van 30 maart 2023 (Bijlage 2, onder 4) noemden wij al een groot aantal concrete voorbeelden van informatie die wij hadden moeten ontvangen, maar niet, dan wel niet tijdig hebben ontvangen: informatie over Diginetwerk, IP reeksen, bepaling en registratie van domeinnamen, oplevering e-herkenningsmakelaar, aanmelden Kiesraad bij KPN dienst sealing en signing, mailserver naam (t.b.v. Mail-relay), overeenkomst Kiesraad RVIG i.v.m. BRP toegang test en pilot omgeving.
- 1.22 Ook het ontbreken van de noodzakelijke medewerking van de Kiesraad op deze punten leidt ertoe dat het realiseren van de eerste deeloplevering op de overeengekomen datum onmogelijk wordt.

Onthouding van goedkeuring aan ontwerpdocumenten

- 1.23 Intussen heeft de Kiesraad in de periode zomer-najaar 2022 in het ontwerptraject praktisch al in vergaande mate de door hem gewenste – maar haaks op de contractuele afspraken staande – rol aangenomen. Hij bemoeit zich intensief met het BRD en het FSD en verlangt onder meer dat ook tussenversies en demo's hiervan al met hem worden gedeeld. Iedere overlegsessie met de Kiesraad leidt tot nieuw commentaar dat verwerkt moet worden en dat vervolgens weer tot nieuw overleg noodzaakt.
- 1.24 Hierbij hanteert de Kiesraad, onder meer wegens een gebrek aan personele middelen, te lange doorlooptijden voor de review van documenten, hetgeen onze planning verder onder druk zet.
- 1.25 Wij zien ons niettemin genoodzaakt waar mogelijk steeds weer mee te bewegen en de Kiesraad hierin toch te faciliteren. Wel wijzen wij telkens op de kaders van de Overeenkomst en op het feit dat het handelen van de Kiesraad de voortgang van het project frustreert en de overeengekomen datum voor de eerste deeloplevering in gevaar brengt.
- 1.26 De bevoegdheden die de Kiesraad zichzelf in deze fase toe-eigent, gaan die van het verlenen van goedkeuring en decharge op het BRD en FSD zoals voorzien in het Optiedossier, ver te buiten. Problematisch is bovendien, dat de Kiesraad deze goedkeuring uiteindelijk niet wil geven, omdat de door ons voorbereide documenten in zijn optiek "kwalitatief" onvoldoende en "incompleet" zijn. De argumenten die hiervoor worden gegeven, vinden echter geen grond in het Beschrijvend Document met Bijlagen, noch in andere contractuele documenten.
- 1.27 Wij hebben de specificaties van de opdracht – voor zover formeel aan ons opgedragen (dus exclusief HSB en NBSB) – inmiddels vertaald naar het BRD en FSD. De Overeenkomst, inclusief hetgeen wij voorafgaand aan contractsluiting aan de Kiesraad hebben gepresenteerd en verduidelijkt, biedt geen aanknopingspunten voor een verdergaande toetsing door de Kiesraad. Er zijn geen afspraken gemaakt over het kwalitatieve uitwerkingsniveau van het BRD en het FSD. Eventuele aanvullende of gewijzigde behoeften die noodzaken tot uitbreiding of aanpassing van het ontwerp, had de Kiesraad separaat als meerwerk moeten opdragen.
- 1.28 Had de Kiesraad een grotere rol willen hebben in het ontwerp van de DHV oplossing en een meer vastomlijnd dan wel strikter goedkeuringsproces willen doorlopen, dan had hij dat voorafgaand aan onze inschrijving op de aanbesteding aan ons kenbaar moeten maken. Dan hadden wij daarmee rekening kunnen houden in onze prijs en planning. Dit geldt nog temeer nu de Kiesraad als aanbestedende dienst gehouden was transparantie te betrachten en alle modaliteiten van de opdracht vooraf op duidelijke en ondubbelzinnige wijze kenbaar te maken aan de potentiële inschrijvers.
- 1.29 Dat de Kiesraad een dergelijke rol (toen) juist niet voor zichzelf zag, wordt bevestigd door de wijze waarop hij de opdracht heeft ingestoken in de aanbesteding. In feite hebben wij de Kiesraad op dit punt gefaciliteerd, door een gefaseerde oplevering met goedkeuringsmomenten voor te stellen, die juist zouden moeten bijdragen aan een

soepel en efficiënt proces. Hierbij hebben wij vanzelfsprekend niet beoogd om onze eigen verplichtingen vrijwillig te *verzwaren* ten opzichte van hetgeen de Kiesraad in zijn aanbestedingsdocumenten had opgenomen.

1.30 De beperkte achterstanden die wij zelf in de beginfase van het ontwerptraject oplopen, spelen bij het voorgaande geen rol (maar worden ten onrechte door de Kiesraad wel vermengd met de gronden voor onthouding van goedkeuring). Wij hebben aanvankelijk enkele (niet ongebruikelijke) opstartproblemen, met name in relatie tot de afstemming tussen de medewerkers vanuit ^{5.1.2.f} de Kiesraad en de benodigde vertaling van ontwerpdocumenten. Deze lossen wij echter snel op, waarna het ontwerptraject vanuit onze kant goed verloopt. Vanzelfsprekend zijn niet alle versies en demo's die wij op uitdrukkelijk verzoek van de Kiesraad (maar wederom zonder dat de Overeenkomst daarin voorziet) met de Kiesraad delen, gereed voor goedkeuring. Het is juist onderdeel van het ontwerptraject om door middel van bijvoorbeeld demo's fouten op te sporen en het te ontwikkelen systeem geheel te laten voldoen aan de vereisten van de opdrachtgever. Waar het om gaat, is dat wij de verschillende BRD en FSD documenten, telkens als zij gereed zijn voor goedkeuring, aan de Kiesraad ter goedkeuring voorleggen en dat de Kiesraad iedere keer zijn goedkeuring onthoudt, waardoor wij niet tot een afgerond pakket goedgekeurde BRD en FSD documenten kunnen komen. Hij doet dat op gronden die niet in de Overeenkomst zijn voorzien en in generieke bewoordingen, zonder dat hij concreet maakt op welke punten het ontwerp niet voldoet aan zijn eigen functionele specificaties. Hierdoor belemmert hij ten onrechte de verdere ontwikkeling en realisatie van het systeem en daardoor ook direct de tijdige deeloplevering van het eerste onderdeel. Uiteindelijk wordt alleen het BRD *voorwaardelijk* akkoord bevonden door de Kiesraad; de FSD documenten worden niet conform de procesafpraak in Bijlage 2 goedgekeurd.

1.31 In een poging om vertraging van de eerste deeloplevering toch te voorkomen, nemen wij in het vierde kwartaal van 2022 zelf de beslissing om ondanks het ontbreken van goedkeuring op het FSD verder te gaan met de ontwikkeling en bouw van de eerste module van het DHV.

Escalatie en ontbinding

1.32 In december 2022 komt de Kiesraad met een voorstel voor een package deal. Die houdt onder meer in dat hij bereid is de scope van de deeloplevering te verkleinen, mits wij dan ook akkoord gaan met slechts een gedeeltelijke vergoeding van het meerwerk voor het HSB en NBSB en formeel toegeven aan de wens van de Kiesraad om het verdere ontwikkeltraject gezamenlijk iteratief te doorlopen.

1.33 In onze optiek resulteert dit voorstel in een oneigenlijke vermenging van discussies. Wij voelen ons onder druk gezet om een te lage vergoeding voor meerwerk en een niet in de Overeenkomst voorzien iteratief proces te accepteren, omdat wij anders kennelijk alsnog aan een fatale termijn worden gehouden die door toedoen van de Kiesraad volgens hem zelf al niet meer haalbaar is.

1.34 En dat is ook precies wat er uiteindelijk gebeurt. Het overleg over een minnelijke oplossing stopt en op een moment waarop de Kiesraad ervan uitgaat dat wij 11 april 2023 niet meer kunnen halen, valt de Kiesraad (bewust) terug op deze inmiddels illusoir geworden datum en kondigt hij aan ons hier onverkort aan te zullen houden, onder aanzegging van een ontbinding bij overschrijding hiervan.

1.35 Bij brief van 21 april 2023 ontbindt de Kiesraad de Overeenkomst buitengerechtelijk. Subsidiair beroept hij zich op opzegging van de Overeenkomst. Meteen laat hij een persbericht uitgaan, zonder dat wij daarin vooraf zijn gekend, waarin hij ons verwijten maakt, zowel ten aanzien van de overschrijding van een fatale termijn als ten aanzien van de door ons geleverde kwaliteit. Het persbericht is onvolledig: de Kiesraad maakt hierin geen melding van de subsidiair ingeroepen opzegging.

1.36 Omdat wij de ontbinding niet gerechtvaardigd achten en overigens de planning voor de eindoplevering (rekening houdend met de eerstgeplande verkiezingen) nog ruimschoots haalbaar is, besluiten wij door te werken aan een eerste deeloplevering in afgeslankte vorm, die wij eind mei 2023 gereed hebben. Op 26 mei 2023 berichten wij aan de Kiesraad dat deze eerste deeloplevering gereed is en dat de Kiesraad deze, indien hij dat wenst, kan beoordelen.

2 Juridische beoordeling

Schuldeisersverzuim Kiesraad

- 2.1 De Kiesraad heeft zich beroepen op de overschrijding van de fatale termijn voor de eerste deeloplevering door Paragon. De Kiesraad meent dat wij hierdoor in verzuim zijn geraakt en dat hij gerechtigd is de Overeenkomst wegens dit verzuim te ontbinden. De Kiesraad ziet er echter aan voorbij, dat van verzuim enkel sprake is indien de overschrijding van de fatale termijn aan ons toerekenbaar is. Dat is niet het geval.
- 2.2 Uit het chronologische overzicht in de vorige paragraaf blijkt namelijk dat de Kiesraad als opdrachtgever het op de overeengekomen datum bereiken van de eerste deeloplevering van meet af aan zelf heeft verhinderd, door achtereenvolgens:
1. Een rol aan te nemen in het ontwerpproces en aan te sturen op een agile c.q. iteratieve ontwikkeling van het systeem die contractueel niet is voorzien en die binnen overeengekomen budget en planning niet gerealiseerd kan worden, waarvoor wij ook van meet af aan hebben gewaarschuwd;
 2. Te verlangen dat wij HSB en NBSB functionaliteiten ontwikkelen en realiseren die niet behoren tot onze contractuele scope, zonder de daarvoor benodigde meerwerken aan ons op te dragen. Deze HSB en NBSB functionaliteiten zijn noodzakelijk voor de eerste deeloplevering zoals de Kiesraad die beoogt, zodat het niet formeel opdragen daarvan de deeloplevering belemmert;
 3. Cruciale informatie niet aan ons te verstrekken, waardoor wij de eerste deeloplevering eveneens niet volledig kunnen afronden;
 4. Goedkeuring aan de ontwerpdocumenten te onthouden op gronden die in de Overeenkomst niet zijn voorzien, waardoor wij de fase FSD conform het Optiedossier niet kunnen afsluiten en worden belemmerd in de voortgang van de uitvoering.
- 2.3 Hierdoor is de Kiesraad zelf toerekenbaar tekortgeschoten in de op hem rustende verplichtingen onder de Overeenkomst, althans is sprake van schuldeisersverzuim van de Kiesraad. Als gevolg hiervan kunnen wij niet meer in verzuim raken en is de overschrijding van de fatale termijn voor de eerste deeloplevering dus niet aan ons toerekenbaar.
- 2.4 Wij wijzen erop dat de beperkte achterstanden die wij zelf in het najaar van 2022 hadden opgelopen, zich niet zou hebben vertaald naar een vertraging op de eerste deelopleverdatum. De Kiesraad heeft ons weliswaar verwijten gemaakt, maar ook nooit geconcretiseerd dat die beperkte achterstanden daadwerkelijk de deeloplevering hebben vertraagd. Afgezien hiervan was het schuldeisersverzuim van de Kiesraad al ingetreden, zodat wij hoe dan ook niet meer in verzuim konden raken.

Algemene beginselen van behoorlijk bestuur

- 2.5 Afgezien van de concrete problemen die van de zijde van de Kiesraad zijn opgekomen, als gevolg waarvan hij niet gerechtigd is de Overeenkomst te ontbinden, hebben wij ook moeite met de wijze waarop de Kiesraad als overheidsopdrachtgever acteert in deze situatie.
- 2.6 Inmiddels is duidelijk dat de Kiesraad de opdracht voor het DHV in de markt heeft gezet op een wijze die achteraf (volstrekt) niet aansloot bij zijn behoeften. Kennelijk door gewijzigde inzichten over zijn eigen rol en over de functionaliteiten die hij wenste te realiseren, zag hij voor zichzelf *na inschrijving* een wezenlijk andere invulling in het ontwikkeltraject en wilde hij een andere scope laten realiseren dan hij in de aanbesteding kenbaar had gemaakt. Wij houden er rekening mee dat ook wijzigingen in wet- en regelgeving die relevant zijn voor de functionaliteiten van het DHV, hieraan hebben bijgedragen.
- 2.7 Ook uit het persbericht van de Kiesraad ten tijde van de ontbinding en de uitlatingen van de Kiesraad tijdens het recente jaarcongres van de Nederlandse Vereniging voor Burgerzaken leiden wij af dat de Kiesraad inmiddels een andere visie heeft op de ontwikkeling van een verkiezingssoftwaresysteem, waarbij hij voor zichzelf een rol

ziet als system integrator en actief alle gebruikers (zoals de gemeenten) in het ontwikkeltraject wil betrekken. Dit staat volledig haaks op de wijze waarop de Kiesraad de aanbesteding had ingestoken en onderstreept dat hij zich in de voorbereiding van die aanbesteding heeft vergist.

- 2.8 Wij achten het echter principieel onjuist dat de Kiesraad de gevolgen van zijn eigen, achteraf bezien onjuiste, keuzes nu op ons wil afwentelen. Dit temeer nu wij maximaal hebben meebewogen om de gewijzigde inzichten en wensen van de Kiesraad bij een van meet aan uiterst kritische planning te faciliteren.
- 2.9 Onbegrijpelijk is bovendien dat de Kiesraad de beslissing heeft genomen om bij de eerste tegenslag (te weten een beperkt uitlopende eerste deeloplevering) de spreekwoordelijke stekker uit de Overeenkomst te trekken. Waar de wens van de Kiesraad juist was om het DHV zo snel mogelijk te realiseren en het gebruik van OSV te kunnen beëindigen, en waar wij uitdrukkelijk aan u hebben laten weten ook bij de beperkte vertraging die wij (door toedoen van de Kiesraad) hadden opgelopen het volledige systeem ruim vóór de eerste verkiezingen gereed te hebben, besloot u toch de Overeenkomst te ontbinden. En besloot u het vertrouwen in uw samenwerkingspartner op te zeggen, zonder daarbij kennelijk acht te slaan op het handelen van de Kiesraad zelf zoals in deze brief uiteengezet.
- 2.10 Aan het feit dat de Kiesraad in zijn eigen aanbestedingsdocumenten überhaupt niet had voorzien in een afzonderlijke vaststelling en goedkeuring van het BRD en het FSD, maar tot een volledige oplevering ineens van het gehele systeem had willen komen, gaat u al helemaal voorbij. Het is immers dankzij ons Optiedossier dat de Kiesraad aanzienlijk eerder in het proces is betrokken en heeft kunnen bijdragen aan een kwalitatief goed BRD en FSD. Dat wij juist op deze optioneel aangeboden fasering worden afgestraft en dan ook nog op gronden die niet in de Overeenkomst zijn voorzien, is voor ons onacceptabel.
- 2.11 Wij wijzen er in dit verband op dat aan het handelen van de Kiesraad wezenlijk hogere eisen worden gesteld dan aan het handelen van een private opdrachtgever. Hij dient zich niet enkel te laten leiden door de beginselen van redelijkheid en billijkheid, maar ook de algemene beginselen van behoorlijk bestuur in acht te nemen. Wij achten het handelen van de Kiesraad tot nu toe, hiermee niet in overeenstemming. Wij verwijzen in het bijzonder naar de zorgvuldigheid die de Kiesraad bij de voorbereiding van zijn besluiten in acht dient te nemen, waarbij hij alle relevante feiten dient te vergaren. Daarnaast verwijzen wij naar het vertrouwensbeginsel. Dit in het bijzonder in relatie tot de aanvankelijke bereidheid van de Kiesraad in het najaar van 2022 om de eerste deeloplevering uit te stellen (onder meer in verband met het toevoegen van de HSB en NBSB functionaliteit aan de opdracht scope), waarop de Kiesraad vervolgens is teruggekomen op een moment waarop de contractuele datum voor de eerste deeloplevering al definitief onhaalbaar was geworden en terwijl wij er gerechtvaardigd op vertrouwden dat hoe dan ook een latere datum zou worden afgesproken.

3 Hoe nu verder?

- 3.1 In het licht van het voorgaande is duidelijk dat wij ons niet neerleggen bij een ontbinding van de Overeenkomst. In onze optiek ziet de Kiesraad over het hoofd dat de enkele overschrijding van de fatale termijn als zodanig hem geen recht geeft op ontbinding. Dat recht heeft hij slechts indien wij in verzuim zijn ten aanzien van de tijdige deeloplevering. Daarvoor is vereist dat overschrijding van de fatale termijn aan ons toerekenbaar is. Wij hebben in diverse eerdere brieven toegelicht en ook in deze brief weer geschetst dat van verzuim van Paragon geen sprake is. Integendeel, het is de Kiesraad zelf die in verzuim verkeert en die de tijdige deeloplevering heeft verhinderd.
- 3.2 Wat ons betreft is er nog steeds grond om de Overeenkomst voor te zetten en de (onterechte) beëindiging ongedaan te maken. Dit wordt bevestigd door de voortgang die wij de afgelopen weken hebben geboekt en die erin heeft geresulteerd dat wij inmiddels een afgeslankte scope kunnen aanbieden voor acceptatie en deeloplevering.
- 3.3 Zou de Kiesraad blijven bij zijn standpunt dat hij de Overeenkomst niet wil continueren, dan rest partijen een overleg over opzegging van de Overeenkomst en de daarvoor benodigde afrekening (artikel 30.6 e.v. ARBIT). In artikel 7 en 8 van de Overeenkomst zijn wij de betaaltermijnen overeengekomen voor de uit te voeren werk. Conform deze betaaltermijnen hebben wij tot op heden EUR 6.152.191,20 exclusief BTW gefactureerd, waarvan de Kiesraad EUR 4.998.655,35 exclusief BTW heeft betaald. Wij maken in het kader van een opzegging

aanspraak op vergoeding van de door ons gemaakte kosten, die het gefactureerde totaalbedrag ad EUR 5.1.2.b exclusief BTW ruimschoots overschrijden.

- 3.4 Hoe dan ook is er, anders dan de Kiesraad stelt, geen grond voor terugbetaling van (een gedeelte van) het door de Kiesraad betaalde bedrag. Integendeel, wij maken onverkort aanspraak op betaling van de openstaande factuur ad EUR 1.153.535,85 exclusief BTW d.d. 1 maart 2023 waarvan de betaaltermijn op 1 april 2023 is vervallen, zodat daarover inmiddels ook wettelijke handelsrente is verschuldigd conform artikel 15.2 ARBIT.
- 3.5 Onze totale kosten hebben wij nog niet exact in beeld en deze lopen overigens, als gevolg van de ontstane situatie, ook verder op. Zo zijn wij genoodzaakt juridische kosten te maken. Wij verwachten u in het overleg op 14 juni a.s. concreter te kunnen informeren over de totale kosten die wij inmiddels voor de uitvoering van de opdracht hebben gemaakt. Voor het overige, ook inzake eventuele schade die wij als gevolg van de onrechtmatige ontbinding van de Overeenkomst lijden, behouden wij ons alle rechten voor.
- 3.6 Daarnaast zal het overleg op 14 juni a.s. moeten gaan over het herstel van onze reputatie. Het onjuiste en onvolledige persbericht dat de Kiesraad heeft doen uitgaan, doet geen recht aan de feiten zoals geschetst in deze brief. Onze reputatie wordt hierdoor ten onrechte geschaad, rekening houdend met het feit dat wij zeer actief zijn in Nederland en een groot aantal decentrale overheden bedienen. Bovendien lopen wij door de onrechtmatige ontbinding en de wijze waarop de Kiesraad daarover heeft gecommuniceerd, risico's bij onze toekomstige deelname aan (Europese) aanbestedingen. Wij verlangen dan ook van de Kiesraad dat, ervan uitgaande dat de beëindiging van de Overeenkomst wordt gehandhaafd, de Kiesraad in een rectificatie van het eerdere persbericht kenbaar maakt dat sprake is geweest van een neutrale opzegging en dat hij ook de verantwoordelijke Minister dienovereenkomstig informeert.
- 3.7 Wij zijn vanzelfsprekend bereid om het voorgaande verder toe te lichten in het reeds geplande overleg. U zult begrijpen dat wij ons ten aanzien van het voorgaande onverminderd alle rechten en wettelijke behoeften voorbehouden.

Hooftachtend,

5.1.2.e

5.1.2.e

CEO

Paragon Customer Communications

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 2 Jun 2023 15:07:28 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: RE: Reactie brief Paragon 31 mei 2023_v01 aanvullingen 5.1.2.e def

Hi 5.1.2.e

Zie onderstaand.

Oplevering conform optie-dossier:

Oplevering 11 April 2023

Scope:

- Generiek realisatie en implementatie hosting en generieke realisatie en implementatie software
- DHV onderdelen: herindelings-, gemeenteraads- en Europees parlamentsverkiezing

Software:

- Broncode
- Ontwikkelscripts
- Wireframes
- Jasper Reports (document generatie)

Infrastructuur:

- Hosting omgeving OTAP (ontwikkel/test/acceptatie/productie)
- Gebruikers Acceptatie Omgeving (A), met toegangaccounts
- VDI omgeving (Virtual Desktop Infrastructure)
- Aansluiting E-herkenning
- Aansluiting BRP-aansluiting

Documenten:

- FSD voor de modules: PG/KS/FB/HSB/GSB/CSB/NBSB/UP
- Systeemtest verslag + testscripts
- Ketentest (E2E) verslag + testscripts
- Penetratie testverslag + testscripts
- Load & Performance test +testscripts

Om onze GAT (Gebruikers Acceptatie Testen) te kunnen uitvoeren zal Paragon een acceptatie omgeving op de hosting infrastructuur van KPN opleveren, waarbij de Kiesraad via een VDI (Virtual Desktop Infrastructure) toegang heeft tot de acceptatie omgeving.

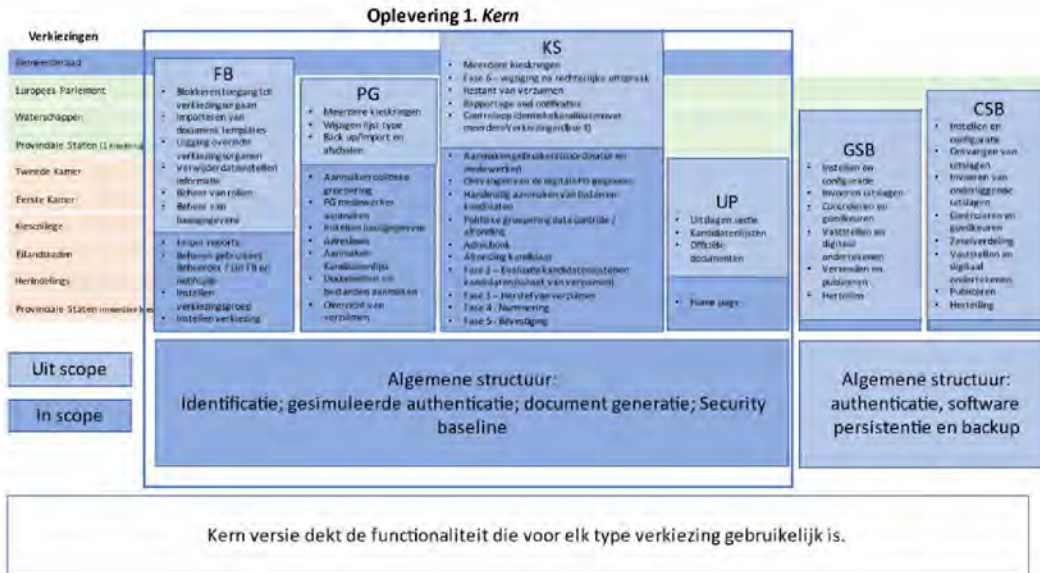
Vervolg opleveringen:

- 21 juni 2023 – DHV onderdelen: Provinciale Staten, eilandsraden en waterschappen
- 13 sept 2023 – Tweede Kamer, Eerste Kamer, Kiescollege Eerste Kamer

Gedownsized scope Paragon (voorstel Paragon 25 januari 2023)

Scope:

- Generiek realisatie en implementatie hosting en generieke realisatie en implementatie software
- DHV modules: PG/KS/FB/UP (Er is op deze modules nog een verdere beperking van de scope doorgevoerd door Paragon, zie onderstaand overzicht).
- De module UP (uitslagenportaal) bestaat in deze oplevering uit slechts 1 webpagina
- Hierdoor is het NIET mogelijk om een verkiezingstype, bijvoorbeeld Europees parlamentsverkiezing, in zijn geheel te testen. Slechts enkele functies van de afzonderlijke modules zijn af te testen. Met name de complexiteit van 'meerdere kieskringen' is buiten scope geplaatst. Onderlinge samenhang tussen modules is slechts beperkt af te testen. Authenticatie: E-herkenning en BRP- aansluiting is buiten scope.

Vershil in oplevering 11 april 2023 en 26 mei 2023

Scope:

- Incomplete modules: PG/KS/FB/UP
- Ontbrekende modules: HSB/GSB/CSB/NBSB

Infrastructuur:

- Ontbrekende aansluiting E-herkenning
- Ontbrekende aansluiting BRP

Weet je zo voldoende?

Groet,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e> @kiesraad.nl

Verzonden: vrijdag 2 juni 2023 13:44

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e> @kiesraad.nl

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e> @kiesraad.nl; 5.1.2.e <5.1.2.e> @kiesraad.nl

Onderwerp: RE: Reactie brief Paragon 31 mei 2023_v01 aanvullingen 5.1.2.e def

Hartelijk dank collega's,

Ik ga het grondig lezen. Mijn reactie stuur ik aan jullie en aan de LA.

Nav mijn gesprek met de LA:

@ 5.1.2.e zou je nog kunnen aangeven wat zij zouden (moeten) opleveren op 11 april en hoe (klaar zetten in een omgeving, welk format, welke componenten leveren ze op, codes, documentatie, etc.), en wat en hoe zij exact zouden opleveren op 26 mei? Lukt het daar vanmiddag nog naar te kijken?

@ 5.1.2.e LA zou graag nog het verschil willen weten tussen wat op optiedossier geleverd zou moeten worden en wat Paragon 26 mei had willen opleveren. Dat hadden we ergens staan al, toch? Zou je dat nog kunnen aanreiken?

Groeten, 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 2 juni 2023 11:44

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: Reactie brief Paragon 31 mei 2023_v01 aanvullingen 5.1.2.e def

Hi 5.1.2.e

Hierbij onze eerste reactie. Laten wij volgende week nog een overleg plannen om er gezamenlijk doorheen te lopen. Gezien de voorbespreking op 6 juni, zou dat dan maandag moeten plaatsvinden.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zurichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

.....
T 5.1.2.e

E 5.1.2.e@kiesraad.nl

W www.kiesraad.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 2 Jun 2023 15:39:53 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: RE: Reactie brief Paragon 31 mei 2023_v01 aanvullingen 5.1.2.e def
Attachments: Reactie brief Paragon 31 mei 2023_v01 aanvullingen 5.1.2.e def 5.1.2.e 20230419 Feitenrelaas project DHV.docx, RE: Reactie brief Paragon 31 mei 2023_v01 aanvullingen 5.1.2.e def

5.2.1. i.c.m. 5.1.2.i
5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: vrijdag 2 juni 2023 11:44
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: Reactie brief Paragon 31 mei 2023_v01 aanvullingen 5.1.2.e def

Hi 5.1.2.e

Hierbij onze eerste reactie. Laten wij volgende week nog een overleg plannen om er gezamenlijk doorheen te lopen. Gezien de voorbespreking op 6 juni, zou dat dan maandag moeten plaatsvinden.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD
Bezoekadres: Zurichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag
Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag
.....

T 5.1.2.e
E 5.1.2.e@kiesraad.nl
W www.kiesraad.nl

KIESRAAD

-
-
-
-
-
-
-
-

Onderwerp	Reactie brief Paragon 31 mei 2023
Datum	1 juni 2023
Opstellers	5.1.2.e 5.1.2.e

Inleiding

In deze memo is een (eerste) reactie opgenomen op de brief van Paragon 31 mei 2023, waarin de ontbinding van de Overeenkomst wordt betwist.

1. Chronologisch verloop discussiepunten

Vertrekpunt: Overeenkomst met vaste prijs en strakke planning

1.1 Mbt zachte criteria

1.1 'Zachte criteria': vertrouwen, wederzijds respect, vooraf delen van verwachtingen, opdrachtnemer heeft een proactieve houding bij het delen en ontvangen van feedback.

Bij de uitvoering van het project is echter niet gebleken van een proactieve houding met betrekking tot het tijdig opleveren van documenten en plannings. Projectleider Kiesraad heeft structureel moeten vragen om toegezegde documenten en plannings (voorbeelden zijn legio). Ook Tevens is door 5.1.2f geen gebruik gemaakt van het aanbod om tussentijds – buiten reguliere bijeenkomsten om – contact op te nemen met de BA's van de Kiesraad. Dit had zoals eerder meermaals aangegeven onduidelijkheden tussentijds kunnen wegnemen, zaken kunnen doen versnellen.

1.2 1.2-Mbt actieve rol Kiesraad

De Kiesraad heeft wel een actieve rol in de ontwerpfasen door een toelichting te geven op de aanbestedings requirements (workshop sessie) en het beoordelen en goedkeuren van het BRD/FSD/Wireframes die door Paragon/ 5.1.2f worden opgesteld. Zoals ook in het PVA van Paragon is aangegeven als activiteiten.

Optiedossier Paragon

1.3 -

1.4 Paragon geeft aan dat op basis van hun eerdere succesvolle uitgevoerde projecten een gedragen FSD bijdraagt aan snel en efficiënt uitvoeren van de opdracht en kwalitatief beter resultaat. Tijdens de uitvoering bleek echter dat sturing op de werkzaamheden bij 5.1.2f vanuit Paragon zeer moeizaam verliep, waardoor o.a. plannings in de FSD-fase continu moesten worden bijgesteld en de inrichting van de infrastructuur door 5.1.2f zeer moeizaam verliep, waarbij het onduidelijk was wie welke werkzaamheden moest uitvoeren. Daarnaast had de Kiesraad ook

inhoudelijk veel commentaar op de BRD en FSD-documenten, waardoor er van een gedragen ontwerp tot aan het moment van ontbinding en opzegging geen sprake was en kon zijn (kijkend naar de opmerkingen die ook volgens SIG redelijk en begrijpelijk waren).

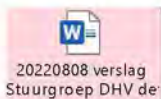
1.5. -

1.6 De Kiesraad ziet echter dat functionele specificaties NIET juist worden vastgelegd/beschreven, waardoor er meerdere reviewronden nodig waren en er tot aan moment van ontbinding en opzegging redelijkerwijs (zie ook SIG) geen goedkeuring kon worden afgegeven.

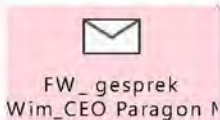
1.7 De werkwijze zoals beschreven in Bijlage 2 van de aanbidding van Paragon heeft niet geresulteerd in correcte en complete BRD/FSD documenten.

1.8 Kiesraad heeft nooit gevraagd voor een agile ontwikkelproces en implementatie. Dit is meermaals herhaald en uiteindelijk ook bevestigd door Paragon dat Kiesraad dit niet wilde in correspondentie rondom de definitie en invoering van iteratief werken.

1.9 Het is voor de Kiesraad onduidelijk welk verslag dit betreft. Mogelijk is het een intern verslag van Paragon. Dat blijkt ook uit de zinsnede "ze zouden...". Lijkt intern verslag. Onduidelijk is welk verslag dit betreft, wellicht door Paragon opgesteld? 5.1.2.e Op 8 augustus 2022 was er een stuurgroep: zie verslag. Hierin wordt door Paragon aangegeven dat er geen vertraging zal plaatsvinden. Ik kan geen andere belangrijke vergaderingen en of voorstellen terugvinden in de maand augustus 2022.

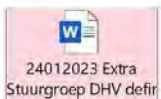
Ik heb een e-mail gevonden dat er een telefonisch gesprek heeft plaatsgevonden tussen 5.1.2.e Wim en 5.1.2.e in augustus 2022. Hiervoor is input geleverd door 5.1.2.e en 5.1.2.e. Een terugkoppeling van het gesprek kan ik niet terugvinden.

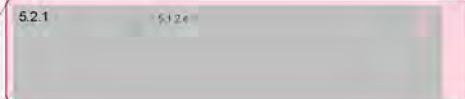
1.10 Op 21 november 2022 is bestuurlijk Kijken 5.1.2.e wederzijds geconcludeerd dat er een package deal moest komen (iteratief werken / scope-issue en betaling / levering conform optiedossier. Dat is er niet gekomen (pas 16 januari 2023 wilde Paragon tot een package komen, eerder niet). Omdat er geen akkoord komt op de package-deal blijft het optie-dossier vanzelfsprekend van kracht w.o. oplevering 11 april 2023.

Kiesraad vraagt om uitvoering werkzaamheden buiten scope, maar draagt die niet als meerwerk op

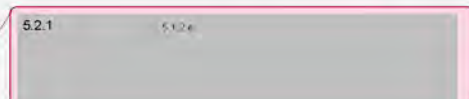
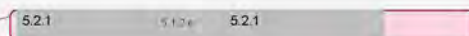
1.11 Er is uiteindelijk afgesproken dat HSB/NBSB is geen onderdeel is van de oplevering in 11 april 2023 waardoor deze functionaliteit geen oorzaak kan zijn voor vertraging.

1.12 -

Commented [5.1.2.e]: Idem qua relevantie hier, al is de input voor dat gesprek gewoon goed.

1.13 De vraag is of Paragon, op basis van al deze aanbestedingsrichtlijnen die hier genoemd worden, zo ook zelf de aanbesteding beoordeeld?

Ad HSB

1.14 -

1.15 -

1.16 Er is uiteindelijk afgesproken dat HSB niet in eerste oplevering zou worden opgenomen.-

Ad NBSB

1.17 -

1.18 BA Kiesraad heeft als geste een document opgesteld hiertoe (verschillen GSB – NBSB). Dit betekent niet dat NBSB (of het verschil tussen GSB en NBSB) niet in scope is. Paragon heeft in eerdere communicatie bevestigd dat NBSB wel in de aanbestedingsdocumenten staat. Daarmee had het ook door hen moeten worden geanalyseerd, omdat het in scope is. Verschil met GSB is interessant, maar eigenlijk niet relevant.-

1.19 In welke communicatie dit zo is afgesproken dat HSB/NBSB (voorlopig) uit scope van de oplevering april is geplaatst? Onderstaande mallwisseling tussen 5.1.2e en 5.1.2e 5.1.2e en 5.1.2e hebben afgesproken volgens mij HSB en NBSB even buiten beschouwing zal worden gelaten omdat dit onderdeel was van de package deal die nooit tot stand is gekomen. In het Bestuurlijk Overleg van 21 november 2022 was het HSB/NBSB een van de vier afspraken waarover een oplossing voor moest komen.

20221123 Beknopt verslag bestuurlijk o

FW HSB en NSBS Modules; niet in sco

5.1.2e HSB_NBSB.msg

5.1.2e HSB_NBSB.msg

Commented [5.1.2e]: Volgens mij is alleen deze mail hier relevant?

1.20 -

Noodzakelijke informatievoorziening vanuit Kiesraad hapert

1.21 Deze punten zijn door ons reeds weerlegd, zie brief d.d. (5.1.2e)

De brief is van 20 maart 2023. Op de brief van 20 maart heeft Paragon ook een reactie afgestuurd richting de Kiesraad.

<https://www.samenwerkruimten.nl/teamsites/implementatiedhv/Documenten/Paragon/Paragon deel 2/28.0 Briefwisseling>

Reactie op brief
Paragon 20 maart jl.

Reactie Paragon op
brief Kiesraad 2023.6

Onthouding van goedkeuring aan ontwerpdocumenten

1.22 Zie punt 1.21

1.23 Doordat Paragon heeft aangegeven dat het aftekenen van het BRD/FSD verregaande consequenties zal hebben op de eventuele wijzigingen op de software in de toekomst (gewenste wijzigingen zouden een RfC zijn en een eerste schatting van HSB, 5.1.2.b, deed Kiesraad beseffen dat het goed sluiten van een BRD/FSD noodzakelijk is), heeft Paragon de Kiesraad hiermee gedwongen om kritisch naar de inhoud van deze documenten te kijken alvorens deze goed te keuren. En ondanks het ontbreken van de goedkeuring heeft Paragon op eigen initiatief besloten om de starten met de ontwikkeling van de programmatuur.

1.24 De Kiesraad heeft een uiterst redelijke doorlooptijden gehanteerd van maximaal één week bij het beoordelen van FSD's per module. Dit in tegenstelling tot Paragon die van mening was dat beoordeling in soms 2 of 3 dagen mogelijk zou zijn. Tevens bleek uit de opgeleverde planning van Paragon dat reviewmomenten soms in het verleden waren gepland en dat geen rekening was gehouden met de vakantieperiode rondom de feestdagen in december 2022.

1.25 De afgegeven plannings van Paragon bleken niet realistisch, waardoor deze telkens aangepast moesten worden.

1.26 Zie punt 1.23

1.27 De Kiesraad is expert op het verkiezingsproces en is daarmee de partij die kan beoordelen of documenten juist en volledig zijn.

1.28 Zie punt 1.23 In de samenwerking zijn Paragon en Kiesraad het BRD en FSD met wederzijds goedvinden gaan toetsen in reviewrondes. Hieraan heeft Paragon ook medewerking verleend, juist omdat zij het belangrijk vinden dat er een goed BRD en FSD ligt.

1.29 Zie punt 1.23 en 1.28. Paragon heeft hieraan dus wel vrijwillig medewerking verleend.

1.30 De Kiesraad heeft over het algemeen relevant commentaar geleverd op de BRD/FSD documenten. (Zie ook rapport SIG).

Over beperkte achterstanden: in elke stuurgroep heeft Paragon gerapporteerd over planning en achterstanden. In de plannings was het aandeel van de codering rood en oranje (mae van achterstand/problematisch) aanzienlijk.

1.31 De Kiesraad heeft aangegeven, o.a. in stuurgroep overleggen, dat dit geheel voor eigen risico van Paragon is.

Escalatie en ontbinding

1.32 Onderwerpen package deal zijn 21 november 2022 bestuurlijk overeengekomen. Voorstellen zijn steeds van Kiesraad gekomen.-

1.33 In het bestuurlijk overleg van 21 november 2022 is voorgesteld om te komen tot een package-deal. Deze deal kwam ter sprake omdat Paragon voorheen de alleen voor haar gunstige onderdelen wenste te bespreken. Paragon heeft nooit aangegeven dat zij zich onder druk gezet voelde. Dat is nieuwe informatie.

1.34 Het overleg is gestopt doordat omdat Paragon eerst 16 januari 2023 een package deal inclusief een beperkte scope) voorstelt die het 24 januari 2023 verder downsized heeft aangegeven de beperkte scope nog verder te willen downsizen en geen concessie wenst te doen voor de Kiesraad belangrijke punten (deal HSB/NBSB, iteratief werken)

1.35 De Kiesraad is van mening dat er wettelijke gronden zijn om de overeenkomst te ontbinden. Er is geen persbericht gestuurd maar er is slechts een nieuwsbericht op de website van de Kiesraad geplaatst. Kiesraad heeft – zoals ook in gesprek tussen Kuijken/ 5.1.2.e / 5.1.2.e is medegedeeld enkel noodzakelijke partijen ingelicht. Juist de keuze van een bericht op de eigen website en geen persbericht onderstreept deze intentie van de Kiesraad.

1.36 Er lag geen planning voor vervolgoleveringen. Paragon heeft gedurende het traject niet aannemelijk kunnen maken dat eindoplevering nog haalbaar was. Volgens de doorrekening van de planning door de Kiesraad en door een externe partij (SIG) is het niet realistisch om een eindoplevering te krijgen en te kunnen accepteren ruimschoots voor de eerste verkiezing in 2024.

5.2.1

5.1.2.e

2. Juridische beoordeling

Schuldeisersverzuim Kiesraad

2.1 –

2.2 Vele malen inhoudelijk weerlegd inmiddels.–

2.3 –

2.4 Rode draad in eerdere reacties en feitenrelaas vormen onderbouwing voor identificatie oorzaken opgelopen vertraging.–

Algemene beginselen van behoorlijk bestuur

2.5 –

2.6 Het is de wijze van invulling van het contract door Paragon geweest die de Kiesraad noodzakelijkerwijs aan het denken heeft 5.2.1

5.2.1

2.7 De Kiesraad heeft geen persbericht uitgestuurd, slechts een nieuwsbericht op haar website. De uiting op het NVVB congres wordt nu geframed als dat de Kiesraad zich in de voorbereiding van de aanbesteding zou hebben vergist. Dat is vreemd. Het denken van de Kiesraad gaat verder. Door de ervaringen afgelopen periode met Paragon is de Kiesraad tot het inzicht gekomen niet meer in een dergelijke afhankelijkheidsrelatie te willen komen. Dat heeft nog niets te maken met de in de aanbesteding gekozen aanpak. En heeft niets te maken met de uiting op het NVVB-congres.

2.8 Zie punt 2.6

2.9 Het was – zoals bekend – niet de eerste tegenslag. In de afgelopen periode is er een cumulatieve factoren die hebben bijgedragen aan het ontbinden/opzeggen van de Overeenkomst. Al deze punten zijn Paragon bekend. In het werk zijn deze ook goeddeels onderkend door Paragon. Bij een eerste deeloplevering is er een formeel moment om een standpunt in te nemen/keuze te maken/besluit te nemen. Dat heeft de Kiesraad gedaan, Obv objectieve gronden en een onafhankelijke toets.

Brief Kiesraad
ontbinding en opze

2.10 Het hier gestelde druist zo in tegen het standpunt/de visie die 5.1.2.e steeds heeft uitgedragen: een gezamenlijk traject.

-

2.11 Er hebben verschillende overleggen op bestuurlijk niveau tussen de Kiesraad en Paragon plaatsgevonden. Altijd is duidelijk geweest dat het optiedossier met fatale oplevertermijnen leidend was zolang er geen andere afspraak was gemaakt. Glashelder, transparant en consistent.

3. Hoe nu verder

3.1. Zie punt 1.36

3.2 Zie punt 1.36

3.3. -

3.4 -

3.5 -

3.6 Zie punt 2.7, geen persbericht maar nieuwsbericht. Paragon heeft zelf geen bericht uitgestuurd.

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Datum: woensdag 07 jun. 2023 8:44 AM

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

Kopie: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: RE: DHV levering.

Beste 5.1.2.e

Zoals je waarschijnlijk weet heeft de Kiesraad ons contract ontbonden. Met het oog op het kunnen kennismaken van de kwaliteit van wat jullie gedaan hebben zijn wij wel bereid om jullie materiaal in ontvangst te nemen. Zou je dit op een geschikte gegevensdrager naar ons willen toesturen of, naar mij willen mailen?

Is jullie materiaal overigens beschikbaar en benaderbaar in een hosted omgeving die voor OTAP is ingericht? Zo ja, kunnen jullie ons dan de toegangsmiddelen verschaffen? Kunnen die ook aan door ons in te huren derden worden verschaft?

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zurichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag
.....

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @kiesraad.nl

W www.kiesraad.nl

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@paragon-cc.nl>

Verzonden: vrijdag 26 mei 2023 15:54

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: DHV levering.

Beste 5.1.2.e en 5.1.2.e

Zoals eerder schriftelijk gecommuniceerd heeft Paragon vandaag de deliverables voor de eerste levering DHV afgerond. We hebben hiertoe alle relevante documentatie, broncode en ontwikkelscripts ter beschikking. Graag hoor ik van je of de Kiesraad hiervoor een overdracht en/of demo wenst in te plannen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

Paragon | Nederland en België

M: 5.1.2.e

E: 5.1.2.e [@paragon-cc.nl](mailto:5.1.2.e@paragon-cc.nl)

W: paragon.world/nl A: [Overzicht adresgegevens](#) [in LinkedIn](#)

The Paragon logo features a horizontal bar with a color gradient from blue to orange above the word "PARAGON" in a bold, sans-serif font. The letter "O" is stylized with horizontal lines through it.

This email and any files transmitted with it are confidential and intended solely for the use of the individual or entity to whom they are addressed to. Any views or opinions presented are solely those of the author and do not necessarily represent those of Paragon. If you have received this email in error please notify the sender.

KIESRAAD

-
-
-
-
-
-
-
-

Onderwerp	Reactie brief Paragon 31 mei 2023
Datum	13 juni 2023
Opstellers	5.1.2.e 5.1.2.e

Inleiding

In deze memo is een (eerste) reactie opgenomen op de brief van Paragon 31 mei 2023, waarin de ontbinding van de Overeenkomst wordt betwist.

1. Chronologisch verloop discussiepunten

Vertrekpunt: Overeenkomst met vaste prijs en strakke planning

1.1 Mbt zachte criteria

'Zachte criteria': vertrouwen, wederzijds respect, vooraf delen van verwachtingen, opdrachtnemer heeft een proactieve houding bij het delen en ontvangen van feedback.

Bij de uitvoering van het project is echter niet gebleken van een proactieve houding met betrekking tot het tijdig opleveren van documenten en plannings. Projectleider Kiesraad heeft structureel moeten vragen om toegezegde documenten en plannings.

27 juni 2022 - Mail naar 5.1.2.e - reminder oplevering dashboard (reminder)

Actiepunt 6_3_ -
Dashboard DHV.msg

30 juni 2022 - Mail naar 5.1.2.e - reminder oplevering 1^e kavel wireframes (reminder)

FW_Planning
beoordeling Wirefram

13 oktober 2022 - Mail naar 5.1.2.e - deelname B&P (reminder deelnemers)

Deelname BRP
overleg 19 oktober.m

18 oktober 2022 – Mail naar [5.1.2.e](#) planning (reminder)

Planning DHV.msg

In onderstaande actielijst is aangegeven dat er herhaaldelijk door Kiesraad wordt gevraagd om acties tijdig uit te voeren.

230417 Actielijst
Kiesraad DHV project

Ook is door [5.1.2.f](#) geen gebruik gemaakt van het aanbod om tussentijds – buiten reguliere bijeenkomsten om - contact op te nemen met de BA's van de Kiesraad. Dit had zoals eerder meermaals aangegeven onduidelijkheden tussentijds kunnen wegnemen, zaken kunnen doen versnellen.

1.2 Mbt actieve rol Kiesraad

De Kiesraad heeft wel een actieve rol in de ontwerpfase door een toelichting te geven op de aanbestedings requirements (workshop sessie) en het beoordelen en goedkeuren van het BRD/FSD/Wireframes die door Paragon/[5.1.2.f](#) worden opgesteld. Zoals ook in het PvA van Paragon is aangegeven als activiteiten.

Zie onderstaand uit het PvA Paragon, hfd 3.2.1 en 3.2.2.

Fase 1: Projectinitiatie

In deze fase wordt het project opgestart. Alle betrokken stakeholders worden geïntroduceerd en er wordt een duidelijke hiërarchie vastgesteld. De bedrijfsvereisten worden beoordeeld en de initiële planning voor het opleveren van het project wordt ontwikkeld.

Doelstellingen	
Definieer één aanspreekpunt voor zowel Paragon als de Kiesraad. Definieer een gedetailleerd projectplan inclusief het werkprogramma en de projectplanning.	
Input	
Ondertekend contract voor het project RFP Voorstel	
Stakeholders	Belangrijkste activiteiten
Paragon & de Kiesraad	Houd een kick-off meeting met alle belanghebbenden om de doelstellingen uit te leggen en eventuele vragen te stellen.
Paragon	Voorbereiden van de kick-off meeting en de voorgestelde activiteiten Projectplan, scope en deliverables beoordelen
de Kiesraad	Actieve betrokkenheid bij de kick-off meeting Valideren en goedkeuren van het definitieve werkprogramma, projectplanning en deliverables Revisie en validatie van de gegenereerde documentatie
Deliverables	
High-level scope High-level deliverables High-level mijlpaalplanning Namen van belangrijkste leden van de teams	

- Communicatiematrix
- Logboek voor aannames en beperkingen
- Initieel risicobeheerplan en risicologboek
- Lijst met key stakeholders

Belangrijkste mijlpalen

- Project initiatie fase afgerond

Fase 2: Analyse & Ontwerp

De analyse- en ontwerpfase omvat de analyse en specificatie van projectvereisten. En op basis hiervan de definitie van het uiteindelijke oplossingsontwerp vanuit een software-, hardware- en infrastructuurperspectief. Het eerste deel van het proces is gebaseerd op het verzamelen en zorgvuldig analyseren van de requirements van de Kiesraad. Die worden omgezet naar specifieke oplossings- / service vereisten. Wanneer deze eisen door de Paragon zijn geanalyseerd en beoordeeld, moet de Kiesraad deze valideren en akkoord geven voor definitieve goedkeuring. Zie verslag bestuurlijke overleg m.b.t. accorderen en goedkeuren documenten.

20221123 Beknopt verslag bestuurlijk ov

6 februari 2023 – 5.1.2.e Kiesraad pakt GSB review eerder op dan gepland.

Planning ontwerpdocumentatie

Optiedossier Paragon

1.3 -

1.4 Paragon geeft aan dat op basis van hun eerdere succesvolle uitgevoerde projecten een gedragen FSD bijdraagt aan snel en efficiënt uitvoeren van de opdracht en kwalitatief beter resultaat. Tijdens de uitvoering bleek echter dat sturing op de werkzaamheden bij 5.1.2.f vanuit Paragon zeer moeizaam verliep, waardoor o.a. plannings in de FSD-fase continu moesten worden bijgesteld en de inrichting van de infrastructuur door 5.1.2.f zeer moeizaam verliep, waarbij het onduidelijk was wie welke werkzaamheden moest uitvoeren. Daarnaast had de Kiesraad ook inhoudelijk veel commentaar op de BRD en FSD-documenten waardoor er van een gedragen ontwerp tot aan het moment van ontbinding en opzegging geen sprake was en kon zijn (kijkend naar de opmerkingen die ook volgens SIG redelijk en begrijpelijk waren, zie bijgaande management samenvatting SIG.

20230418 - Kiesraad
- Toetsing projectdoct

1.5. -

1.6 De Kiesraad ziet echter dat functionele specificaties NIET juist worden vastgelegd/beschreven, waardoor er meerdere reviewronden nodig waren en er tot aan moment van ontbinding en opzegging redelijkerwijs (zie ook SIG) geen goedkeuring kon worden afgegeven.

RE_FSD hoofdstuk
algemeen + non func

Review FB
module.msg

1.7 De werkwijze zoals beschreven in Bijlage 2 van de aanbieding van Paragon heeft niet geresulteerd in correcte en complete BRD/FSD documenten.

1.8 Kiesraad heeft nooit gevraagd voor een agile ontwikkelproces en implementatie. Dit is meermaals herhaald en uiteindelijk ook bevestigd door Paragon dat Kiesraad dit niet wilde in correspondentie rondom de definitie en invoering van iteratief werken.

Zie bijgaand voorstel, hfd 2.3 van Paragon waarin is opgenomen dat de Kiesraad erkent niet betrokken te willen raken met de Agile/Scrum werkwijze.

Concreet voorstel
Paragon 16-01-2023

1.9 Het is voor de Kiesraad onduidelijk welk verslag dit betreft. Mogelijk is het een intern verslag van Paragon. Dat blijkt ook uit de zinsnede "ze zouden...". Lijkt intern verslag

1.10 Op 21 november 2022 is bestuurlijk Kijken 5.1.2.e wederzijds geconcludeerd dat er een package deal moest komen (iteratief werken / scope-issue en betaling / levering conform optiedossier. Dat is er niet gekomen (pas 16 januari 2023 wilde Paragon tot een package komen, eerder niet). Omdat er geen akkoord komt op de package-deal blijft het optie-dossier vanzelfsprekend van kracht w.o. oplevering 11 april 2023. Zie verslag bestuurlijk overleg.

20221123 Beknopt
verslag bestuurlijk ov

Kiesraad vraagt om uitvoering werkzaamheden buiten scope, maar draagt die niet als meerwerk op

1.11 Er is uiteindelijk afgesproken dat HSB geen onderdeel is van de oplevering in 11 april 2023 waardoor deze functionaliteit geen oorzaak kan zijn voor vertraging.

In het bericht 5.1.2.e (30 november 2022) geeft zij aan dat in delivery 1 (11 april) geen EP wordt opgenomen omdat deze afhankelijk is van HSB/NBSB.

RE_HSB_NBSB.msg

5.2.1

5.1.2.e

1.12 – In de memo van de Kiesraad wordt aangegeven waar in de aanbesteding melding wordt gemaakt van HSB en NBSB.

In het bericht [5.1.2.e](#) (30 november 2022) geeft zij aan dat in delivery 1 (11 april) geen EP wordt opgenomen omdat deze afhankelijk is van HSB/NBSB.

RE_HSB_NBSB.msg

20221104 Memo
scope HSB_NBSB DEF

Door de Kiesraad ([5.1.2.e](#)) aangegeven de impact NBSB tov GSB.

Onderzoek impact
NBSB_def v1.docx

1 december 2022 – Mail [5.1.2.e](#) aan [5.1.2.e](#) dat NBSB in scope 1.

FW_HSB_NBSB
vervolg 15.msg

4 november 2022 – [5.1.2.e](#) aan [5.1.2.e](#) (zie markering dat NBSB in de functionele beschrijving van GSB wordt meegenomen)

Standpunt en reactie
Paragon op HSB scop

RE_scope
HSB_NBSB.msg

1.13 De vraag is of Paragon, op basis van al deze aanbestedingsrichtlijnen die hier genoemd worden, zo ook zelf de aanbesteding beoordeeld?

Ad HSB

1.14 – zie 1.12

1.15 - zie 1.12

1.16 Er is uiteindelijk afgesproken dat HSB niet in eerste oplevering zou worden opgenomen.

Zie ook 1.12 het bericht 5.1.2.e waarin zij aangeeft HSB niet wordt opgeleverd in delivery 1.

RE_HSB_NBSB.msg

Uit het stuurgroep verslag 21 maart 2023 blijkt dat er een RFC nodig is voor HSB. Zie geel gemarkeerde tekst.

20230321 Verslag
stuurgroep 20230321

Ad NBSB

1.17 - zie 1.18

Onderzoek impact
NBSB_def v1.docx

1.18 BA Kiesraad heeft als geste een document opgesteld hiertoe (verschillen GSB - NBSB). Dit betekent niet dat NBSB (of het verschil tussen GSB en NBSB) niet in scope is. Paragon heeft in eerdere communicatie bevestigd dat NBSB wel in de aanbestedingsdocumenten staat. Daarmee had het ook door hen moeten worden geanalyseerd, omdat het in scope is. Verschil met GSB is interessant, maar eigenlijk niet relevant.

1.19 In welke communicatie dit zo is afgesproken dat HSB/NBSB (voorlopig) uit scope van de oplevering april is geplaatst? Onderstaande mailwisseling tussen 5.1.2.e en 5.1.2.e 5.1.2.e en 5.1.2.e hebben afgesproken volgens mij HSB en NBSB even buiten beschouwing zal worden gelaten omdat dit onderdeel was van de package deal die nooit tot stand is gekomen. In het Bestuurlijk Overleg van 21 november 2022 was het HSB/NBSB een van de vier afspraken waarover een oplossing voor moest komen.

In de reactie 5.1.2.e geeft zij zelf aan dat HSB/NBSB niet in scope zit van delivery 1 (11 april 2023)

Reactie 5.1.2.e
HSB_NBSB.msg

5.2.1 5.1.2.e

FW_ HSB_NBSB
KR-PCC overleg.msg

Overleg 25 oktober 2022, waar Paragon aangeeft op te leveren conform afspraak op 11 april 2023 met verschuiving van functionaliteiten naar delivery 2 en 3.

Stuurgroep
HSB-NBSB 25-10-22

Inschattingen HSB
NBSB_5.1.2.e

25 oktober 2022: Mail van 5.1.2.e met opmerkingen Kiesraad (HSB mag later worden opgeleverd)

RE_ HSB_NBSB
KR-PCC overleg.msg

1.20 – Kiesraad heeft opmerkingen geplaatst bij de prijsvorming (5.1.2.b) mede omdat hierin ook kosten voor de decentrale variant waren opgenomen.

23 augustus 2022: Mail van 5.1.2.e naar 5.1.2.e (standpunt scope HSB/NBSB nav impactanalyse)

FW_ Notitie scope
DHV vervolg X.msg

8 november 2022: Kiesraad heeft zelf impact analyse NBSB opgesteld.

Onderzoek impact
NBSB_def v1.docx

11 november 2022: 5.1.2.e naar 5.1.2.e (memo Kiesraad impact NBSB)

Memo analyse
NBSB.msg

Noodzakelijke informatievoorziening vanuit Kiesraad hapert

1.21 Deze punten zijn door ons reeds weerlegd, zie brief voorstel LA van 14 april 2023

20230414 Voorstel
reactie op brief Paragon

Reactie Paragon op
brief Kiesraad 2023.0

4 april 2022- Brief Kiesraad aan Paragon (aankondiging opzeggen/ontbinding)

Reactie op brief
Paragon 20 maart jl.

1.22 Zie punt 1.21

Onthouding van goedkeuring aan ontwerpdocumenten

1.23 Doordat Paragon heeft aangegeven dat het aftekenen van het BRD/FSD verregaande consequenties zal hebben op de eventuele wijzigingen op de software in de toekomst (gewenste wijzigingen zouden een RFC zijn en een eerste schatting van HSB, 5.1.2.b EUR, deed Kiesraad beseffen dat het goed sluiten van een BRD/FSD noodzakelijk is), heeft Paragon de Kiesraad hiermee gedwongen om kritisch naar de inhoud van deze documenten te kijken alvorens deze goed te keuren. En ondanks het ontbreken van de goedkeuring heeft Paragon op eigen initiatief besloten om de starten met de ontwikkeling van de programmatuur.

Paragon geeft zelf aan dat het goedkeuren van het FSD een rol voor de Kiesraad is (zie ook 1.5)

2 januari 2023 – Mail naar 5.1.2.e – flow FB Module (onvoldoende kwaliteit)

Review Proces flow
FB module.msg

26 oktober 2022 – Mail naar 5.1.2.e voorstel review per module
(onvoldoende kwaliteit PG module, doorlooptijd Kiesraad 5 werkdagen)

FW_ Voorstel review
per module.msg

30 oktober 2022 – Mail naar 5.1.2.e – onvolledig FSD 3.0 (onvoldoende kwaliteit)

RE_FSD V3_0.msg

12 oktober 2022 - Mail naar 5.1.2.e - Controle BRD / goedkeuringsdatum (onvoldoende kwaliteit/planning)

Controle BRD versie
1_4.msg

11 december 2022 - Mail naar 5.1.2.e FSD-KS (onvoldoende kwaliteit)

FW_
Kiesraad-DHV_Functie

Analyse van Kiesraad 5.1.2.e over kwaliteit issues

FSD.pptx

1.24 De Kiesraad heeft een uiterst redelijke doorlooptijden gehanteerd van maximaal één week bij het beoordelen van FSD's per module. Dit in tegenstelling tot Paragon die van mening was dat beoordeling in soms 2 of 3 dagen mogelijk zou zijn. Tevens bleek uit de opgeleverde planning van Paragon dat reviewmomenten soms in het verleden waren gepland en dat geen rekening was gehouden met de vakantieperiode rondom de feestdagen in december 2022.

26 oktober 2022 - Mail naar 5.1.2.e voorstel review per module (onvoldoende kwaliteit PG module, doorlooptijd Kiesraad 5 werkdagen)

FW_ Voorstel review
per module.msg

10 november 2022 - Mail naar 5.1.2.e definitief fase voorstel planning (onvoldoende)

RE_ Definitie fase
voorstel.msg

1.25 De afgegeven plannings van Paragon bleken niet realistisch, waardoor deze telkens aangepast moesten worden en Kiesraad hierin moest meebewegen.

17 november 2022: Mail naar 5.1.2.e met definitief fase voorstel (planning is al achterhaald)

RE_Definitie fase
voorstel.msg

14 november 2022: Mail van 5.1.2.e met definitief fase voorstel

RE_Definitie fase
voorstel.msg

8 april 2023 – Mail naar 5.1.2.e – planning (verkeerde focus)

RE_Planning analyse
en definitie fase.msg

1.26 Zie punt 1.23 (bevestiging door SIG, zie rapport)

1.27 De Kiesraad is expert op het verkiezingsproces en is daarmee de partij die kan beoordelen of documenten juist en volledig zijn en het FSD was onvolledig en had te weinig diepgang.

1.28 In de samenwerking zijn Paragon en Kiesraad het BRD en FSD met wederzijds goedvinden gaan toetsen in reviewrondes. Hieraan heeft Paragon ook medewerking verleend, juist omdat zij het belangrijk vinden dat er een goed BRD en FSD ligt.

1.29 Zie punt 1.23 en 1.28. Paragon heeft hieraan dus wel vrijwillig medewerking verleend.

1.30 De Kiesraad heeft over het algemeen relevant commentaar geleverd op de BRD/FSD documenten. (Zie ook rapport SIG).

Over beperkte achterstanden: in elke stuurgroep heeft Paragon gerapporteerd over planning en achterstanden. In de planningen was het aandeel van de codering rood en oranje (mae van achterstand/probleematisch) aanzienlijk.

Zie dashboard van stuurgroep 21 maart 2023.

20230321
Stuurgroep DHV Dast

1.31 De Kiesraad heeft aangegeven, o.a. in stuurgroep overleggen, dat dit geheel voor eigen risico van Paragon is. Zie verslagstuurgroep 14 februari 2023, gele markerings.

Verslag stuurgroep
20230214 def AANGE

Escalatie en ontbinding

1.32 Onderwerpen package deal zijn 21 november 2022 bestuurlijk overeengekomen. Voorstellen zijn steeds van Kiesraad gekomen. Zie onderstaand verslag.

20221123 Beknopt
verslag bestuurlijk o

1.33 In het bestuurlijk overleg van 21 november 2022 is voorgesteld om te komen tot een package-deal. Deze deal kwam ter sprake omdat Paragon voorheen de alleen voor haar gunstige onderdelen wenste te bespreken. Paragon heeft nooit aangegeven dat zij zich onder druk gezet voelde. Dat is nieuwe informatie.

1.34 Het overleg is gestopt omdat Paragon eerst 16 januari 2023 een package deal inclusief een beperkte scope) voorstelt die het 24 januari 2023 verder downsized en geen concessie wenst te doen voor de Kiesraad belangrijke punten (deal HSB/NBSB, iteratief werken) (overzicht scope 24 januari)

Zie mail en presentatie voorstel gedownsized scope vanuit Paragon

FW_DHV
Project.msg

Scope delivery 1
24012023.pptx

1.35 De Kiesraad is van mening dat er wettelijke gronden zijn om de overeenkomst te ontbinden. Er is geen persbericht gestuurd maar er is slechts een nieuwsbericht op de website van de Kiesraad geplaatst. Kiesraad heeft – zoals ook in gesprek tussen Kuijken / 5.1.2.e / 5.1.2.e is medegedeeld enkel noodzakelijke partijen ingelicht. Juist de keuze van een bericht op de eigen website en geen persbericht onderstreept deze intentie van de Kiesraad.

1.36 Er lag geen planning voor vervolgoopleveringen. Paragon heeft gedurende het traject niet aannemelijk kunnen maken dat eindoplevering nog haalbaar was. Volgens de doorrekening van de planning door de Kiesraad en door een externe partij (SIG) is het niet realistisch om een eindoplevering te krijgen en te kunnen accepteren ruimschoots voor de eerste verkiezing in 2024.

2. Juridische beoordeling

Schuldeisersverzuim Kiesraad

2.1 –

2.2 Vele malen inhoudelijk weerlegt inmiddels.

2.3 –

2.4 Rode draad in eerdere reacties en feitenrelaas vormen onderbouwing voor identificatie oorzaken opgelopen vertraging.

Algemene beginselen van behoorlijk bestuur

2.5 -

2.6 Het is de wijze van invulling van het contract door Paragon geweest die de Kiesraad noodzakelijkerwijs aan het denken heeft gezet..

2.7 De Kiesraad heeft geen persbericht uitgestuurd, slechts een nieuwsbericht op haar website. De uiting op het NVVB congres wordt nu geframed als dat de Kiesraad zich in de voorbereiding van de aanbesteding zou hebben vergist. Dat is vreemd. Het denken van de Kiesraad gaat verder. Door de ervaringen afgelopen periode met Paragon is de Kiesraad tot het inzicht gekomen niet meer in een dergelijke afhankelijkheidsrelatie te willen komen. Dat heeft nog niets te maken met de in de aanbesteding gekozen aanpak. En heeft niets te maken met de uiting op het NVVB-congres.

2.8 Zie punt 2.6

2.9 Het was – zoals bekend – niet de eerste tegenslag. In de afgelopen periode is er een cumulatie factoren die hebben bijgedragen aan het ontbinden/opzeggen van de Overeenkomst. Al deze punten zijn Paragon bekend. In het werk zijn deze ook goeddeels onderkend door Paragon. Bij een eerste deeloplevering is er een formeel moment om een standpunt in te nemen/keuze te maken/besluit te nemen. Dat heeft de Kiesraad gedaan, Obv objectieve gronden en een onafhankelijke toets.

Brief Kiesraad
ontbinding en opze

2.10 Het hier gestelde druist zo in tegen het standpunt/de visie die 5.12.e steeds heeft uitgedragen: een gezamenlijk traject.

2.11 Er hebben verschillende overleggen op bestuurlijk niveau tussen de Kiesraad en Paragon plaatsgevonden. Altijd is duidelijk geweest dat het optiedossier met fatale oplevertermijnen leidend was zolang er geen andere afspraak was gemaakt. Glashelder, transparant en consistent.

3. Hoe nu verder

3.1. Zie punt 1.36

3.2 Zie punt 1.36

3.3. –

3.4 –

3.5 –

3.6 Zie punt 2.7, geen persbericht maar nieuwsbericht. Paragon heeft zelf geen bericht uitgestuurd.

KIESRAAD

VERTROUWELIJK

Datum
8 februari 2023

Onderwerp
Verslag

Onderwerp	Bijeenkomst ontwikkeling en implementatie DHV
Vergaderdatum en -tijd	8 februari 2023 09:30 uur- 11:00 uur
Deelnemers	5.1.2.e 5.1.2.e (CZW), 5.1.2.e (CIO BZK), 5.1.2.e (CIO BZK), 5.1.2.e (CDI BZK), 5.1.2.e 5.1.2.e (BZK/D&B), 5.1.2.e (BZK/D&B), 5.1.2.e (HIS) en 5.1.2.e

Aan de genodigden wordt gevraagd vertrouwelijk met de gegeven informatie om te gaan.

Korte notitie naar aanleiding van de bijeenkomst ontwikkeling en implementatie DHV

- 5.1.2.e licht aan de hand van de presentatie de volgende punten toe;
 1. Het contract en afspraken met de leverancier,
 2. Issues
 3. De uitkomst van de Kiesraadvergadering (30 januari 2023)
 4. De vervolgstappen en tijdschema (tot 1 maart 2023)
 5. Gesprekspunten (reflecties op de geschetste vervolgstappen, betrokkenheid collegae-onderdelen BZK, tijdslijnen en communicatie) waarvan 5.1.2.e graag input wil van de genodigden).
- Kiesraad streeft naar ontvangen advies Landsadvocaat uiterlijk 24 februari a.s. Het advies kan dan worden meegenomen in de Kiesraadvergadering van 27 februari a.s. Deze termijnen zijn belangrijk omdat voor 1 maart a.s. aan de leverancier nadere duidelijkheid wil kunnen geven. Deze datum hangt samen met een contractuele voorschotbetaling die in maart zou moeten plaatsvinden.
- 5.1.2.e geeft dat er een aantal toekomstscenario's zijn: doorgaan onder voorwaarden met de huidige leverancier of opzeggen/ontbinden van de overeenkomst. Indien het scenario opzeggen/ontbinden realistisch wordt is er een aantal opties om nieuwe verkiezingssoftware te bouwen (inbesteding, Europese aanbesteding, aanbesteding met beroep op uitzonderingsgronden, doorgaan met leverancier van huidige software. De optie tot heronderhandeling/hercontractering is besproken tussen voorzitter Kiesraad en 5.1.2.e en dient in alle zorgvuldigheid te worden verkend, mede op basis van succescases uit het verleden bij CHIO BZK/CDI BZK. De haalbaarheid van de genoemde scenario's dienen idealiter ook inzichtelijk te zijn voor de Kiesraadvergadering van 27 februari a.s.
- Aan de Landsadvocaat zijn de volgende vragen voorgelegd met betrekking op de ontstane situatie:
 - Wat zijn de mogelijkheden om de huidige contractueel overeengekomen voorschotbetaling van maart 2023 op te schorten

- Op welke manier en op welke gronden kan het contract met Paragon worden ontbonden (beste manier)
- Op welke manier kan de Kiesraad zoveel mogelijk geld van de reeds betaalde voorschotfacturen terugvorderen
- Wat zijn de opties voor de toekomstige ontwikkeling van een digitaal hulpmiddel in relatie tot verplichtingen tot Europese aanbestedingen of mogelijkheden tot uitzonderingen daarop
- Aan BZK D&B zal worden voorgelegd wat de mogelijkheden zijn om op een later moment de onderdelen in de regelgeving over een centrale voorziening in werking te laten treden.
- BZK D&B geeft aan dat morgen een eerste Bestuurlijk Overleg ^{5.1.2.e} – beleid – Kiesraad is en vraagt of dit onderwerp besproken kan worden. ^{5.1.2.e} geeft aan dat dit vanzelfsprekend is.

De volgende afspraken worden gemaakt:

- Dit overleg tot eind februari 2023 wekelijks te organiseren door de Kiesraad
- ^{5.1.2.e} Kiesraad overlegt met CIO BZK en CDI BZK over mogelijkheden tot hercontractering/heronderhandeling met de huidige contractpartner. Hiertoe onderzoekt CIO BZK en CDI BZK praktijkcases/-ervaringen waarin hercontractering/heronderhandeling succesvol is geweest (onrechtmatig en rechtmatig). Gereed 17 februari 2023
- ^{5.1.2.e} Kiesraad overlegt met D&B BZK wat de mogelijkheden zijn om op een later moment de onderdelen in de regelgeving over een centrale voorziening in werking te laten treden. Voortdurend wekelijks overleg
- ^{5.1.2.e} Kiesraad met RIS en CZW nadere uitwerking maakt van de in de Kiesraad van 30 januari jl. geschetste toekomstscenario's bij een opzegging/ontbinding: inbesteden, Europees aanbesteden, aanbesteden met beroep op uitzonderingsgronden, verder met ^{5.1.2.i}
- ^{5.1.2.i} Volgende versie gereed 17 februari 2023

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 16 Feb 2023 17:02:46 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)
Attachments: 20230216 Concept Scenario denken Kiesraad v0.5.docx

Hallo collega's,

In de bijlage een nieuwe versie van het scenario denken document. Ter bespreking voor aankomende dinsdag. Ik heb jullie input voor een andere indeling ter harte genomen en heb de toetsingscriteria gerubriceerd in

- Rechtmatigheid
- Doorlooptijd
- Technologie
- Impact Kiesraad organisatie

Om dinsdag niet weer alles overhoop te moeten gooien, vraag ik jullie om suggesties voor grote aanpassingen op voorhand schriftelijk te delen.

Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn, laat het dan even weten.

Tot dinsdag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zürichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag
Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

.....
T 5.1.2.e

5.1.2.e @kiesraad.nl

www.kiesraad.nl

.....
5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Notitie

Onderwerp
Scenario denken

Datum
13 februari 2023

Ons kenmerk
2023-0000086689

Onderdeel
Kiesraad

Inlichtingen
5.1.2.e

Blad
1 van 8

Aan

Inleiding:

De Kiesraad heeft op 13 mei 2022 met Paragon Communicatie Services B.V. (hierna: Paragon) de Overeenkomst Digitale hulpmiddelen verkiezingen gesloten. Op grond van de Overeenkomst dient Paragon software aan de Kiesraad te leveren en vervolgens beschikbaar te stellen die de Kiesraad kan inzetten ter ondersteuning van het verkiezingsproces.

De Overeenkomst gaat uit van een oplevering van de door Paragon te realiseren oplossing per 1 maart 2023. Kort na het sluiten van de Overeenkomst hebben Partijen een afwijkende afspraak gemaakt die uitgaat van een gefaseerde oplossing van de verschillende delen van de oplossing. Op basis van die planning dienen de onderdelen herindelings- gemeenteraad- en Europees parlamentsverkiezing per 11 april 2023 te worden opgeleverd. Nadien volgen opleveringen per 21 juni 2023 en 13 september 2023.

Paragon heeft in de afgelopen periode laten blijken dat zij haar afspraken niet na gaat komen.

Om die reden is de Kiesraad meerdere scenario's aan het onderzoeken om voorbereid te zijn op de toekomst.

Onderstaand een aantal keuzes waar de Kiesraad in de nabije toekomst over moet nadenken:

- 1. Samenwerking met Paragon laat te wensen over**
 - a. Heronderhandeling van de overeenkomst
 - b. Beëindigen overeenkomst
- 2. Fallback optie continuering OSV2020 voor (on)bepaalde tijd**
 - a. Verwerven licenties na 2025 via ROK programmatuur
 - b. Uitzonderingsgrond technische afhankelijkheid
- 3. Wil de Kiesraad nog naar centrale verkiezingssoftware**
 - a. Nee -> continuering en doorontwikkeling OSV2020
 - b. Ja -> Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen
- 4. Zelf nieuwe software ontwikkelen**
 - a. In house Kiesraad, inhuur ontwikkelaars
 - b. Externe leverancier, regie door Kiesraad
 - c. Overheidsorganisatie ICTU, DICTU
- 5. Software laten ontwikkelen**
 - a. Europees aanbesteden
 - b. Direct gunnen aan één partij

1. Samenwerking met Paragon laat te wensen over

a. Heronderhandeling van de overeenkomst

De 5.1.2.e 5.1.2.e heeft in een overleg met 5.1.2.e en Wim Kuijken gevraagd of een heronderhandeling van de overeenkomst met Paragon een optie is. Navraag door 5.1.2.e en 5.1.2.e bij de 5.1.2.e is dat dit scenario niet verder uitgediept hoeft te worden. De twee casussen die reeds gevonden waren bij Logius zijn daarnaast ook niet te vergelijken met de situatie die nu speelt.

Bij casus A was de tijdsdruk een issue, waardoor er geen optie was om binnen een hele korte termijn een andere leverancier te selecteren. De onderhandeling heeft geresulteerd in een onrechtmatige oplossing met beperkte duur.

Bij casus B was er wederzijds begrip dat er een resultaat niet behaald werd en dat er een heronderhandeling moest plaatsvinden. Het vertrouwen in de leverancier was er echter dat deze het resultaat kon bereiken binnen de afgesproken kaders.

Beide gevallen zijn niet van toepassing op de huidige situatie met Paragon omdat er A geen spoed zit op het realiseren van de oplossing en B het vertrouwen in de leverancier ontbreekt dat deze nog tijdige en kwalitatief goede deliverables gaat opleveren

b. Opzegging overeenkomst

Indien er nu gekozen wordt voor het ontbinden van de overeenkomst met Paragon zal de Kiesraad in ieder geval door moeten werken met de huidige OSV2020 software. Waarna er keuze gemaakt kan worden voor het vervolg.

2. Fallback optie continuering OSV2020 voor (on)bepaalde tijd

Achtergrond OSV2020

In 2019 is er door Fox-it een security test gedaan op de software die door de Kiesraad werd gebruikt ter ondersteuning van de verkiezingen (OSV) de resultaten van dit rapport hebben geleid tot een nieuwe versie van de software waar deze bevindingen niet meer in naar voren kwamen genaamd OSV2020. Deze nieuwe versie van de software wordt jaarlijks getest op security en wettelijke kaders.

De huidige overeenkomst met Elect-iT voor de OSV2020 programmatuur loopt uiterlijk tot en met 13 juli 2025. Dat houdt in dat als de Kiesraad gebruik maakt van OSV2020 tot die datum, dat de programmatuur moet voldoen aan huidige en nieuwe wet- en regelgeving. Elect-iT heeft zich contractueel geconfirmeerd aan het onderhoud en doorontwikkeling voor een jaarlijks bedrag van 5.1.2.b

a. Verwerving licenties OSV2020 na 2025 via ROK programmatuur

Na 13 juli 2025 kan de Kiesraad gebruik maken van de OSV2020 software omdat zij het intellectueel eigendom heeft op (een gedeelte van) de programmatuur. Aanvullende dienstverlening zoals support, onderhoud en doorontwikkeling komen te vervallen.

Als de Kiesraad langer gebruik wil maken van de programmatuur, zal zij deze dienstverlening opnieuw moeten contracteren. Aangezien de Kiesraad het (gedeeltelijk) eigendom heeft van de programmatuur OSV2020 hoeft er geen nieuwe aanbesteding in de markt gezet te worden met als doel om compleet nieuwe software te ontwikkelen.

De basis van OSV2020 is de programmatuur van Elect-iT die dit ontwikkelt om verkiezingen te ondersteunen. Deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt om de verkiezingen in andere landen te ondersteunen. De Kiesraad heeft deze standaard programmatuur laten uitbreiden om de verkiezingen in Nederland te kunnen ondersteunen. Deze aanvullende modules zijn eigendom van de Kiesraad.

Het is mogelijk om licenties en aanvullende diensten te verwerven op deze standaard programmatuur via de raamovereenkomst voor standaard programmatuur waar de Kiesraad aan deelneemt EAP2023.

Binnen deze raamovereenkomst zal er een verwervingsprocedure gestart moeten worden, doormiddel van een functionele uitvraag bij de geselecteerde leveranciers (tussenpartijen).

(Mocht bovenstaande optie niet opportuun zijn, dan kan er teruggevallen worden op onderstaande mogelijkheid)

b. Uitzonderingsgrond "technische afhankelijkheid"

Deze uitzonderingsgrond staat beschreven in artikel 2.32 lid 1 sub b onder 2 Aanbestedingswet.

In het overleg met de 5.1.2.e van de RIS (5.1.2.e), is bevestigd dat er mogelijkheden zijn om de dienst(en), doorontwikkeling, onderhoud en support, zelfstandig in de markt te zetten. De belangrijkste uitzonderingsgrond is "technische afhankelijkheid". Hiermee zeg je in feite dat OSV op dit moment de enige software is die gebruikt kan worden, geef je aan dat Elect-iT de enige leverancier is die in staat is om te ontwikkelen en je daardoor met hen verder wil. Zoals de 5.1.2.e van de RIS aangeeft dien je dit wel aan te kondigen (onderhandelingsprocedure met voorafgaande mededeling). Op deze aankondiging kunnen belanghebbenden reageren als zij vinden dat zij dat ook kunnen. (zie mail dd. 18-01-2023 12:17u in de bijlage).

Toetsingscriteria van deze oplossing.

Rechtmatigheid

- + Ja (programmatuur is in gebruik)

Doorlooptijd

- + Kort (programmatuur is in gebruik)

Technologie

- + Proven technology (programmatuur is in gebruik)
- + Elect-iT is een officiële verkiezingssoftware maker en begrijpt de hectiek van verkiezingen
- + De OSV2020 programmatuur voldoet en wordt doorontwikkeld
- Look en feel van de programmatuur is verouderd
- De programmatuur betreft een decentrale oplossing
- Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands

- Geen volledige IE over de programmatuur

Impact Kiesraad organisatie

- + Klein (programmatuur is in gebruik)
- + Samenwerking met Elect-iT is goed
- + Huidige afspraken in de overeenkomst met betrekking tot afkoop beheer en ontwikkeling zou gecontinueerd moeten worden
- De Kiesraad zal uit moeten leggen aan stakeholders dat er nog voor een X termijn met OSV2020 zullen moeten blijven werken.

3. Wil de Kiesraad naar centrale verkiezingssoftware?

Nee. Indien de Kiesraad er voor kiest om niet op (middellange) termijn over te gaan naar centrale programmatuur, dan kan worden volstaan met het continueren van de OSV2020 software en dienstverlening van Elect. De eerder geschetste toetsingscriteria van de keuze om door te gaan die blijven, met de aantekening dat de niet wenselijke toetsingscriteria langer blijven voortduren.

Ja. Als de keuze blijft om op termijn over te gaan naar nieuwe en centraal aangeboden verkiezingssoftware dan zal een keuze gemaakt moeten worden tussen het zelf ontwikkelen van de verkiezingssoftware of het laten ontwikkelen door een externe leverancier.

4. Zelf nieuwe software ontwikkelen

Meerdere personen hebben aangegeven dat het in eigen beheer ontwikkelen van een DHV tot de mogelijkheid behoort.

De Kiesraad maakt gebruik van diverse Rijks raamovereenkomsten voor de inhuur van ICT personeel. Deze raamovereenkomsten kunnen gebruikt worden om bij verschillende leveranciers, of bij één leverancier, gekwalificeerde ontwikkelaars in te huren. Deze ontwikkelaars kunnen dan onder leiding van de Kiesraad een nieuw DHV ontwikkelen op een Kiesraad locatie.

Software in eigen huis ontwikkeld, moet ook onderhouden worden. Om dit te realiseren dient het I&I team hierop ingericht te worden, zodat het beheer en onderhoud toekomst bestendig wordt.

In het scenario van zelf ontwikkelen zijn ook weer vele sub scenario's te bedenken, we beperken ons tot een paar voor de hand liggende.

a. In house Kiesraad (inhuur ontwikkelaars)

In dit scenario zal de Kiesraad zelf de software ontwikkeling, door middel van inhuur van externe ontwikkelaars, uitvoeren en tevens een ontwikkel/test/productie omgeving moeten (laten) inrichten. Voor het technisch beheer en hosting zal een externe partij moeten worden geselecteerd. De doorontwikkeling van het software product zal wederom door inhuur van externe specialisten kunnen plaatsvinden of door het aantrekken van vaste in house ontwikkelaars.

Rechtmatigheid

- + Ja zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten

Doorlooptijd

- + Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden.
- + Directe lijnen met alle stakeholders
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Technologie

- + De Kiesraad heeft de volledige controle over het te realiseren eindproduct
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- + Geen Europese aanbesteding nodig
- + Voertaal kan volledig in het Nederlands
- De afdeling I&I van de Kiesraad is niet ingericht op het aansturen van een team ontwikkelaars. Hiervoor zal het team aangepast moeten worden.
- Ontwikkelaars die ingehuurd worden zijn er per definitie tijdelijk. Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende (raam)overeenkomsten.
- Opzetten van een Technisch beheer afdeling

b. Externe leverancier, regie Kiesraad

In dit scenario zal een externe leverancier onder regie van de Kiesraad de software ontwikkeling alsmede de inrichting van de ontwikkel/test/productie omgeving uitvoeren. Tevens zal de leverancier het technisch beheer en de doorontwikkeling van de software, uitvoeren. Er zijn op dit scenario vele sub scenario's te bedenken die we op dit moment niet allemaal zullen uitschrijven.

Rechtmatigheid

- + Ja zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten

Doorlooptijd

- + Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden.
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Technologie

- + De Kiesraad heeft grote controle over het te realiseren eindproduct door te eisen dat de ontwikkeling voornamelijk op Kiesraad locatie zal plaatsvinden.
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- + Geen Europese aanbesteding nodig
- + Voertaal kan volledig in het Nederlands
- Een organisatie dat ingehuurd wordt via een raamovereenkomst van het Rijk is er per definitie tijdelijk, omdat overeenkomsten die afgesloten worden onder een raamovereenkomst een beperkte houdbaarheid hebben na afloop van de raamovereenkomst. Gevolg; Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende overeenkomsten.
- Opzetten van een Technisch beheer afdeling

c. Software laten ontwikkelen door een Overheidsorganisatie (ICTU / DICTU)

In de aanbesteding van DHV 2021 is deze mogelijk onderzocht en is toen niet als meest gewenste scenario beoordeeld. Nadere afstemming met ICTU en DICTU is noodzakelijk om te bepalen of dit alsnog een haalbaar scenario zou kunnen zijn.

Rechtmatigheid

- + Inbesteden mag (onder voorwaarden?)

Doorlooptijd

- + Door de ontwikkeling van de software bij een overheidsorganisatie onder te brengen is er directer contact mogelijk en kan er tijdig bijgestuurd worden.
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Technologie

- + De Kiesraad heeft grote controle over het te realiseren eindproduct
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- + Technisch beheer kan door de overheidsorganisatie worden uitgevoerd

5. Software laten ontwikkelen

Om een leverancier te contracteren die de software voor de Kiesraad gaat ontwikkelen, zijn er verschillende mogelijkheden.

a. Europees aanbesteden

Als er gekozen wordt voor een Europese aanbesteding. Dan begint de Kiesraad wederom aan een intensief traject om een leverancier te contracteren om een nieuw DHV te ontwikkelen conform de (vernieuwde) specificaties.

Rechtmatigheid

- + Een Europese aanbesteding mag altijd en is daarmee de meest rechtmatige oplossing

Doorlooptijd

- Lang traject (minimaal negen maanden) voordat er een nieuwe leverancier gecontracteerd is, waarna pas de ontwikkeling gaat starten.
- Je weet niet wie er op inschrijft / of er een partij op inschrijft

Technologie

- + De Kiesraad heeft grote controle over het te realiseren eindproduct door te eisen dat de ontwikkeling voornamelijk op Kiesraad locatie zal plaatsvinden.
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- + De Kiesraad kan de overeenkomsten met derden leveranciers in de aanbesteding opnemen, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- Personele capaciteit benodigd vanuit de Kiesraad, ter voorbereiding op de aanbesteding
- + Onduidelijkheden uit de vorige aanbesteding kunnen verholpen worden (lessons learned)
- + Nieuwe eisen (zoals voertaal en ontwikkelmethode) kunnen nog meer benadrukt worden

b. Direct gunnen aan één partij (zoals Elect)

Elect-iT, maakt op basis van de OSV software die zij in Duitsland gebruikt voor de Duitse overheid, een OSV versie die centraal gebruikt wordt.

Licenties:

Als deze programmatuur als standaard software wordt aangeboden, dan kan de Kiesraad onderzoeken of deze programmatuur voldoet aan de veiligheidseisen die zij heeft opgesteld ten tijde van de aanbesteding DHV. Mocht dit voldoen dan kan er een offerte opgevraagd worden voor licenties, met ondersteunende diensten en aanpassingen voor het Nederlandse stelsel.

Als deze programmatuur niet als standaard applicatie wordt aangeboden, dan kan een directe gunning (onderhandeling) met één partij plaatsvinden als er geen (gekwalificeerde) inschrijvingen zijn op de eerder genoemde Europese aanbesteding.

Rechtmatigheid

- + Afhankelijk van de situatie

Doorlooptijd

- + Basis van de software is aanwezig, componenten voor het Nederlandse verkiezingsstelsel zullen moeten worden toegevoegd

Technologie

- + Deze software wordt gebruikt in het buitenland (Duitsland)
- + Het is centrale software
- + Er kan gekozen worden voor een nieuwe UI en UX
- De Kiesraad heeft niet het volledige Intellectuele Eigendom op de software

Impact Kiesraad organisatie

- + Elect-iT is een officiële verkiezingssoftware maker en begrijpt de hectiek van verkiezingen
- Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 17 Feb 2023 14:30:28 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: Scenario denken Kiesraad v0.6 (Concept)
Attachments: 20230217 Concept Scenario denken Kiesraad v0.6.docx

Beste allen,

In deze nieuwe versie heb ik de optie om te kiezen voor trapsgewijs door te ontwikkelen toegevoegd (keuze 3c), en verder toegelicht in Appendix A.

Groet!

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: donderdag 16 februari 2023 16:09
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: FW: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)

Hoi 5.1.2.e

Het scenario document (bijlage) heb ik verstuurd naar de projectgroep leden. Jij gaf aan nog een scenario te hebben om de ontwikkeling in delen te doen.
Kan jij dit inpassen in het document? En misschien is het ook handig als je aankomende dinsdag aansluit om jouw scenario toe te lichten?
Ik zal je de uitnodiging sturen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

T 5.1.2.e

5.1.2.e 5.1.2.e 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e
Verzonden: donderdag 16 februari 2023 16:03
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)

Hallo collega's,

In de bijlage een nieuwe versie van het scenario denken document. Ter bespreking voor aankomende dinsdag. Ik heb jullie input voor een andere indeling ter harte genomen en heb de toetsingscriteria gerubriceerd in

- Rechtmatigheid

- Doorlooptijd
- Technologie
- Impact Kiesraad organisatie

Om dinsdag niet weer alles overhoop te moeten gooien, vraag ik jullie om suggesties voor grote aanpassingen op voorhand schriftelijk te delen.

Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn, laat het dan even weten.

Tot dinsdag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zúrichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag
.....

T 5.1.2.e

5.1.2.e [@kiesraad.nl](mailto:5.1.2.e@kiesraad.nl)

www.kiesraad.nl
.....

5.1.2.e

5.1.2.a

5.1.2.e

Notitie

Onderwerp
Scenario denken

Datum
13 februari 2023

Ons kenmerk
2023-0000086689

Onderdeel
Kiesraad

Inlichtingen
5.1.2.e

Blad
1 van 10

Aan

Inleiding:

De Kiesraad heeft op 13 mei 2022 met Paragon Communicatie Services B.V. (hierna: Paragon) de Overeenkomst Digitale hulpmiddelen verkiezingen gesloten. Op grond van de Overeenkomst dient Paragon software aan de Kiesraad te leveren en vervolgens beschikbaar te stellen die de Kiesraad kan inzetten ter ondersteuning van het verkiezingsproces.

De Overeenkomst gaat uit van een oplevering van de door Paragon te realiseren oplossing per 1 maart 2023. Kort na het sluiten van de Overeenkomst hebben Partijen een afwijkende afspraak gemaakt die uitgaat van een gefaseerde oplossing van de verschillende delen van de oplossing. Op basis van die planning dienen de onderdelen herindelings- gemeenteraad- en Europees parlamentsverkiezing per 11 april 2023 te worden opgeleverd. Nadien volgen opleveringen per 21 juni 2023 en 13 september 2023.

Paragon heeft in de afgelopen periode laten blijken dat zij haar afspraken niet na gaat komen.

Om die reden is de Kiesraad meerdere scenario's aan het onderzoeken om voorbereid te zijn op de toekomst.

Onderstaand een aantal keuzes waar de Kiesraad in de nabije toekomst over moet nadenken:

- 1. Samenwerking met Paragon laat te wensen over**
 - a. Heronderhandeling van de overeenkomst
 - b. Beëindigen overeenkomst
- 2. Fallback optie continuering OSV2020 voor (on)bepaalde tijd**
 - a. Verwerven licenties na 2025 via ROK programmatuur
 - b. Uitzonderingsgrond technische afhankelijkheid
- 3. Wil de Kiesraad nog naar centrale verkiezingssoftware**
 - a. Nee -> continuering en doorontwikkeling OSV2020
 - b. Ja -> Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen
 - c. Trapsgewijs door ontwikkelen -> combinatie van 3a en 3b
- 4. Zelf nieuwe software ontwikkelen**
 - a. In house Kiesraad, inhuur ontwikkelaars
 - b. Externe leverancier, regie door Kiesraad
 - c. Overheidsorganisatie ICTU, DICTU
- 5. Software laten ontwikkelen**
 - a. Europees aanbesteden

b. Direct gunnen aan één partij

1. Samenwerking met Paragon laat te wensen over

a. Heronderhandeling van de overeenkomst

De 5.1.2.e 5.1.2.e heeft in een overleg met 5.1.2.e en 5.1.2.e gevraagd of een heronderhandeling van de overeenkomst met Paragon een optie is. Navraag door 5.1.2.e en 5.1.2.e bij de 5.1.2.e is dat dit scenario niet verder uitgediept hoeft te worden. De twee casussen die reeds gevonden waren bij Logius zijn daarnaast ook niet te vergelijken met de situatie die nu speelt.

Bij casus A was de tijdsdruk een issue, waardoor er geen optie was om binnen een hele korte termijn een andere leverancier te selecteren. De onderhandeling heeft geresulteerd in een onrechtmatige oplossing met beperkte duur.

Bij casus B was er wederzijds begrip dat er een resultaat niet behaald werd en dat er een heronderhandeling moest plaatsvinden. Het vertrouwen in de leverancier was er echter dat deze het resultaat kon bereiken binnen de afgesproken kaders.

Beide gevallen zijn niet van toepassing op de huidige situatie met Paragon omdat er A geen spoed zit op het realiseren van de oplossing en B het vertrouwen in de leverancier ontbreekt dat deze nog tijdige en kwalitatief goede deliverables gaat opleveren

b. Opzegging overeenkomst

Indien er nu gekozen wordt voor het ontbinden van de overeenkomst met Paragon zal de Kiesraad in ieder geval door moeten werken met de huidige OSV2020 software, Waarna er keuze gemaakt kan worden voor het vervolg.

2. Fallback optie continuering OSV2020 voor (on)bepaalde tijd

Achtergrond OSV2020

In 2019 is er door Fox-it een security test gedaan op de software die door de Kiesraad werd gebruikt ter ondersteuning van de verkiezingen (OSV) de resultaten van dit rapport hebben geleid tot een nieuwe versie van de software waar deze bevindingen niet meer in naar voren kwamen genaamd OSV2020. Deze nieuwe versie van de software wordt jaarlijks getest op security en wettelijke kaders.

De huidige overeenkomst met Elect-iT voor de OSV2020 programmatuur loopt uiterlijk tot en met 13 juli 2025. Dat houdt in dat als de Kiesraad gebruik maakt van OSV2020 tot die datum, dat de programmatuur moet voldoen aan huidige en nieuwe wet- en regelgeving. Elect-iT heeft zich contractueel geconfirmeerd aan het onderhoud en doorontwikkeling voor een jaarlijks bedrag van € 5.1.2.b

a. Verwerving licenties OSV2020 na 2025 via ROK programmatuur

Na 13 juli 2025 kan de Kiesraad gebruik maken van de OSV2020 software omdat zij het intellectueel eigendom heeft op (een gedeelte van) de programmatuur. Aanvullende dienstverlening zoals support, onderhoud en doorontwikkeling komen te vervallen.

Als de Kiesraad langer gebruik wil maken van de programmatuur, zal zij deze dienstverlening opnieuw moeten contracteren. Aangezien de Kiesraad het (gedeeltelijk) eigendom heeft van de programmatuur OSV2020 hoeft er geen nieuwe aanbesteding in de markt gezet te worden met als doel om compleet nieuwe software te ontwikkelen.

De basis van OSV2020 is de programmatuur van Elect-iT die dit ontwikkelt om verkiezingen te ondersteunen. Deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt om de verkiezingen in andere landen te ondersteunen. De Kiesraad heeft deze standaard programmatuur laten uitbreiden om de verkiezingen in Nederland te kunnen ondersteunen. Deze aanvullende modules zijn eigendom van de Kiesraad.

Het is mogelijk om licenties en aanvullende diensten te verwerven op deze standaard programmatuur via de raamovereenkomst voor standaard programmatuur waar de Kiesraad aan deelneemt EAP2023.

Binnen deze raamovereenkomst zal er een verwervingsprocedure gestart moeten worden, doormiddel van een functionele uitvraag bij de geselecteerde leveranciers (tussenpartijen).

(Mocht bovenstaande optie niet opportuun zijn, dan kan er teruggevallen worden op onderstaande mogelijkheid)

b. Uitzonderingsgrond "technische afhankelijkheid"

Deze uitzonderingsgrond staat beschreven in artikel 2.32 lid 1 sub b onder 2 Aanbestedingswet.

In het overleg met de aanbestedingsjurist van de RIS (5.1.2e), is bevestigd dat er mogelijkheden zijn om de dienst(en), doorontwikkeling, onderhoud en support, zelfstandig in de markt te zetten. De belangrijkste uitzonderingsgrond is "technische afhankelijkheid". Hiermee zeg je in feite dat OSV op dit moment de enige software is die gebruikt kan worden, geef je aan dat Elect-iT de enige leverancier is die in staat is om te ontwikkelen en je daardoor met hen verder wil. Zoals de aanbestedingsjurist van de RIS aangeeft dien je dit wel aan te kondigen (onderhandelingsprocedure met voorafgaande mededeling). Op deze aankondiging kunnen belanghebbenden reageren als zij vinden dat zij dat ook kunnen. (zie mail dd. 18-01-2023 12:17u in de bijlage).

Toetsingscriteria van deze oplossing.

Rechtmatigheid

- + Ja (programmatuur is in gebruik)

Doorlooptijd

- + Kort (programmatuur is in gebruik)

Technologie

- + Proven technology (programmatuur is in gebruik)
- + Elect-iT is een officiële verkiezingssoftware maker en begrijpt de hectiek van verkiezingen
- + De OSV2020 programmatuur voldoet en wordt doorontwikkeld
- Look en feel van de programmatuur is verouderd
- De programmatuur betreft een decentrale oplossing
- Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands

- Geen volledige IE over de programmatuur

Impact Kiesraad organisatie

- + Klein (programmatuur is in gebruik)
- + Samenwerking met Elect-iT is goed
- + Huidige afspraken in de overeenkomst met betrekking tot afkoop beheer en ontwikkeling zou gecontinueerd moeten worden
- De Kiesraad zal uit moeten leggen aan stakeholders dat er nog voor een X termijn met OSV2020 zullen moeten blijven werken.

3. Wil de Kiesraad naar centrale verkiezingssoftware?

Nee. Indien de Kiesraad er voor kiest om niet op (middellange) termijn over te gaan naar centrale programmatuur, dan kan worden volstaan met het continueren van de OSV2020 software en dienstverlening van Elect. De eerder geschetste toetsingscriteria van de keuze om door te gaan die blijven, met de aantekening dat de niet wenselijke toetsingscriteria langer blijven voortduren.

Ja. Als de keuze blijft om op termijn over te gaan naar nieuwe en centraal aangeboden verkiezingssoftware dan zal een keuze gemaakt moeten worden tussen het zelf ontwikkelen van de verkiezingssoftware of het laten ontwikkelen door een externe leverancier.

Trapsgewijs door ontwikkelen. Bij de beslissing om centrale verkiezingssoftware te laten ontwikkelen, is destijds de keuze gemaakt om een geheel nieuwe applicatie te laten ontwikkelen, dat alle gewenste functionaliteit, nieuw en bestaand, in één keer zou moeten realiseren. De huidige aanbesteding leert dat dit een groot en complex project is, (mede) waardoor doorlooptijd en haalbaarheid moeilijk te garanderen is. Een optie zou zijn om vanuit de huidige situatie (decentraal, OSV2020) in kleine stapjes de gewenste verbeteringen te realiseren. Een voorbeeld van hoe en dergelijke opknipping eruit zou kunnen zien staat in Appendix A.

4. Zelf nieuwe software ontwikkelen

Meerdere personen hebben aangegeven dat het in eigen beheer ontwikkelen van een DHV tot de mogelijkheid behoort.

De Kiesraad maakt gebruik van diverse Rijks raamovereenkomsten voor de inhuur van ICT personeel. Deze raamovereenkomsten kunnen gebruikt worden om bij verschillende leveranciers, of bij één leverancier, gekwalificeerde ontwikkelaars in te huren. Deze ontwikkelaars kunnen dan onder leiding van de Kiesraad een nieuw DHV ontwikkelen op een Kiesraad locatie.

Software in eigen huis ontwikkeld, moet ook onderhouden worden. Om dit te realiseren dient het I&I team hierop ingericht te worden, zodat het beheer en onderhoud toekomst bestendig wordt.

In het scenario van zelf ontwikkelen zijn ook weer vele sub scenario's te bedenken, we beperken ons tot een paar voor de hand liggende.

a. In house Kiesraad (inhuur ontwikkelaars)

In dit scenario zal de Kiesraad zelf de software ontwikkeling, door middel van inhuur van externe ontwikkelaars, uitvoeren en tevens een ontwikkel/test/productie omgeving moeten (laten) inrichten. Voor het technisch beheer en hosting zal een externe partij moeten worden geselecteerd. De doorontwikkeling van het software product zal wederom door inhuur van externe specialisten kunnen plaatsvinden of door het aantrekken van vaste in house ontwikkelaars.

Rechtmatigheid

- + Ja zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten

Doorlooptijd

- + Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden.
- + Directe lijnen met alle stakeholders
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Technologie

- + De Kiesraad heeft de volledige controle over het te realiseren eindproduct
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- + Geen Europese aanbesteding nodig
- + Voertaal kan volledig in het Nederlands
- De afdeling I&I van de Kiesraad is niet ingericht op het aansturen van een team ontwikkelaars. Hiervoor zal het team aangepast moeten worden.
- Ontwikkelaars die ingehuurd worden zijn er per definitie tijdelijk. Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende (raam)overeenkomsten.
- Opzetten van een Technisch beheer afdeling

b. Externe leverancier, regie Kiesraad

In dit scenario zal een externe leverancier onder regie van de Kiesraad de software ontwikkeling alsmede de inrichting van de ontwikkel/test/productie omgeving uitvoeren. Tevens zal de leverancier het technisch beheer en de doorontwikkeling van de software, uitvoeren. Er zijn op dit scenario vele sub scenario's te bedenken die we op dit moment niet allemaal zullen uitschrijven.

Rechtmatigheid

- + Ja zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten

Doorlooptijd

- + Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden.
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Technologie

- + De Kiesraad heeft grote controle over het te realiseren eindproduct door te eisen dat de ontwikkeling voornamelijk op Kiesraad locatie zal plaatsvinden.
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- + Geen Europese aanbesteding nodig
- + Voertaal kan volledig in het Nederlands
- Een organisatie dat ingehuurd wordt via een raamovereenkomst van het Rijk is er per definitie tijdelijk, omdat overeenkomsten die afgesloten worden onder een raamovereenkomst een beperkte houdbaarheid hebben na afloop van de raamovereenkomst. Gevolg; Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende overeenkomsten.
- Opzetten van een Technisch beheer afdeling

c. Software laten ontwikkelen door een Overheidsorganisatie (ICTU / DICTU)

In de aanbesteding van DHV 2021 is deze mogelijk onderzocht en is toen niet als meest gewenste scenario beoordeeld. Nadere afstemming met ICTU en DICTU is noodzakelijk om te bepalen of dit alsnog een haalbaar scenario zou kunnen zijn.

Rechtmatigheid

- + Inbesteden mag (onder voorwaarden?)

Doorlooptijd

- + Door de ontwikkeling van de software bij een overheidsorganisatie onder te brengen is er directer contact mogelijk en kan er tijdig bijgestuurd worden.
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Technologie

- + De Kiesraad heeft grote controle over het te realiseren eindproduct
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- + Technisch beheer kan door de overheidsorganisatie worden uitgevoerd

5. Software laten ontwikkelen

Om een leverancier te contracteren die de software voor de Kiesraad gaat ontwikkelen, zijn er verschillende mogelijkheden.

a. Europees aanbesteden

Als er gekozen wordt voor een Europese aanbesteding. Dan begint de Kiesraad wederom aan een intensief traject om een leverancier te contracteren om een nieuw DHV te ontwikkelen conform de (vernieuwde) specificaties.

Rechtmatigheid

- + Een Europese aanbesteding mag altijd en is daarmee de meest rechtmatige oplossing

Doorlooptijd

- Lang traject (minimaal negen maanden) voordat er een nieuwe leverancier gecontracteerd is, waarna pas de ontwikkeling gaat starten.
- Je weet niet wie er op inschrijft / of er een partij op inschrijft

Technologie

- + De Kiesraad heeft grote controle over het te realiseren eindproduct door te eisen dat de ontwikkeling voornamelijk op Kiesraad locatie zal plaatsvinden.
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- + De Kiesraad kan de overeenkomsten met derden leveranciers in de aanbesteding opnemen, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- Personele capaciteit benodigd vanuit de Kiesraad, ter voorbereiding op de aanbesteding
- + Onduidelijkheden uit de vorige aanbesteding kunnen verholpen worden (lessons learned)
- + Nieuwe eisen (zoals voertaal en ontwikkelmethode) kunnen nog meer benadrukt worden

b. Direct gunnen aan één partij (zoals Elect)

Elect-iT, maakt op basis van de OSV software die zij in Duitsland gebruikt voor de Duitse overheid, een OSV versie die centraal gebruikt wordt.

Licenties:

Als deze programmatuur als standaard software wordt aangeboden, dan kan de Kiesraad onderzoeken of deze programmatuur voldoet aan de veiligheidseisen die zij heeft opgesteld ten tijde van de aanbesteding DHV. Mocht dit voldoen dan kan er een offerte opgevraagd worden voor licenties, met ondersteunende diensten en aanpassingen voor het Nederlandse stelsel.

Als deze programmatuur niet als standaard applicatie wordt aangeboden, dan kan een directe gunning (onderhandeling) met één partij plaatsvinden als er geen (gekwalificeerde) inschrijvingen zijn op de eerder genoemde Europese aanbesteding.

Rechtmatigheid

- + Afhankelijk van de situatie

Doorlooptijd

- + Basis van de software is aanwezig, componenten voor het Nederlandse verkiezingsstelsel zullen moeten worden toegevoegd

Technologie

- + Deze software wordt gebruikt in het buitenland (Duitsland)
- + Het is centrale software
- + Er kan gekozen worden voor een nieuwe UI en UX
- De Kiesraad heeft niet het volledige Intellectuele Eigendom op de software

Impact Kiesraad organisatie

- + Elect-iT is een officiële verkiezingssoftware maker en begrijpt de hectiek van verkiezingen
- Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands

Appendix A : Mogelijke uitwerking trapsgewijs door ontwikkelen

Een mogelijk opdeling van de gewenste functionaliteit van DHV in kleiner, beter behapbare, componenten, is als volgt:

- A. Een webapplicatie die de huidige KS-module vervangt, hier kan de nieuwe kandidaatstellingmodule in meegenomen worden;
- B. Een webapplicatie die de huidige PG-module vervangt;
- C. Een invoerapplicatie die stand-alone werkt a la OSV2020, maar die gedownload kan worden (bv via iets als Diginetwerk) ipv per DVD wordt verspreid;
- D. Een webapplicatie die de digitale overdracht van bestanden vervangt (waar GSBs de uitslagen uit C invoeren/uploaden en ondertekenen en deze hier door de HSBs/CSBs worden geaggregeerd) en waar de uitslag en zetelverdeling wordt berekend.
- E. Een webapplicatie die de uitslagen en gemeentelijke processen-verbaal presenteert zoals vastgesteld bij D.

Elk van deze stappen is eenvoudiger te realiseren dan de applicatie zoals nu aanbesteed, en elke stap is direct inzetbaar en een concrete verbetering van het verkiezingsproces.

De individuele stappen/applicaties kunnen los van elkaar ontwikkeld worden, zelfs door verschillende partijen en/of parallel aan elkaar. Ook kan per applicatie bekeken worden of deze uitbesteed wordt, of dat deze onder eigen controle wordt ontwikkeld. Hier moet wel met zorg gekeken worden dat de uiteindelijke set aan applicaties wel beheerd kan worden. Vijf verschillende leveranciers brengt een nieuwe set aan uitdagingen mee om deze relaties en applicaties te managen.

Als stappen A t/m E gerealiseerd zijn, is nagenoeg de gehele DHV functionaliteit gerealiseerd. De uiteindelijke oplossing ziet er anders uit, aangezien het vijf losse applicaties zijn, maar dat kan ook juist een kracht zijn:

- 1) De PG- en KS-module, en het uitslagenportaal zijn aan het internet verbonden, terwijl C en D dat niet hoeven te zijn. Doordat deze applicatie gescheiden zijn, verkleint dit de aanvalsoppervlakte op de uitslagen- en zetelverdelingsmodule;

- 2) Door C en D twee aparte applicaties te maken, verdwijnt de behoefte aan een decentrale variant, en hoeft er geen Diginetwerkconnectie meer te zijn op alle tellocaties (invoer gebeurt a la OSV2020 in C op een stand-alone systeem).
- 3) De kracht van decentrale invoer blijft behouden. De gemeentelijke uitslagen worden lokaal vastgesteld, er geen centrale plek waar een aanvaller meerder gemeenten tegelijk kan aanvallen om meerdere GSB-uitslagen te manipuleren;
- 4) Het aantal gebruikers van de centrale component (D) is significant kleiner dan voorzien voor DHV. Dit komt de stabiliteit en monitornaarheid (minder gebruikers betekent minder ruis voor een aanvaller om zich in te verstoppen) ten goede.

Mochten we in de toekomst verder willen centraliseren, dan kan dit makkelijk. Applicaties A en B kunnen makkelijk gecombineerd worden, hetzelfde geldt voor C en D, in de zin dat de interfaces goed gedefinieerd zijn en de stap om applicaties te combineren overzichtelijk en behapbaar is.

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 17 Feb 2023 16:34:56 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>
Subject: Scenario denken Kiesraad v0.7 (Concept)
Attachments: 20230217 Concept Scenario denken Kiesraad v0.7.docx

Beste collega's,

Met excuses voor diegenen die al met volle energie aan de slag waren met versie 0.5.

Op basis van eerste feedback en vragen van 5.1.2.e en 5.1.2.e ben ik reeds gekomen tot een versie nummer 0.7, waarin ook de variant van een hybride ontwikkeling is opgenomen.

5.1.2.e en 5.1.2.e alvast dank.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e

T 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: vrijdag 17 februari 2023 13:30
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.6 (Concept)

Beste allen,

In deze nieuwe versie heb ik de optie om te kiezen voor trapsgewijs door te ontwikkelen toegevoegd (keuze 3c), en verder toegelicht in Appendix A.

Groet!

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: donderdag 16 februari 2023 16:09
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: FW: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)

Hoi 5.1.2.e

Het scenario document (bijlage) heb ik verstuurd naar de projectgroep leden. Jij gaf aan nog een scenario te hebben om de ontwikkeling in delen te doen.

Kan jij dit inpassen in het document? En misschien is het ook handig als je aankomende dinsdag aansluit om jouw scenario toe te lichten?

Ik zal je de uitnodiging sturen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e

T 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e

Verzonden: donderdag 16 februari 2023 16:03

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>;

5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)

Hallo collega's,

In de bijlage een nieuwe versie van het scenario denken document. Ter bespreking voor aankomende dinsdag. Ik heb jullie input voor een andere indeling ter harte genomen en heb de toetsingscriteria gerubriceerd in

- Rechtmatigheid
- Doorlooptijd
- Technologie
- Impact Kiesraad organisatie

Om dinsdag niet weer alles overhoop te moeten gooien, vraag ik jullie om suggesties voor grote aanpassingen op voorhand schriftelijk te delen.

Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn, laat het dan even weten.

Tot dinsdag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e

KIESRAAD

Bezoekadres: Zürichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

5.1.2.e @kiesraad.nl

www.kiesraad.nl

5.1.2.e

KIESRAAD

Notitie

Onderwerp

Verkenning mogelijke toekomstscenario's
ontwikkeling DHV

Datum

13 februari 2023

Ons kenmerk

2023-0000086689

Onderdeel

Kiesraad

Inlichtingen

5.1.2.e

Blad

1 van 11

Aan

Inleiding:

De Kiesraad heeft op 13 mei 2022 met Paragon Communicatie Services B.V. (hierna: Paragon) de Overeenkomst Digitale hulpmiddelen verkiezingen gesloten. Op grond van de Overeenkomst dient Paragon software aan de Kiesraad te leveren en vervolgens beschikbaar te stellen die de Kiesraad kan inzetten ter ondersteuning van het verkiezingsproces.

De Overeenkomst gaat uit van een oplevering van de door Paragon te realiseren oplossing per 1 maart 2023. Conform optiedossier bij de aanbesteding een aangepaste afspraak gemaakt die inhoudt dat niet per 1 maart 2023 ineens de gevraagde software wordt opgeleverd, maar over te gaan op drie oplevermomenten (11 april, 21 juni en 13 september 2023). Op basis van die planning dienen de onderdelen herindelingsgemeenteraad- en Europees parlamentsverkiezing per 11 april 2023 te worden opgeleverd. Nadien volgen opleveringen per 21 juni 2023 en 13 september 2023. Nu hoogst onzeker is dat Paragon conform het optiedossier de software kan realiseren is het voor de Kiesraad van belang mogelijke scenario's voor de ontwikkeling van een DHV in kaart te brengen.

Om bovenstaande reden is er een brede tafel is ingericht met Kiesraad, CDI Office en CIO Office als deelnemende onderdelen. Gezamenlijk is onderstaand voorstel uitgewerkt met een aantal mogelijke toekomstscenario's.

Deze scenario's en keuze mogelijkheden zijn hieronder opgenoemd en verder uitgewerkt.

- 1. Paragon levert niet conform afspraken**
 - a. Heronderhandeling van de overeenkomst
 - b. Beëindigen overeenkomst
- 2. Terugval optie continuering OSV2020 voor (on)bepaalde tijd**
 - a. Verwerven licenties na 2025 via ROK programmatuur
 - b. Uitzonderingsgrond technische afhankelijkheid
- 3. Wil de Kiesraad nog naar centrale verkiezingssoftware**
 - a. Nee -> continuering en doorontwikkeling OSV2020
 - b. Ja -> Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen
 - c. Hybride trapsgewijs
- 4. Zelf nieuwe software ontwikkelen**
 - a. In house Kiesraad, inhuur ontwikkelaars
 - b. Externe leverancier, regie door Kiesraad

Commented 5.1.2.e : Per datum benoemen welke verkiezingstypen moeten worden opgeleverd

Commented 5.1.2.e : Dit is eigenlijk geen optie, maar een noodzakelijke voorwaarde, toch?

Commented 5.1.2.e : Vanuit een logisch perspectief wel. Maar het blijft een keuze

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

2 van 11

c. Overheidsorganisatie ICTU, DICTU

5. Software laten ontwikkelen door een externe leverancier

- a. Europees aanbesteden
- b. Andere vorm van aanbesteden, zoals een directe gunning

Commented 5.1.2.e : Aanbesteden met uitzonderingsgrond mis ik hier in de afweging (dat het niet kan, moeten we dan uitleggen, maar we moeten 'm wel benoemen).

1. Paragon levert niet conform afspraken

a. Heronderhandeling van de overeenkomst

De 5.1.2.e 5.1.2.e heeft in een overleg met 5.1.2.e en 5.1.2.e gevraagd of een heronderhandeling van de overeenkomst met Paragon een optie is. Navraag door 5.1.2.e en 5.1.2.e bij de 5.1.2.e is dat dit scenario niet verder uitgediept hoeft te worden. Zorgvuldigheidshalve is de vraag wel gedaan en zijn er twee potentieel vergelijkbare casussen gevonden die tot een succesvolle samenwerking heeft geresulteerd.

Commented 5.1.2.e : Als je direct kan gunnen, is dat op basis van een uitzonderingsgrond. Maar ik zal de optie hernoemen

Bij casus A was de tijdsdruk een issue, waardoor er geen optie was om binnen enkele maanden een andere leverancier te selecteren. De onderhandeling heeft geresulteerd in een onrechtmatige oplossing met beperkte duur.

Bij casus B was er wederzijds begrip dat er een resultaat niet behaald werd en dat er een heronderhandeling moest plaatsvinden. Het vertrouwen in de leverancier was er echter dat deze het resultaat kon bereiken binnen de afgesproken kaders.

Beide gevallen zijn niet te vergelijken met de huidige Paragon situatie. Het spoedeisende gehalte van de huidige casus is niet van dien aard dat er zonder geleverd product op hele korte termijn blijvende schade wordt aangericht. Daarnaast ontbreekt het vertrouwen dat de huidige leverancier dit traject tot een goed einde brengt.

b. Opzegging overeenkomst

Indien er nu gekozen wordt voor het ontbinden/opzeggen van de overeenkomst met Paragon zal de Kiesraad een keuze moeten maken voor een toekomstige ontwikkeling van DHV. Totdat er een keuze is gemaakt en een nieuw DHV is gerealiseerd kan de Kiesraad doorwerken met de huidige OSV2020 software als terugval mogelijkheid.

Commented 5.1.2.e : Even goed letten straks met advies LA op terminologie, beëindigen, opzeggen, etc..

2. Terugval optie continuering OSV2020 voor (on)bepaalde tijd

Achtergrond OSV2020

OSV is in de loop der jaren doorontwikkeld tot OSV2020. De aanleiding voor de doorontwikkeling was een rapport van Fox-it in 2019. De bevindingen in dit rapport gaven aan dat het 'oude' OSV serieuze beveiliging issues had.

De resultaten van dit rapport hebben geleid tot een nieuwe versie van de software waar deze bevindingen niet meer in naar voren kwamen genaamd OSV2020. Jaarlijks wordt deze software getest op security en wettelijke kaders.

De huidige overeenkomst met Elect-IT voor de OSV2020 programmatuur loopt uiterlijk tot en met 13 juli 2025. Dat houdt in dat als de Kiesraad gebruik maakt van OSV2020 tot die datum, dat de programmatuur moet voldoen aan huidige en nieuwe wet- en regelgeving. Elect-IT heeft zich contractueel geconfirmeerd aan het onderhoud en doorontwikkeling voor een jaarlijks bedrag van € 5.1.2.b

Commented 5.1.2.e : Zouden we hier wat meer context moeten schetsen? Waarom pakken we het op vanaf 2019, dat moet denk ik wel helder zijn. Wat ook kan: OSV is in de loop der jaren doorontwikkeld tot OSV2020. De aanleiding voor de doorontwikkeling was.... Jaarlijks wordt de nieuwe versie van de software getest op security en wettelijke kaders.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

3 van 11

a. Verwerving licenties OSV2020 na 2025 via ROK programmatuur

Na 13 juli 2025 kan de Kiesraad gebruik maken van de OSV2020 software omdat zij het intellectueel eigendom heeft op (een gedeelte van) de programmatuur. Aanvullende dienstverlening zoals support, onderhoud en doorontwikkeling komen te vervallen. Als de Kiesraad langer gebruik wil maken van de programmatuur, zal zij deze dienstverlening opnieuw moeten contracteren. Aangezien de Kiesraad het (gedeeltelijk) eigendom heeft van de programmatuur OSV2020 hoeft er geen nieuwe aanbesteding in de markt gezet te worden met als doel om compleet nieuwe software te ontwikkelen.

De basis van OSV2020 is de programmatuur van Elect-iT die dit ontwikkelt om verkiezingen te ondersteunen. Deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt om de verkiezingen in andere landen te ondersteunen. De Kiesraad heeft deze standaard programmatuur laten uitbreiden om de verkiezingen in Nederland te kunnen ondersteunen. Deze aanvullende modules zijn eigendom van de Kiesraad. Het is mogelijk om licenties en aanvullende diensten te verwerven op deze standaard programmatuur via de raamovereenkomst voor standaard programmatuur waar de Kiesraad aan deelneemt EAP2023.

Binnen deze raamovereenkomst zal er een verwervingsprocedure gestart moeten worden, doormiddel van een functionele uitvraag bij de geselecteerde leveranciers (tussenpartijen). Deze leveranciers kunnen de benodigde licenties van Elect-it doorleveren en de facturering loopt via de geselecteerde leverancier met de laagste marge.

(Mocht bovenstaande optie niet opportuun zijn, dan kan er teruggevallen worden op onderstaande mogelijkheid)

b. Uitzonderingsgrond "technische afhankelijkheid"

Deze uitzonderingsgrond staat beschreven in artikel 2.32 lid 1 sub b onder 2 Aanbestedingswet.

In het overleg met de 5.1.2.e van de RIS (5.1.2.12.e), is bevestigd dat er mogelijkheden zijn om de dienst(en), doorontwikkeling, onderhoud en support, zelfstandig in de markt te zetten. De belangrijkste uitzonderingsgrond is "technische afhankelijkheid". Voor OSV betekent dit dat OSV2020 op dit moment de enige beschikbare software is om gebruikt te worden voor de Nederlandse verkiezingen, waarbij Elect-iT de enige partij is om deze software te onderhouden en door te ontwikkelen. Dit biedt voor de Kiesraad de basis om met deze partij door te gaan. Zoals de 5.1.2.e van de RIS aangeeft dient dit wel openbaar aangekondigd te worden (onderhandelingsprocedure met voorafgaande mededeling). Op deze aankondiging kunnen belanghebbenden reageren als partijen vinden dat zij dat ook kunnen. Mochten deze partijen zich aandienen, dan zal er alsnog een aanbestedingsprocedure gevolgd moeten worden waar meerdere partijen kunnen meedingen (zie mail dd. 18-01-2023 12:17u in de bijlage).

Commented [5.1.2.e]: Hoe verhoudt dit zich tot openbaarmaken broncode, compileerbaarheid etc.?

Commented [5.1.2.e]: Dit zal niet anders zijn, dan op het moment. Broncode van het hele product wordt gepubliceerd inclusief het basis gedeelte van Elect, een disclaimer wordt daarbij opgenomen dat de broncode alleen gebruikt mag worden voor het verifiëren van de software en niet voor het commercieel exploiteren.

Commented [5.1.2.e]: Deze zin begrijp ik niet, ook niet met oog op de eerdere passages dat Kiesraad (gedeeltelijk) eigendom heeft.

Bedoel je te zeggen – als ik de verdere alinea lees: Elect iT is eigenaar van standaardprogrammatuur om verkiezingen te ondersteunen. OSV2020 is hierop een maatwerktoepassing voor de Nederlandse verkiezingen.?

Commented [5.1.2.e]: Correct, deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt voor de Duitse verkiezingen

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

4 van 11

Toetsingscriteria van deze oplossing.

Rechtmatigheid

- + Ja (programmatuur is in gebruik)

Doorlooptijd

- + Kort (programmatuur is in gebruik)

Technologie

- + Proven technology (programmatuur is in gebruik)
- + Elect-iT is een officiële verkiezingssoftware maker en begrijpt de hectiek van verkiezingen
- + De OSV2020 programmatuur voldoet en wordt doorontwikkeld
- Look en feel van de programmatuur is verouderd
- De programmatuur betreft een decentrale oplossing
- Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands
- Geen volledige IE over de programmatuur

Impact Kiesraad organisatie

- + Klein (programmatuur is in gebruik)
- + Samenwerking met Elect-iT is goed
- + Huidige afspraken in de overeenkomst met betrekking tot afkoop beheer en ontwikkeling zou gecontinueerd moeten worden
- De Kiesraad zal uit moeten leggen aan stakeholders dat er nog voor een X termijn met OSV2020 zullen moeten blijven werken dat zal tot onvrede leiden.

3. Wil de Kiesraad naar centrale verkiezingssoftware?

Nu de Kiesraad wederom ingrijpende keuzes moet maken. Is de meest fundamentele vraag of de Kiesraad door wil gaan met de ontwikkeling van centrale verkiezingssoftware. Op deze vraag zijn de volgende antwoorden mogelijk. Behalve een voor de hand liggend Nee/Ja antwoord, kan er ook voor een hybride variant gekozen worden waarbij de nieuwe software stapsgewijs wordt gerealiseerd.

Nee.

Indien de Kiesraad er voor kiest om niet op (middellange) termijn over te gaan naar centrale programmatuur, dan kan voor dit moment worden volstaan met het continueren van de OSV2020 software en dienstverlening van Elect. De eerder geschetste toetsingscriteria van de keuze om door te gaan die blijven, met de aantekening dat de niet wenselijke toetsingscriteria langer blijven voortduren. Daarnaast kan er ook nog gekozen worden om nieuwe decentrale software te ontwikkelen. Deze laatste variant wordt hier verder niet uitgewerkt.

Ja.

Als de keuze blijft om op termijn over te gaan naar nieuwe en centraal aangeboden verkiezingssoftware dan zal een keuze gemaakt moeten worden tussen het zelf ontwikkelen van de verkiezingssoftware of het laten ontwikkelen door een externe leverancier.

Commented [5.1.2.e]: Mits ook nieuwe functionaliteit kan blijven worden toegevoegd?

Commented [5.1.2.e]: We hebben het hier over de rechtmatigheid van het aanschaffen/gebruik

Commented [5.1.2.e]: Kunnen daarin aanpassingen worden gevraagd en gekregen?

Commented [5.1.2.e]: Dat kan wellicht met Elect besproken worden.

Commented [5.1.2.e]: Is dit momenteel een issue? Kan het als gespecificeerde eis worden gesteld (wat wel/niet in NL/Engels)?

Commented [5.1.2.e]: Aangezien de grote ontwikkelingen reeds gedaan is, is dit momenteel geen issue. Elect heeft overigens een ervaren Nederlandstalige BA, die alle documentatie verzorgt.

Commented [5.1.2.e]: Broncode publiceren en compileerbaarheid zijn ook zaken die we moeten weergeven.

Commented [5.1.2.e]: Dat is momenteel geen issue

Commented [5.1.2.e]: IS dat een voordeel of een constatering? Het zal wel duurder gaan worden.

Commented [5.1.2.e]: Technisch gezien is het een constatering, maar dat Elect daarvoor open staat is wel een plus.

Commented [5.1.2.e]: Reputatierisico KR is ook een -/- Gebruikerservaring van OSV 2020 is ook een -/-

Commented [5.1.2.e]: Het risico voor de reputatie ligt volgens mij bij het stoppen van de overeenkomst. De gebruikerservaring van gemeenten met OSV heeft volgens mij geen directe impact op de Kiesraad organisatie.

Commented [5.1.2.e]: Of met het nieuw bouwen van een decentrale variant. Dus OSV2020 for the time being door laten

Commented [5.1.2.e]: Op alle varianten zijn weer variaties te bedenken die leiden tot sub varianten. Maar voor de

Hybride trapsgewijs.

Bij de beslissing om centrale verkiezingssoftware te laten ontwikkelen, is destijds de keuze gemaakt om een geheel nieuwe applicatie te laten ontwikkelen, dat alle gewenste functionaliteit, nieuw en bestaand, in één keer zou moeten realiseren. De huidige aanbesteding leert dat dit een groot en complex project is, (mede) waardoor doorlooptijd en haalbaarheid moeilijk te garanderen is. In deze variant, wordt de keuze gemaakt om nieuwe software te gaan gebruiken, maar de ontwikkeling in zelfstandige stukjes te verdelen en om vanuit de huidige situatie (decentraal, OSV2020) in kleine stapjes de gewenste verbeteringen te realiseren. Een voorbeeld van hoe en dergelijke opknipping eruit zou kunnen zien staat in Appendix A.

Een keuze voor een scenario, zelf ontwikkelen, of een marktpartij selecteren voor de ontwikkeling, wordt hier niet gemaakt.

4. Zelf nieuwe software ontwikkelen

Het in eigen beheer ontwikkelen van een DHV is een scenario dat tot de mogelijkheid behoort.

De Kiesraad maakt gebruik van diverse Rijks raamovereenkomsten voor de inhuur van ICT personeel. Deze raamovereenkomsten kunnen gebruikt worden om bij verschillende leveranciers, of bij één leverancier, gekwalificeerde ontwikkelaars in te huren. Deze ontwikkelaars kunnen dan onder leiding van de Kiesraad een nieuw DHV ontwikkelen op een Kiesraad locatie.

Software in eigen huis ontwikkeld, moet ook onderhouden worden. Om dit te realiseren dient het I&I team hierop ingericht te worden, zodat het beheer en onderhoud toekomst bestendig wordt.

In het scenario van zelf ontwikkelen zijn ook weer vele sub scenario's te bedenken, we beperken ons tot een paar voor de hand liggende.

a. In house Kiesraad (inhuur ontwikkelaars)

In dit scenario zal de Kiesraad zelf de software ontwikkeling, door middel van inhuur van externe ontwikkelaars, uitvoeren en tevens een ontwikkel/test/productie omgeving moeten (laten) inrichten. Voor het technisch beheer en hosting zal een externe partij moeten worden geselecteerd. De doorontwikkeling van het software product zal wederom door inhuur van externe specialisten kunnen plaatsvinden of door het aantrekken van vaste in house ontwikkelaars.

Toetsingscriteria van deze oplossing.

Rechtmatigheid

- + Ja zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten

Doorlooptijd

- + Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden en aanpassingen worden gemaakt.
- + Snel schakelen door directe lijnen met alle stakeholders
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

6 van 11

Technologie

- + De Kiesraad heeft de volledige controle over het te realiseren eindproduct
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product

Impact Kiesraad organisatie

- + Geen Europese aanbesteding nodig
- + Voertaal kan volledig in het Nederlands
- + Kennisopbouw in eigen huis
- Volledige verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid
- De afdeling I&I van de Kiesraad is niet ingericht op het aansturen van een team ontwikkelaars. Hiervoor zal het team aangepast moeten worden, deze expertise is moeilijk te vinden.
- Ontwikkelcapaciteit zal ook in de beheer fase aanwezig moeten zijn.
- Ontwikkelaars die ingehuurd worden zijn er per definitie tijdelijk. Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende (raam)overeenkomsten.
- Opzetten van een Technisch beheer afdeling
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. Hiervoor is tijdelijk en structureel expertise nodig die breder en verder gaat dan contract- en leveranciersmanagement. Vraagt ook inhoudelijke kennis en mogelijkheid inhoudelijk regie te voeren op deze leveranciers.

b. Externe leverancier, regie Kiesraad

In dit scenario zal een externe leverancier onder regie van de Kiesraad de software ontwikkeling alsmede de inrichting van de ontwikkel/test/productie omgeving uitvoeren. Tevens zal de leverancier het technisch beheer en de doorontwikkeling van de software, uitvoeren. Er zijn op dit scenario vele sub scenario's te bedenken die we op dit moment niet allemaal zullen uitschrijven.

Toetsingscriteria van deze oplossing.

Rechtmatigheid

- + Ja zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten

Doorlooptijd

- + Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden.
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Technologie

- + De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct door te eisen dat de ontwikkeling voornamelijk op Kiesraad locatie zal plaatsvinden.
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product

Impact Kiesraad organisatie

- + Geen Europese aanbesteding nodig

- + Voertaal kan volledig in het Nederlands
- Een organisatie dat ingehuurd wordt via een raamovereenkomst van het Rijk is er per definitie tijdelijk, omdat overeenkomsten die afgesloten worden onder een raamovereenkomst een beperkte houdbaarheid hebben na afloop van de raamovereenkomst. Gevolg; Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende overeenkomsten.
- Opzetten van een Technisch beheer afdeling
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. Hiervoor is tijdelijk en structureel expertise nodig die breder en verder gaat dan contract- en leveranciersmanagement. Vraagt ook inhoudelijke kennis en mogelijkheid inhoudelijk regie te voeren op deze leveranciers.

c. Software laten ontwikkelen door een Overheidsorganisatie (ICTU / DICTU)

In de aanbesteding van DHV 2021 is deze mogelijk onderzocht en is toen niet als meest gewenste scenario beoordeeld. Nadere afstemming met ICTU en DICTU is noodzakelijk om te bepalen of dit alsnog een haalbaar scenario zou kunnen zijn.

Commented [5.1.2.e]: Wat waren de argumenten hiervoor/-tegen?

Toetsingscriteria van deze oplossing.

Rechtmatigheid

- + Inbesteden mag (onder voorwaarden?)

Doorlooptijd

- + Door de ontwikkeling van de software bij een overheidsorganisatie onder te brengen is er directer contact mogelijk en kan er tijdig bijgestuurd worden.
- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.

Technologie

- + De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- + Technisch beheer kan door de overheidsorganisatie worden uitgevoerd

5. Software laten ontwikkelen door een externe leverancier

Om een leverancier te contracteren die de software voor de Kiesraad gaat ontwikkelen, zijn er verschillende mogelijkheden.

a. Europees aanbesteden

Als er gekozen wordt voor een Europese aanbesteding. Dan begint de Kiesraad wederom aan een intensief traject om een leverancier te contracteren om een nieuw DHV te ontwikkelen conform de (vernieuwde) specificaties.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

8 van 11

Toetsingscriteria van deze oplossing.

Rechtmatigheid

- + Een Europese aanbesteding mag altijd en is daarmee de meest rechtmatige oplossing

Doorlooptijd

- Lang traject (minimaal negen maanden) voordat er een nieuwe leverancier gecontracteerd is, waarna pas de ontwikkeling gaat starten.
- Je weet niet wie er op inschrijft / of er een partij op inschrijft

Technologie

- + De Kiesraad heeft grote controle over het te realiseren eindproduct door te eisen dat de ontwikkeling voornamelijk op Kiesraad locatie zal plaatsvinden.
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- + De Kiesraad kan deelopereenkomsten met derden leveranciers in de aanbesteding opnemen, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- **Personele capaciteit benodigd vanuit de Kiesraad, ter voorbereiding op de aanbesteding**
- + Onduidelijkheden uit de vorige aanbesteding kunnen verholpen worden (lessons learned)
- + Nieuwe eisen (zoals voertaal en ontwikkelmethode) kunnen nog meer benadrukt worden

b. Direct gunnen aan één partij

Om een rechtmatige keuze te maken voor het scenario, direct een opdracht gunnen aan één partij zonder verdere mededinging, moet er aan verschillende randvoorwaarden worden voldaan.

Deze randvoorwaarden zijn

Indien aan alle randvoorwaarden wordt voldaan, dan kan er gekozen worden om een opdracht te gunnen aan Elect-it of aan een andere partij.

In geval voor een keuze voor Elect-It, gelden onderstaande scores op de toetsingskaders. Indien er gekozen wordt voor een andere leverancier, zullen de scores wijzigen.

Rechtmatigheid

- + Ja als aan de randvoorwaarden wordt voldaan

Doorlooptijd

- + Basis van de software is aanwezig, componenten voor het Nederlandse verkiezingsstelsel zullen moeten worden toegevoegd

Technologie

- + Deze software wordt gebruikt in het buitenland (Duitsland)
- + Het is centrale software
- + Er kan gekozen worden voor een nieuwe UI en UX

Commented [5.1.2.e]: Dit kunnen wij niet. Er is altijd een externe partij nodig die dit kan en die hierin leidt en dit feitelijk als opdracht voor ons uitvoert. Mijn conclusie is dat het huidige traject van aanbesteden een te grote wissel heeft getrokken op de organisatie, geleund heeft op te weinig collega's intern, teveel op die collega's die kennis hadden vanuit het verleden, mogelijk te weinig is gechallenged op vernieuwende oplossingen. Bureau Kiesraad is te klein om dit soort aanbestedingen en hierop volgende ontwikkeling te dragen.

Wat mi wel kan is dat er een partij wordt geselecteerd die dit voor ons helemaal doet, met de bekende CDI, CIO, RIS, CZW, D&B, ... etc. aan boord.

Commented [5.1.2.e]: De Kiesraad zal altijd personele capaciteit ter beschikking moeten stellen. Naast de keuze om het aanbestedingsteam uit te breiden met externe capaciteit zoals je hierboven schetst.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

9 van 11

- De Kiesraad heeft niet het volledige Intellectuele Eigendom op de software

Impact Kiesraad organisatie

- + Elect-IT is een officiële verkiezingssoftware maker en begrijpt de hectiek van verkiezingen
- Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands

Eerste advies

Commented [5.1.2.e]: Kunnen we concluderend al een eerste richting geven? Een volgorde? Wat sowieso kan, wat wenselijk is, wat onwenselijk is?

Vervolgstappen

Commented [5.1.2.e]: Wat zijn vervolgstappen/nadere uitzoekpunten etc.?

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

10 van 11

Appendix A : Mogelijke uitwerking trapsgewijs door ontwikkelen

Een mogelijk opdeling van de gewenste functionaliteit van DHV in kleiner, beter behapbare, componenten, is als volgt:

- A. Een webapplicatie die de huidige KS-module vervangt, hier kan de nieuwe kandidaatstellingmodule in meegenomen worden;
- B. Een webapplicatie die de huidige PG-module vervangt;
- C. Een invoerapplicatie die stand-alone werkt a la OSV2020, maar die gedownload kan worden (bv via iets als Diginetwerk) ipv per DVD wordt verspreid;
- D. Een webapplicatie die de digitale overdracht van bestanden vervangt (waar GSBs de uitslagen uit C invoeren/uploaden en ondertekenen en deze hier door de HSBs/CSBs worden geaggregeerd) en waar de uitslag en zetelverdeling wordt berekend.
- E. Een webapplicatie die de uitslagen en gemeentelijke processen-verbaal presenteert zoals vastgesteld bij D.

Elk van deze stappen is eenvoudiger te realiseren dan de applicatie zoals nu aanbesteed, en elke stap is direct inzetbaar en een concrete verbetering van het verkiezingsproces.

De individuele stappen/applicaties kunnen los van elkaar ontwikkeld worden, zelfs door verschillende partijen en/of parallel aan elkaar. Ook kan per applicatie bekeken worden of deze uitbesteed wordt, of dat deze onder eigen controle wordt ontwikkeld. Hier moet wel met zorg gekeken worden dat de uiteindelijke set aan applicaties wel beheerd kan worden. Vijf verschillende leveranciers brengt een nieuwe set aan uitdagingen mee om deze relaties en applicaties te managen.

Als stappen A t/m E gerealiseerd zijn, is nagenoeg de gehele DHV functionaliteit gerealiseerd. De uiteindelijke oplossing ziet er anders uit, aangezien het vijf losse applicaties zijn, maar dat kan ook juist een kracht zijn:

- 1) De PG- en KS-module, en het uitslagenportaal zijn aan het internet verbonden, terwijl C en D dat niet hoeven te zijn. Doordat deze applicatie gescheiden zijn, verkleint dit de aanvalsoppervlakte op de uitslagen- en zetelverdelingsmodule;

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

11 van 11

- 2) Door C en D twee aparte applicaties te maken, verdwijnt de behoefte aan een decentrale variant, en hoeft er geen Diginetwerkconnectie meer te zijn op alle tellocaties (invoer gebeurt a la OSV2020 in C op een stand-alone systeem).
- 3) De kracht van decentrale invoer blijft behouden. De gemeentelijke uitslagen worden lokaal vastgesteld, er geen centrale plek waar een aanvaller meerder gemeenten tegelijk kan aanvallen om meerdere GSB-uitslagen te manipuleren.
- 4) Het aantal gebruikers van de centrale component (D) is significant kleiner dan voorzien voor DHV. Dit komt de stabiliteit en monitorbaarheid (minder gebruikers betekent minder ruis voor een aanvaller om zich in te verstoppen) ten goede.

Mochten we in de toekomst verder willen centraliseren, dan kan dit makkelijk. Applicaties A en B kunnen makkelijk gecombineerd worden, hetzelfde geldt voor C en D, in de zin dat de interfaces goed gedefinieerd zijn en de stap om applicaties te combineren overzichtelijk en behapbaar is.

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 20 Feb 2023 15:48:16 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>
Subject: RE: Scenario denken Kiesraad v0.7 (Concept)
Attachments: 20230217 Concept Scenario denken Kiesraad v0.7 5.12e.docx

Hey 5.1.2.e en collega's,

Ik zat nog best te worstelen met het stuk, steeds had ik het gevoel dat een tussenstap miste. Dat heb ik geprobeerd te verhelpen door de structuur wat aan te passen, zodat het vragen worden die elkaar logisch opvolgen. Omdat ik in versie 0.6 begonnen was en dit heb samengevoegd met versie 0.7 zijn ook wijzigingen tussen die versies zichtbaar in de track changes. Naast structuur heb ik nog tekstsuggesties gedaan en hier en daar nog een vraag. Overall vraag ik mij verder nog af of er bij de ++ en -- ook argumenten zijn die een showstopper zijn voor de Kiesraad. Zouden die duidelijker uitgelicht / benoemd kunnen worden? Dat maakt uiteindelijk transparanter hoe de afweging van ++ en -- is gedaan. Ik neem aan dat het niet alleen op aantal is maar ook inhoudelijk naar de verschillende ++ en -- wordt gekeken.

Verder vraag ik mij af in hoeverre we de scenario's als besispunt moeten voorleggen of dat dit een eerste inventarisatie is met ++ en -- zodat de Kiesraad al richting kan geven voor het vervolg. Ik neem aan dat definitieve beslissingen op sommige onderdelen een wat uitgebreidere uitwerking vereisen?

Mocht dit vragen oproepen dan bespreek ik dat graag tijdens ons overleg morgen.

Groet, 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: vrijdag 17 februari 2023 15:35
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>
Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.7 (Concept)

Beste collega's,

Met excuses voor diegenen die al met volle energie aan de slag waren met versie 0.5.

Op basis van eerste feedback en vragen van 5.1.2.e en 5.1.2.e ben ik reeds gekomen tot een versie nummer 0.7, waarin ook de variant van een hybride ontwikkeling is opgenomen.

5.1.2.e en 5.1.2.e alvast dank.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

T 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 17 februari 2023 13:30

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>;

5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.6 (Concept)

Beste allen,

In deze nieuwe versie heb ik de optie om te kiezen voor trapsgewijs door te ontwikkelen toegevoegd (keuze 3c), en verder toegelicht in Appendix A.

Groet!

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: donderdag 16 februari 2023 16:09

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: FW: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)

Hoi 5.1.2.e

Het scenario document (bijlage) heb ik verstuurd naar de projectgroep leden. Jij gaf aan nog een scenario te hebben om de ontwikkeling in delen te doen.

Kan jij dit inpassen in het document? En misschien is het ook handig als je aankomende dinsdag aansluit om jouw scenario toe te lichten?

Ik zal je de uitnodiging sturen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

T 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e

Verzonden: donderdag 16 februari 2023 16:03

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>;

5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)

Hallo collega's,

In de bijlage een nieuwe versie van het scenario denken document. Ter bespreking voor aankomende dinsdag. Ik heb jullie input voor een andere indeling ter harte genomen en heb de toetsingscriteria gerubriceerd in

- Rechtmatigheid
- Doorlooptijd
- Technologie

- Impact Kiesraad organisatie

Om dinsdag niet weer alles overhoop te moeten gooien, vraag ik jullie om suggesties voor grote aanpassingen op voorhand schriftelijk te delen.

Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn, laat het dan even weten.

Tot dinsdag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zürichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

.....
T 5.1.2.e

5.1.2.e [@kiesraad.nl](mailto:.....@kiesraad.nl)

www.kiesraad.nl

.....
5.1.2.e

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 21 Feb 2023 09:22:50 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>
Subject: RE: Scenario denken Kiesraad v0.8 (Concept)
Attachments: 20230217 Concept Scenario denken Kiesraad v0.8 5.1.2.e.docx

Beste 5.1.2.e

Naar mijn beeld heeft de Kiesraad de afgelopen dagen een aantal goede slagen gemaakt met de scenario's. Ik ben van mening dat er nog wel enkele stappen moeten worden gezet.

Adviezen vanuit functie CDI-Office

Bijgaand ontvang je adviezen vanuit 5.1.2.e Inkoop BZK. Dit advies schrijf ik van mijn kennis en ervaring als adviseur. Het is aan de Kiesraad om deze collegiale adviezen te wegen te beoordelen. Dit gezien de zelfstandige status van de Kiesraad als ZBO.

- Van één van de voorbeeldcasussen van Logius is informatie te vinden op het Rijksportaal. Wellicht dat de Kiesraad daar haar voordeel nog mee kan doen - [Kamerbrief voortgang invoering nieuwe ICT-infrastructuur Logius | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#).
- Op dit moment kan ik onvoldoende beoordelen of de aanbestedingsstrategieën voor het continueren van OSV2020 passend zijn. Ik heb wel zorgen over de haalbaarheid. De exacte behoefte (benodigde leveringen en diensten) is mij niet duidelijk. Kan dit worden aangescherpt / opgenomen? Op basis daarvan kan ik mee adviseren over de haalbaarheid en of andere varianten.
- Voordat Kiesraad besluitvorming neemt over:
 - *Het wel of niet doorgaan met centrale verkiezingssoftware*
 - *De eventuele sourcing-keuze (zelf doen, (quasi) inbesteden, uitbesteden (=aanbesteden))*
 - *De aanbestedingsprocedure bij aanbesteden*

Adviseer ik de Kiesraad eerst een evaluatie te laten uitvoeren naar de huidige samenwerking met Paragon **en** de behoefte (*wat wil de Kiesraad/waar wil de Kiesraad naar toe?*) duidelijk in kaart te brengen. Dit helpt de Kiesraad dan mijns inziens bij het maken van de juiste afwegingen / keuzes.

Heb je vragen over mijn reactie?

Neem gerust contact met mij op. Vanmiddag sluit ik aan bij het overleg en kan ik wellicht het één en ander toe lichten.

Groet,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: maandag 20 februari 2023 17:35

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>

Onderwerp: RE: Scenario denken Kiesraad v0.8 (Concept)

Hallo 5.1.2.e

Erg veel dank voor de moeite. Je hebt het nog weer een stuk duidelijker gemaakt. Omwille van de duidelijkheid heb ik jouw voorgestelde wijzigingen en opmerkingen zo goed mogelijk geplaatst in een 0.8 versie. Die ik ook in de bijlage heb opgenomen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
T 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>

Verzonden: maandag 20 februari 2023 14:48

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>

Onderwerp: RE: Scenario denken Kiesraad v0.7 (Concept)

Hey 5.1.2.e en collega's,

Ik zat nog best te worstelen met het stuk, steeds had ik het gevoel dat een tussenstap miste. Dat heb ik geprobeerd te verhelpen door de structuur wat aan te passen, zodat het vragen worden die elkaar logisch opvolgen. Omdat ik in versie 0.6 begonnen was en dit heb samengevoegd met versie 0.7 zijn ook wijzigingen tussen die versies zichtbaar in de track changes. Naast structuur heb ik nog tekstsuggesties gedaan en hier en daar nog een vraag. Overall vraag ik mij verder nog af of er bij de ++ en -- ook argumenten zijn die een showstopper zijn voor de Kiesraad. Zouden die duidelijker uitgelicht / benoemd kunnen worden? Dat maakt uiteindelijk transparanter hoe de afweging van ++ en -- is gedaan. Ik neem aan dat het niet alleen op aantal is maar ook inhoudelijk naar de verschillende ++ en -- wordt gekeken.

Verder vraag ik mij af in hoeverre we de scenario's als beslispoint moeten voorleggen of dat dit een eerste inventarisatie is met ++ en -- zodat de Kiesraad al richting kan geven voor het vervolg. Ik neem aan dat definitieve beslissingen op sommige onderdelen een wat uitgebreidere uitwerking vereisen?

Mocht dit vragen oproepen dan bespreek ik dat graag tijdens ons overleg morgen.

Groet, 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 17 februari 2023 15:35

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>

Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.7 (Concept)

Beste collega's,

Met excuses voor diegenen die al met volle energie aan de slag waren met versie 0.5.

Op basis van eerste feedback en vragen van 5.1.2.e en 5.1.2.e ben ik reeds gekomen tot een versie nummer 0.7, waarin ook de variant van een hybride ontwikkeling is opgenomen.

5.1.2.e en 5.1.2.e alvast dank.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
T 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 17 februari 2023 13:30

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @rijksoverheid.nl>;

5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>

Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.6 (Concept)

Beste allen,

In deze nieuwe versie heb ik de optie om te kiezen voor trapsgewijs door te ontwikkelen toegevoegd (keuze 3c), en verder toegelicht in Appendix A.

Groet!

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>

Verzonden: donderdag 16 februari 2023 16:09

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>

Onderwerp: FW: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)

Hoi 5.1.2.e

Het scenario document (bijlage) heb ik verstuurd naar de projectgroep leden. Jij gaf aan nog een scenario te hebben om de ontwikkeling in delen te doen.

Kan jij dit inpassen in het document? En misschien is het ook handig als je aankomende dinsdag aansluit om jouw scenario toe te lichten?

Ik zal je de uitnodiging sturen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

T 5.1.2.e

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e

Verzonden: donderdag 16 februari 2023 16:03

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @rijksoverheid.nl>;

5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @kiesraad.nl>

Onderwerp: Scenario denken Kiesraad v0.5 (Concept)

Hallo collega's,

In de bijlage een nieuwe versie van het scenario denken document. Ter bespreking voor aankomende dinsdag. Ik heb jullie input voor een andere indeling ter harte genomen en heb de toetsingscriteria gerubriceerd in

- Rechtmatigheid

- Doorlooptijd
- Technologie
- Impact Kiesraad organisatie

Om dinsdag niet weer alles overhoop te moeten gooien, vraag ik jullie om suggesties voor grote aanpassingen op voorhand schriftelijk te delen.

Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn, laat het dan even weten.

Tot dinsdag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zürichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag
Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

.....
T 5.1.2.e

5.1.2.e [@kiesraad.nl](mailto:5.1.2.e@kiesraad.nl)

www.kiesraad.nl

.....
5.1.2.e

Datum
13 februari 2023

Kenmerk

Blad
2 van 13

- I. Openbare/niet-openbare aanbesteding;
- II. Onderhandelingsprocedure zonder aankondiging
(Uitzonderingsgrond technische afhankelijkheid).

d

3. Wil de Kiesraad nog steeds naar centrale verkiezingssoftware?

- a. Nee -> continuering dienstverlening en onderhoud OSV2020
- b. Ja -> Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen

4. Hoe wil de Kiesraad vorm geven aan de vernieuwde DHV?

- a. ~~Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen.~~
- b. Hybride trapsgewijs of grootschalige vernieuwing in één keer.

5. Hoe wil de Kiesraad de vernieuwing van OSV2020 (Software laten ontwikkelen (of delen daarvan) realiseren?

- a. Zelf ontwikkelen (doen:-of laten ontwikkelen.
 - I. Inhuur ontwikkelaars: In house Kiesraad
 - b. Inbesteden / quasi inbesteden
Inhuur ontwikkelaars:
 - c. Aanbesteden
 - I. Openbare/niet-openbare aanbesteding;
 - II. Onderhandelingsprocedure zonder aankondiging.
 - III. Andere Europese aanbestedingsprocedures.
 - b. Inhuur ontwikkelaars: In house Kiesraad, onder regie ICTU of via externe partij?
 - c. Bij inkoop van nieuwe programmatuur: Europees aanbesteden of een andere vorm van aanbesteden, zoals een directe gunning aan één partij.

Commented [5.1.2.e]: Dit kan toch ook naar een centrale variant?

Commented [5.1.2.e]: Indien JA, voeg een "derde of bepaling toe bij b met "of doorontwikkelen OSV2020 naar centrale verkiezingssoftware"

Commented [5.1.2.e]: Bedoelt de KR niet "centralisering van verkiezingssoftware"?

Commented [5.1.2.e]: Aanbesteden met uitzonderingsgrond mis ik hier in de afweging (dat het niet kan, moeten we dan uitleggen, maar we moeten 'm wel benoemen).

Commented [5.1.2.e]: Als je direct kan gunnen, is dat op basis van een uitzonderingsgrond. Maar ik zal de optie hernoemen

Commented [5.1.2.e]: Acht ik op dit moment niet haalbaar.

Commented [5.1.2.e]: Of is dat niet concreet genoeg?

Advies:

- **De Kiesraad wordt gevraagd in te stemmen met de verdere uitwerking van de volgende scenario's:**
 - ..
 - ..
 - ..

1. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de overeenkomst met Paragon?

Vanwege het niet conform afspraken kunnen opleveren door de leverancier, moet de Kiesraad beslissen hoe hiermee om te gaan. Wil de Kiesraad doorgaan met Paragon met gewijzigde voorwaarden (a) of (b) zegt de Kiesraad de overeenkomst met Paragon op?

a. Heronderhandeling van de overeenkomst

Heronderhandelen houdt in dat met de leverancier gesproken wordt over verdergaande aanpassing van de overeenkomst, met als doel alsnog te komen tot de oplevering van de gewenste software volgens de gewenste kwaliteit. Dit binnen de kaders van de wet- en regelgeving. Zorgvuldigheidshalve is uitgezocht of er potentieel vergelijkbare casussen zijn die tot een succesvolle samenwerking hebben geresulteerd. Als voorbeeld zijn twee casussen gevonden bij Logius waar er sprake was van heronderhandeling van de overeenkomst:

Bij casus A was de tijdsdruk om tot een nieuwe overeenkomst te komen de aanleiding voor heronderhandeling. Het was niet mogelijk om binnen enkele maanden een andere leverancier te selecteren. De onderhandeling heeft geresulteerd in een onrechtmatige oplossing met beperkte duur. Er was echter

Datum
13 februari 2023

Kenmerk

Blad
3 van 13

onderling vertrouwen in dat de werkzaamheden volgens afspraak konden worden uitgevoerd.

Bij casus B was er wederzijds begrip dat er een resultaat niet behaald werd en dat er een heronderhandeling moest plaatsvinden. Het vertrouwen in de leverancier was er echter dat deze het resultaat kon bereiken binnen de afgesproken kaders.

Beide gevallen zijn niet één op één te vergelijken met de huidige Paragon situatie. Het spoedeisende gehalte van de huidige casus is niet van dien aard dat er zonder geleverd product op hele korte termijn blijvende schade wordt aangericht. Daarnaast ontbreekt het vertrouwen dat de huidige leverancier dit traject tot een goed einde brengt.

b. Opzegging overeenkomst

Vanwege het gebrek aan vertrouwen in het kunnen voldoen aan de gewenste doelen van de Kiesraad, doet de vraag zich voor of de samenwerking nog toekomst heeft. Hiertoe heeft de Landsadvocaat advies uitgebracht. PM

Indien er nu gekozen wordt voor het ontbinden/opzeggen van de overeenkomst met Paragon zal de Kiesraad een keuze moeten maken voor een toekomstige ontwikkeling van DHV. Totdat er een keuze is gemaakt en een nieuw DHV is gerealiseerd kan de Kiesraad doorwerken met de huidige OSV2020 software als terugval mogelijkheid.

2. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de continuering van de dienstverlening OSV2020?

Achtergrond OSV2020

OSV is in de loop der jaren doorontwikkeld tot OSV2020. De aanleiding voor de doorontwikkeling was een rapport van Fox-IT in 2017. Vervolgens is de beveiliging van OSV in 2019 onderzocht door Fox-IT. In 2019 concludeerde Fox-IT dat OSV niet bestand is tegen hedendaagse dreigingen. Om de technische kwetsbaarheden in OSV op te lossen is OSV2020 ontwikkeld. Jaarlijks wordt OSV2020 getest op security en wettelijke kaders. Hiernaast is gestart met de werkzaamheden om te komen tot nieuwe software die op termijn OSV2020 moet gaan vervangen.

De huidige overeenkomst met Elect-IT voor de OSV2020 programmatuur loopt uiterlijk tot en met 13 juli 2025. Dat houdt in dat als de Kiesraad gebruik maakt van OSV2020 tot die datum, dat de programmatuur moet voldoen aan huidige en nieuwe wet- en regelgeving. Elect-IT heeft zich contractueel geconfirmeerd aan het onderhoud en doorontwikkeling voor een jaarlijks bedrag van €5.12.b

a. Verwerving licenties OSV2020 na 2025 via ROK programmatuur

Na 13 juli 2025 kan de Kiesraad gebruik maken van de OSV2020 software omdat zij het intellectueel eigendom heeft op (een gedeelte van) de programmatuur. Aanvullende dienstverlening zoals support, onderhoud en doorontwikkeling komen te vervallen. Als de Kiesraad langer gebruik wil maken van de programmatuur, zal zij deze dienstverlening opnieuw moeten contracteren. Aangezien de Kiesraad het (gedeeltelijk)

Commented [5.1.2.e]: Dit was ook in deze casus toch aan de orde?

Commented [5.1.2.e]: Voorstel voor tekst:
-Bij casus A betrof het continuering van een --overeenkomst t.b.v voorzieningen voor d digitale overheid. Hier was sprake van een vendor lockin. De nieuwe oplossingen waren (nog) niet gereed, waardoor de overeenkomst (onrechtmatig) moest worden gecontinueerd.
-Bij casus B betroffen de realisatie van de nieuwe infrastructuur van Logius. Zie ook [deze Kamerbrief](#). Bij de start van de migratie zijn enkele issues naar boven gekomen, waardoor migratie werd stil gelegd. Dit leidde tot vertraging. De impact van deze vertraging is inzichtelijk gemaakt (zie ook bijlage bij de

Commented [5.1.2.e]: Deze passage lijkt mij niet passend.

5.2.1 + 5.1.2.i 5.1.2.e

Commented [5.1.2.e]: Is de impact voldoende inzichtelijk gemaakt voor deze keuze, denk aan:
-(Extra) kosten?

Commented [5.1.2.e]: Is hiervoor een aparte notitie waarnaar verwezen kan worden? Dit lijkt me anders erg weinig tekst voor zo een ingrijpende keuze.

Commented [5.1.2.e]: Zouden we hier wat meer context moeten schetsen? Waarom pakken we het op vanaf 2019, dat moet denk ik wel helder zijn. Wat ook kan: OSV

Commented [5.1.2.e]: Nu staat dat dit 2x is ontwikkeld. 1x na rapport 2017 en 1x na rapport 2019?

Commented [5.1.2.e]: Als je naar Paragon /DHV verwijst, dan zou ik dat toevoegen.

Commented [5.1.2.e]: Hoe verhoudt dit zich tot openbaarmaken broncode, compileerbaarheid etc.?

Commented [5.1.2.e]: Dit zal niet anders zijn, dan op het moment. Broncode van het hele product wordt gepubliceerd inclusief het basis gedeelte van Elect, een

Commented [5.1.2.e]: Is dat ook voor de delen waar alleen het gebruiksrecht op rust maar niet het intellectueel eigendom? Goed om dat ook duidelijk te maken.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

4 van 13

eigendom heeft van de programmatuur OSV2020 hoeft er geen nieuwe aanbesteding in de markt gezet te worden met als doel om compleet nieuwe software te ontwikkelen.

De basis van OSV2020 is de programmatuur van Elect-iT die dit ontwikkelt om verkiezingen te ondersteunen. Deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt om de verkiezingen in andere landen te ondersteunen. De Kiesraad heeft deze standaard programmatuur laten uitbreiden om de verkiezingen in Nederland te kunnen ondersteunen. Deze aanvullende modules zijn eigendom van de Kiesraad.

Het is mogelijk om licenties en aanvullende diensten te verwerven op deze standaard programmatuur via de raamovereenkomst voor standaard programmatuur waar de Kiesraad aan deelneemt EAP2023. Binnen deze raamovereenkomst zal er een verwervingsprocedure gestart moeten worden, doormiddel van een functionele uitvraag bij de geselecteerde leveranciers (tussenpartijen). Deze leveranciers kunnen de benodigde licenties van Elect-it doorleveren en de facturering loopt via de geselecteerde leverancier met de laagste marge.

(Mocht bovenstaande optie niet opportuun zijn, dan kan er teruggevallen worden op onderstaande mogelijkheid)

b. Uitzonderingsgrond "technische afhankelijkheid"

Deze uitzonderingsgrond staat beschreven in artikel 2.32 lid 1 sub b onder 2 Aanbestedingswet.

In het overleg met de aanbestedingsjurist van de RIS is bevestigd dat er mogelijkheden zijn om de dienst(en), doorontwikkeling, onderhoud en support, als separate onderdelen in de markt te zetten. De belangrijkste uitzonderingsgrond is "technische afhankelijkheid". Voor OSV betekent dit dat OSV2020 op dit moment de enige beschikbare software is om gebruikt te worden voor de Nederlandse verkiezingen, waarbij Elect-iT de enige partij is om deze software te onderhouden en door te ontwikkelen. Dit biedt voor de Kiesraad de basis om met deze partij door te gaan. Zoals de aanbestedingsjurist van de RIS aangeeft dient dit wel openbaar aangekondigd te worden (onderhandelingsprocedure met voorafgaande mededeling). Op deze aankondiging kunnen belanghebbenden reageren als partijen vinden dat zij dat ook kunnen. Mochten deze partijen zich aandienen, dan zal er alsnog een aanbestedingsprocedure gevolgd moeten worden waar meerdere partijen kunnen meedingen (zie mail dd. 18-01-2023 12:17u in de bijlage).

Commented [5.1.2.e]: Deze zin begrijp ik niet, ook niet met oog op de eerdere passages dat Kiesraad (gedeeltelijk) eigendom heeft.

Bedoel je te zeggen – als ik de verdere alinea lees: Elect iT is eigenaar van standaardprogrammatuur om verkiezingen te ondersteunen. OSV2020 is hierop een maatwerktoepassing voor de Nederlandse verkiezingen.?

Commented [5.1.2.e]: Correct, deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt voor de Duitse verkiezingen

Commented [5.1.2.e]: Zoals? Zijn er nog andere landen naast Duitsland bekend? Goed om dat concreet te maken.

Commented [5.1.2.e]: Is dat ook realistisch? Of is het alleen juridisch mogelijk? Is het bekend of in die ROVK leveranciers zitten die dit kunnen /willen? Opletten met de verwachtingen die je scheidt.

5.2.1 + 5.1.2.i

5.1.2.e

Commented [5.1.2.e]: Volgens mij is dit één van de opties onder Europees aanbesteden. Andere optie kan "regulier aanbesteden zijn". Ik ben terughoudend in de haalbaarheid van één op één gunnen.

Commented [5.1.2.e]: Wat betekent zelfstandig in de markt zetten? Begrijpt ieder kiesraadlid dit jargon?

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

5 van 13

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja (programmatuur is in gebruik)
Doorlooptijd	+ Kort (programmatuur is in gebruik)
Technologie	+ Bewezen technologie (programmatuur is in gebruik) + Elect-IT is een officiële verkiezingssoftware maker en begrijpt de hectiek van verkiezingen + De OSV2020 programmatuur voldoet en wordt doorontwikkeld - Look en feel van de programmatuur is verouderd - De programmatuur betreft een decentrale oplossing - Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands - Geen volledige IE over de programmatuur
Impact Kiesraad organisatie	+ Klein (programmatuur is in gebruik) + Samenwerking met Elect-IT is goed + Huidige afspraken in de overeenkomst met betrekking tot afkoop beheer en ontwikkeling zou gecontinueerd moeten worden - De Kiesraad zal uit moeten leggen aan stakeholders dat er nog voor een X termijn met OSV2020 zullen moeten blijven werken.

Commented [5.1.2.e]: Mits ook nieuwe functionaliteit kan blijven worden toegevoegd?

Commented [5.1.2.e]: Ik ben op dit moment niet overtuigd dat deze procedure rechtmatig kan worden toegepast.

Commented [5.1.2.e]: Is dat met de huidige een andere leverancier niet? Is het niet dat je vooral kunt zeggen dat je bekend bent met hoe elect werkt.

Commented [5.1.2.e]: Kunnen daarin aanpassingen worden gevraagd en gekregen?

Commented [5.1.2.e]: Dat kan wellicht met Elect besproken worden.

Commented [5.1.2.e]: Is dit momenteel een issue? Kan het als gespecificeerde eis worden gesteld (wat wel/niet in NL/Engels)?

Commented [5.1.2.e]: Aangezien de grote ontwikkelingen reeds gedaan is, is dit momenteel geen issue. Elect heeft overigens een ervaren Nederlandstalige BA, die alle documentatie verzorgt.

Commented [5.1.2.e]: Afkorting uitschrijven

Commented [5.1.2.e]: Broncode publiceren en compileerbaarheid zijn ook zaken die we moeten weergeven.

Commented [5.1.2.e]: In verleden was dit anders, blijft dat zo als je in een doorontwikkelfase terecht komt?

Commented [5.1.2.e]: Dit is denk ik een voorbeeld van een randvoorwaarden?

Commented [5.1.2.e]: De gevolgen lijken beschreven van deze vraagstelling. Ik mis echter een analyse van beide scenario's waarin uit een wordt gezet waarom de kiesraad dit wel of niet zou moeten willen.

Commented [5.1.2.e]: Of met het nieuw bouwen van een decentrale variant. Dus OSV2020 for the time being door laten

Commented [5.1.2.e]: Op alle varianten zijn weer variaties te bedenken

Commented [5.1.2.e]: Werd in 2019 niet geconcludeerd dat OSV niet

Commented [5.1.2.e]: Dit lijkt mij noodzakelijk om voor dit scenario een

3. Wil de Kiesraad nog steeds naar centrale verkiezingssoftware?

Wanneer de overeenkomst met Paragon wordt beëindigd en de Kiesraad opnieuw moet beslissen over hoe vormgegeven wordt aan de toekomst op OSV2020 rijst ook de vraag of de Kiesraad door wil gaan met de reeds ingeslagen richting. Op deze vraag zijn de volgende antwoorden mogelijk.

Bij nee: Indien de Kiesraad er voor kiest om niet op (middellange) termijn over te gaan naar centrale programmatuur, zou voor dit moment worden volstaan met het continueren van de OSV2020 software en dienstverlening van Elect (incl. de doorontwikkeling van OSV2020 binnen de huidige decentrale architectuur). De Kiesraad dient dan echter te kunnen argumenteren waarom OSV2020 nu wel kan worden gebruikt. Terwijl in 2019 nog geconcludeerd werd dat OSV2020 niet toekomstbestendig was en ontwikkeling van nieuwe programmatuur noodzakelijk is om aan te sluiten op hedendaagse standaarden voor softwareontwikkeling en beveiliging. De eerder geschetste toetsingscriteria van de keuze om door te gaan die blijven, met de aantekening dat de niet wenselijke toetsingscriteria langer blijven voortduren. Ook betekent dit dat eerder gestelde doelen zoals real-time monitoring van het gebruik niet gerealiseerd kunnen worden.

~~Binnen dit scenario kan er ook nog gekozen worden om nieuwe decentrale software te ontwikkelen. Deze laatste variant wordt hier verder niet uitgewerkt. Wel gelden hiervoor dezelfde inkoopvragen als voor het verkrijgen van nieuwe centrale aangeboden verkiezingssoftware.~~

Bij ja. Als de keuze blijft om op termijn over te gaan naar nieuwe en centraal aangeboden verkiezingssoftware dan zal een keuze gemaakt moeten worden tussen het zelf ontwikkelen van de verkiezingssoftware of het laten ontwikkelen door een externe of interne leverancier. (zie beslispunten 4 en 5)

4. Hoe wil de Kiesraad vorm geven aan de vernieuwing OSV2020?

In geval de overeenkomst met Paragon beëindigd wordt en de vernieuwing van OSV2020 opnieuw moet worden vormgegeven, rijst de vraag hoe de Kiesraad dat wil doen. Voor de invulling van deze vragen is het van belang de geleerde lessen / de evaluatie van de samenwerking met Paragon hierbij te betrekken. Het gaat om de volgende twee vragen:

a. Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen?

Voor de toekomstige ontwikkeling van nieuwe programmatuur zou overwogen kunnen worden om dat in het vervolg in eigen beheer te doen. De Kiesraad maakt gebruik van diverse Rijks raamovereenkomsten voor de inhuur van ICT personeel. Deze raamovereenkomsten kunnen gebruikt worden om bij verschillende leveranciers, of bij één leverancier, gekwalificeerde ontwikkelaars in te huren. Deze ontwikkelaars kunnen dan onder leiding van de Kiesraad een nieuw DHV ontwikkelen op een Kiesraad locatie. Dit vraagt echter ook andere eisen aan de organisatie van de Kiesraad dan die nu gesteld worden. Ook brengt het zelf ontwikkelen van software risico's met zich mee. Software in eigen huis ontwikkeld, moet ook onderhouden worden. Om dit te realiseren dient het I&I team hierop ingericht te worden, zodat het beheer en onderhoud toekomst bestendig wordt. Voor deze keuze is het daarom van belang eerst vast te stellen wat het zelf ontwikkelen betekent voor de organisatie van de Kiesraad en of deze inspanning op weegt tegen het ontwikkelen van programmatuur door een externe partij.

Het laten ontwikkelen van nieuwe programmatuur is een herhaling van de procedure zoals nu met Paragon is doorlopen. In geval dit wordt gedaan is het van belang om op basis van de geleerde lessen een keuze te maken over de sourcing- en inkoopstrategie (zie 5).

Commented [5.1.2.e]: Tip/handreikingen:

- Afwegingskader ICT-opdrachten

[pdf \(overheid.nl\)](#)

- [Handreiking inspanning- of resultaatverplichting | PIANOo - Expertisecentrum Aanbesteden](#)

- [Handreiking inhuur of uitbesteding.pdf \(iuc-noord.nl\)](#)

b. Hybride trapsgewijs of grootschalige vernieuwing in één keer?

Bij de beslissing om centrale verkiezingssoftware te laten ontwikkelen, is destijds de keuze gemaakt om een geheel nieuwe applicatie te laten ontwikkelen, dat alle gewenste functionaliteit, nieuw en bestaand, in één keer zou moeten realiserenvervangen. De huidige aanbesteding leert dat dit een groot en complex project is, (mede) waardoor doorlooptijd en haalbaarheid moeilijk te garanderen is. In deze variant, wordt de keuze gemaakt om nieuwe software te gaan gebruiken, maar de ontwikkeling in zelfstandige stukjes te verdelen en om vanuit de huidige situatie (decentraal, OSV2020) in kleine stapjes de gewenste verbeteringen te realiseren. Een voorbeeld van hoe en dergelijke opknipping-verkaveling eruit zou kunnen zien staat in Appendix A. Een keuze voor een scenario, zelf ontwikkelen, inbesteden of een marktpartij selecteren voor de ontwikkeling, wordt hier niet gemaaktstaat hier los van.

Commented [5.1.2.e]: Dit past mi beter onder 5.

5. Hoe wil de Kiesraad de vernieuwing van OSV2020 (of delen daarvan) realiseren (sourcingkeuze)?

Bij het vormgeven van de toekomstscenario's doen zich verschillende inkoopvragen op. Enerzijds gericht op de inhuur van ontwikkelaars dan wel de inkoop / aanbesteding van nieuwe programmatuur.

a. Inhuur ontwikkelaars in-house Kiesraad

Datum
13 februari 2023

Kenmerk

Blad
7 van 13

In dit scenario zal de Kiesraad zelf de software ontwikkeling, door middel van inhuur van externe ontwikkelaars, uitvoeren en tevens een ontwikkel/test/productie omgeving moeten (laten) inrichten. Voor het technisch beheer en hosting zal een externe partij moeten worden geselecteerd. De doorontwikkeling van het software product zal wederom door inhuur van externe specialisten kunnen plaatsvinden of door het aantrekken van vaste in house ontwikkelaars.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja, zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten
Doorlooptijd	+ Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden en aanpassingen worden gemaakt. + Snel schakelen door directe lijnen met alle stakeholders - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft de volledige controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. - Kwaliteit van de opgeleverde software is afhankelijk van het functioneren van de ontwikkelaars die ingehuurd kunnen worden.
Impact Kiesraad organisatie	+ Geen Europese aanbesteding nodig + Voertaal kan volledig in het Nederlands + Kennisopbouw in eigen huis - Volledige verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid - De afdeling I&I van de Kiesraad is niet ingericht op het aansturen van een team ontwikkelaars. Hiervoor zal het team aangepast moeten worden, deze expertise is moeilijk te vinden - Ontwikkelcapaciteit zal ook in de beheer fase aanwezig moeten zijn. - Ontwikkelaars die ingehuurd worden zijn er per definitie tijdelijk. Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende (raam)overeenkomsten. - Opzetten van een Technisch beheer afdeling. De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. Hiervoor is tijdelijk en structureel expertise nodig die breder en verder gaat dan contract- en leveranciersmanagement. Vraagt ook inhoudelijke kennis en mogelijkheid inhoudelijk regie te voeren op deze leveranciers.

Commented [5.1.2.e]: Voorstel om kosten/risico aspect mee te nemen. Daarnaast zijn er naast voor-nadelen ook randvoorwaarden (wat moet zijn of worden geregeld). Deze lijken nu soms benoemd als voor-nadeel.

Commented [5.1.2.e]: Advies om doorlooptijd objectief te maken. Dus hoe lang duurt het in bijv. maanden om alles van kop tot staart te realiseren?

Commented [5.1.2.e]: Hier ook aandacht geven aan onzekerheden die kunnen leiden tot vertraging.

Commented [5.1.2.e]: Aandacht geven aan dat de Kiesraad ook volledig risico draagt

Commented [5.1.2.e]: Waardoor is er volledige controle? Hier zit een aanname onder.

Commented [5.1.2.e]: Dit kan toch ook bij andere scenario's?

Commented [5.1.2.e]: Dit is ook een – want dit vereist ook kennisopbouw en extra inspanningen. Wat als je dat niet weet binnen te houden?

b. Externe leverancier, regie Kiesraad

In dit scenario zal een externe leverancier onder regie van de Kiesraad de software ontwikkeling alsmede de inrichting van de ontwikkel/test/productie omgeving uitvoeren.

Commented [5.1.2.e]: Wat houdt dit in? Is dat niet hetzelfde als optie 5? Hoe ga je de externe leverancier selecteren?

Datum
13 februari 2023

Kenmerk

Blad
8 van 13

Tevens zal de leverancier het technisch beheer en de doorontwikkeling van de software, uitvoeren. Er zijn op dit scenario vele sub scenario's te bedenken die we op dit moment niet allemaal zullen uitschrijven.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja, zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten.
Doorlooptijd	+ Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden. - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct door te eisen dat de ontwikkeling voornamelijk op Kiesraad locatie zal plaatsvinden. + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. - Kwaliteit van de opgeleverde software is afhankelijk van het functioneren van de ontwikkelaars die ingehuurd kunnen worden.
Impact Kiesraad organisatie	+ Geen Europese aanbesteding nodig + Voertaal kan volledig in het Nederlands - Een organisatie die ingehuurd wordt via een raamovereenkomst van het Rijk is er per definitie tijdelijk, omdat overeenkomsten die afgesloten worden onder een raamovereenkomst een beperkte houdbaarheid hebben na afloop van de raamovereenkomst. Gevolg; Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende overeenkomsten. - Opzetten van een Technisch beheer afdeling. - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. Hiervoor is tijdelijk en structureel expertise nodig die breder en verder gaat dan contract- en leveranciersmanagement. Vraagt ook inhoudelijke kennis en mogelijkheid inhoudelijk regie te voeren op deze leveranciers.

Commented [5.1.2.e]: Deze variant klinkt als uitbesteden, maar o.b.v. de toetsingscriteria's lijkt het verkapte inhuur? Daarmee is mij niet duidelijk wat verschil is met a.

Commented [5.1.2.e]: Ook hier incl, de risico's van uitloop

Commented [5.1.2.e]: Hoe werkt dat? Heb je die controle ook niet wanneer de specificaties helder geformuleerd zijn?

Commented [5.1.2.e]: Wat maakt hier dan nog het verschil met scenario a?

Commented [5.1.2.e]: Is de Kiesraad voldoende ingericht om zo een team aan te kunnen sturen? Dit zal waarschijnlijk meer nodig zijn dan wanneer je het echt helemaal buiten de deur zet.

c. Software laten ontwikkelen door een Overheidsorganisatie (ICTU / DICTU)

Dit scenario is een variant van het inhuren van ontwikkelaars bij een externe leverancier. In geval dit gebeurt via een Overheidsorganisatie als ICTU betekent dit dat ICTU de regie voert over deze ontwikkelaars. In de aanbesteding van DHV 2021 is deze mogelijk onderzocht en is toen niet als meest gewenste scenario beoordeeld. Nadere afstemming met ICTU en DICTU is noodzakelijk om te bepalen of dit alsnog een haalbaar scenario zou kunnen zijn.

5.2.1 + 5.1.2.i
5.1.2.e

Commented [5.1.2.e]: Waarom?
Overigens ook goed om breder te kijken dan alleen ICTU, DICTU, wellicht ook Logius.

Commented [5.1.2.e]: Wat waren de argumenten hiervoor/-tegen?

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Inbesteden mag (onder voorwaarden?)
Doorlooptijd	+ Door de ontwikkeling van de software bij een overheidsorganisatie onder te brengen is er directer contact mogelijk en kan er tijdig bijgestuurd worden.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

9 van 13

	- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.
Impact Kiesraad organisatie	+ Technisch beheer kan door de overheidsorganisatie worden uitgevoerd

Commented [5.1.2.e]: Waardoor is die grote controle er?

Commented [5.1.2.e]: Dit is een keuze die in ieder traject kan worden gemaakt. Dit staat in beginsel los van sourcingkeuze en is een contractvoorwaarden.

Commented [5.1.2.e]: Is de Kiesraad voldoende ingericht om een project bij ICTU/DICTU aan te sturen? Hoewel dit eenvoudig klinkt vergt dit waarschijnlijk meer aansturing vanuit organisatie / nauwere betrokkenheid dan wanneer je dit extern uitzet?

5.2.1 + 5.1.2.i

5.1.2.e

6. Bij inkoop van nieuwe programmatuur: Europees aanbesteden of een andere vorm van aanbesteden, zoals een directe gunning aan één partij.

Om een leverancier te contracteren die de software voor de Kiesraad gaat ontwikkelen, zijn er verschillende mogelijkheden.

a. Europees aanbesteden

Als er gekozen wordt voor een Europese aanbesteding. Dan begint de Kiesraad wederom aan een intensief traject om een leverancier te contracteren om een nieuw DHV te ontwikkelen conform de (vernieuwde) specificaties.

Commented [5.1.2.e]: In hoeverre zijn hier keuzes te maken binnen de EU-aanbesteding om dit in te korten? Vergemakkelijken? Als ik dit zo lees lijkt het naar een doel te redeneren.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

10 van 13

Toetsingscriteria van deze oplossing.

Rechtmatigheid

- + Een Europese aanbesteding mag altijd en is daarmee de meest rechtmatige oplossing

Doorlooptijd

- Lang traject (minimaal negen maanden) voordat er een nieuwe leverancier gecontracteerd is, waarna pas de ontwikkeling gaat starten.
- Je weet niet wie er op inschrijft / of er een partij op inschrijft

Technologie

- + De Kiesraad heeft grote controle over het te realiseren eindproduct door te eisen dat de ontwikkeling voornamelijk op Kiesraad locatie zal plaatsvinden.
- + De Kiesraad heeft de volledige IE over het product
- + De Kiesraad kan deelovereenkomsten met derden leveranciers in de aanbesteding opnemen, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.

Impact Kiesraad organisatie

- Personele capaciteit benodigd vanuit de Kiesraad, ter voorbereiding op de aanbesteding
- + Onduidelijkheden uit de vorige aanbesteding kunnen verholpen worden (lessons learned)
- + Nieuwe eisen (zoals voertaal en ontwikkelmethode) kunnen nog meer benadrukt worden

b. Direct gunnen aan één partij

Om een rechtmatige keuze te maken voor het scenario, direct een opdracht gunnen aan één partij zonder verdere mededinging, moet er aan verschillende randvoorwaarden worden voldaan.

Deze randvoorwaarden zijn

Indien aan alle randvoorwaarden wordt voldaan, dan kan er gekozen worden om een opdracht te gunnen aan Elect-it of aan een andere partij.

In geval voor een keuze voor Elect-It, gelden onderstaande scores op de toetsingskaders. Indien er gekozen wordt voor een andere leverancier, zullen de scores wijzigen.

Rechtmatigheid

- + Ja als aan de randvoorwaarden wordt voldaan

Doorlooptijd

- + Basis van de software is aanwezig, componenten voor het Nederlandse verkiezingsstelsel zullen moeten worden toegevoegd

Technologie

- + Deze software wordt gebruikt in het buitenland (Duitsland)
- + Het is centrale software
- + Er kan gekozen worden voor een nieuwe UI en UX

Commented [5.1.2.e]: Lang is hier nog wel subjectief/relatief, omdat we het niet af kunnen zetten tegen andere sourcingsvarianten.

Commented [5.1.2.e]: Dit kunnen wij niet. Er is altijd een externe partij nodig die dit kan en die hierin leidt en dit feitelijk als opdracht voor ons uitvoert. Mijn conclusie is dat het huidige traject van aanbesteden een te grote wissel heeft getrokken op de organisatie, geleund heeft op te weinig collega's intern, teveel op die collega's die kennis hadden vanuit het verleden, mogelijk te weinig is gechallenged op vernieuwende oplossingen. Bureau Kiesraad is te klein om dit soort aanbestedingen en hierop volgende ontwikkeling te dragen.

Wat mi wel kan is dat er een partij wordt geselecteerd die dit voor ons helemaal doet, met de bekende CDI, CIO, RIS, CZW, D&B, ... etc. aan boord.

Commented [5.1.2.e]: De Kiesraad zal altijd personele capaciteit ter beschikking moeten stellen. Naast de keuze om het aanbestedingsteam uit te breiden met externe capaciteit zoals je hierboven schetst.

Commented [5.1.2.e]: Op basis van de informatie die nu bij mij bekend is zie ik geen mogelijkheden tot toepassen van uitzonderingsprocedures als *dwingende spoed, technische afhankelijkheid, geheim verklaren etc.*

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

11 van 13

- De Kiesraad heeft niet het volledige Intellectuele Eigendom op de software

Impact Kiesraad organisatie

- + Elect-IT is een officiële verkiezingssoftware maker en begrijpt de hectiek van verkiezingen
- Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands

Eerste advies

Commented [5.1.2.e]: Kunnen we concluderend al een eerste richting geven? Een volgorde? Wat sowieso kan, wat wenselijk is, wat onwenselijk is?

Vervolgstappen

Commented [5.1.2.e]: Wat zijn vervolgstappen/nadere uitzoekpunten etc.?

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

12 van 13

Appendix A : Mogelijke uitwerking trapsgewijs door ontwikkelen

Een mogelijk opdeling van de gewenste functionaliteit van DHV in kleiner, beter behapbare, componenten, is als volgt:

- A. Een webapplicatie die de huidige KS-module vervangt, hier kan de nieuwe kandidaatstellingmodule in meegenomen worden;
- B. Een webapplicatie die de huidige PG-module vervangt;
- C. Een invoerapplicatie die stand-alone werkt a la OSV2020, maar die gedownload kan worden (bv via iets als Diginetwerk) ipv per DVD wordt verspreid;
- D. Een webapplicatie die de digitale overdracht van bestanden vervangt (waar GSBs de uitslagen uit C invoeren/uploaden en ondertekenen en deze hier door de HSBs/CSBs worden geaggregeerd) en waar de uitslag en zetelverdeling wordt berekend.
- E. Een webapplicatie die de uitslagen en gemeentelijke processen-verbaal presenteert zoals vastgesteld bij D.

Elk van deze stappen is eenvoudiger te realiseren dan de applicatie zoals nu aanbesteed, en elke stap is direct inzetbaar en een concrete verbetering van het verkiezingsproces.

De individuele stappen/applicaties kunnen los van elkaar ontwikkeld worden, zelfs door verschillende partijen en/of parallel aan elkaar. Ook kan per applicatie bekeken worden of deze uitbesteed wordt, of dat deze onder eigen controle wordt ontwikkeld. Hier moet wel met zorg gekeken worden dat de uiteindelijke set aan applicaties wel beheerd kan worden. Vijf verschillende leveranciers brengt een nieuwe set aan uitdagingen mee om deze relaties en applicaties te managen.

Als stappen A t/m E gerealiseerd zijn, is nagenoeg de gehele DHV functionaliteit gerealiseerd. De uiteindelijke oplossing ziet er anders uit, aangezien het vijf losse applicaties zijn, maar dat kan ook juist een kracht zijn:

- 1) De PG- en KS-module, en het uitslagenportaal zijn aan het internet verbonden, terwijl C en D dat niet hoeven te zijn. Doordat deze applicatie gescheiden zijn, verkleint dit de aanvalsoppervlakte op de uitslagen- en zetelverdelingsmodule;

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

13 van 13

- 2) Door C en D twee aparte applicaties te maken, verdwijnt de behoefte aan een decentrale variant, en hoeft er geen Diginetwerkconnectie meer te zijn op alle tellocaties (invoer gebeurt a la OSV2020 in C op een stand-alone systeem).
- 3) De kracht van decentrale invoer blijft behouden. De gemeentelijke uitslagen worden lokaal vastgesteld, er geen centrale plek waar een aanvaller meerder gemeenten tegelijk kan aanvallen om meerdere GSB-uitslagen te manipuleren.
- 4) Het aantal gebruikers van de centrale component (D) is significant kleiner dan voorzien voor DHV. Dit komt de stabiliteit en monitornaarheid (minder gebruikers betekent minder ruis voor een aanvaller om zich in te verstoppen) ten goede.

Mochten we in de toekomst verder willen centraliseren, dan kan dit makkelijk. Applicaties A en B kunnen makkelijk gecombineerd worden, hetzelfde geldt voor C en D, in de zin dat de interfaces goed gedefinieerd zijn en de stap om applicaties te combineren overzichtelijk en behapbaar is.

From: "5.1.2.e"
Sent: Wed, 22 Feb 2023 15:37:35 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: Scenario denken
Attachments: 20230222 Concept Scenario denken Kiesraad v0.91.docx

Hoi 5.1.2.e

In de bijlage de zo goed mogelijk geschoonde versie van het scenario denken. Deze versie kan je naar de brede tafel versturen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zúrichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

.....
T 5.1.2.e

5.1.2.e @kiesraad.nl

www.kiesraad.nl

.....
5.1.2.e

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

2 van 12

- Wat zijn de opties voor de toekomstige ontwikkeling van een digitaal hulpmiddel in relatie tot verplichtingen tot Europese aanbestedingen of mogelijkheden tot uitzonderingen daarop die mogelijk een 'waiver' vergen?

Adviezen door de landsadvocaat op basis van deze vragen zullen van invloed zijn op de te volgen scenario's.

Onderstaande scenario's en keuze mogelijkheden zijn op hoofdlijnen beschreven. Op deze scenario's zijn vele detail uitzonderingen mogelijk, een combinatie van verschillende scenario's behoort daarmee ook tot de mogelijkheden.

- 1. Omdat Paragon niet conform afspraken levert: Hoe wil de Kiesraad omgaan met de overeenkomst met Paragon?**
 - a. Heronderhandeling van de overeenkomst
 - b. Beëindigen overeenkomst
- 2. Zowel bij heronderhandelen als bij het beëindigen van de overeenkomst moet OSV2020 waarschijnlijk langer inzetbaar zijn. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de continuering van de dienstverlening OSV2020 voor nader te bepalen tijd?**
 - a. Contracteren diensten OSV2020 na 2025 via Raamovereenkomst programmatuur
 - b. Contracteren diensten OSV2020 na door middel van Europees aanbesteden op basis van uitzonderingsgrond
- 3. Wil de Kiesraad nog steeds naar centrale verkiezingssoftware?**
 - a. Nee -> continuering dienstverlening en onderhoud OSV2020
 - b. Ja -> Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen
- 4. Hoe wil de Kiesraad de DHV Software laten ontwikkelen of zelf ontwikkelen?**
 - a. Zelf ontwikkelen
 - b. Laten ontwikkelen (door leverancier)
 - c. Modulair trapsgewijs of grootschalige vernieuwing in één keer.
- 5. Hoe kan de Kiesraad de juiste resources contracteren?**
 - a. Inhuur ontwikkelaars
 - b. Inbesteden
 - c. Aanbesteden; Openbare/niet-openbare aanbesteding

Advies:

De Kiesraad wordt gevraagd in te stemmen met het advies om de dienstverlening van Elect-iT te continueren.

Vervolgstappen:

Het projectteam verzoekt de raad om nader onderzoek te laten doen naar de volgende scenario's of combinaties daarvan:

- **Modulair ontwikkelen**
- **Aanbesteden**

1. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de overeenkomst met Paragon?

Vanwege het niet conform afspraken kunnen opleveren door de leverancier, moet de Kiesraad beslissen hoe hiermee om te gaan. Wil de Kiesraad doorgaan met Paragon met gewijzigde voorwaarden (a) of (b) zegt de Kiesraad de overeenkomst met Paragon op?

a. Heronderhandeling van de overeenkomst

Heronderhandelen houdt in dat met de leverancier gesproken wordt over verdergaande aanpassing van de overeenkomst, met als doel alsnog te komen tot de oplevering van de gewenste software volgens de gewenste kwaliteit. Dit binnen de kaders van de wet- en regelgeving. Zorgvuldigheidshalve is uitgezocht of er potentieel vergelijkbare casussen zijn die tot een succesvolle samenwerking hebben geresulteerd. Als voorbeeld zijn twee casussen gevonden bij Logius waar er sprake was van heronderhandeling van de overeenkomst:

Bij casus A betrof het continuering van een overeenkomst t.b.v. voorzieningen voor digitale overheid. Hier was sprake van een vendor lockin. De nieuwe oplossingen waren (nog) niet gereed, waardoor de overeenkomst (onrechtmatig) moest worden gecontinueerd.

Bij casus B betroffen de realisatie van de nieuwe infrastructuur van Logius. Zie ook [deze Kamerbrief](#). Bij de start van de migratie zijn enkele issues naar boven gekomen, waardoor migratie werd stil gelegd. Dit leidde tot vertraging. De impact van deze vertraging is inzichtelijk gemaakt (zie ook bijlage bij de Kamerbrief, "Stand van zaken"). Parallel gingen Logius en leverancier aan de slag om de issues op te lossen.

Beide gevallen zijn niet één op één te vergelijken met de huidige Paragon situatie. Daarnaast ontbreekt het vertrouwen dat de huidige leverancier dit traject tot een goed einde kan brengen.

b. Beëindiging overeenkomst

In het feitenrelaas wat eerder met de Kiesraad is gedeeld op 30 januari jl., komt het gebrek aan vertrouwen in de leverancier, om de gewenste doelen van de Kiesraad te behalen, naar voren. De vraag doet zich voor of de samenwerking nog toekomst heeft. Op verzoek van de Kiesraad heeft de Landsadvocaat advies uitgebracht.

Indien er nu gekozen wordt voor het beëindigen van de overeenkomst met Paragon zal de Kiesraad een keuze moeten maken voor een toekomstige ontwikkeling van DHV. Totdat er een keuze is gemaakt en een nieuw DHV is gerealiseerd zal de Kiesraad door moeten werken met de huidige OSV2020 software als primaire verkiezingsprogrammatuur.

5.2.1 + 5.1.2.i

5.1.2.e

2. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de continuering van de dienstverlening OSV2020?

5.2.1 + 5.1.2.i

5.1.2.e

Achtergrond OSV2020

OSV is in de loop der jaren doorontwikkeld tot OSV2020. De aanleiding voor de doorontwikkeling was een rapport van [Fox-IT in 2017](#), waarin geconcludeerd werd dat de OSV software niet voldeed. Gemaakte aanpassingen op de OSV software waren niet toereikend, waarop Fox-IT In 2019 in hun rapport 'noodzaak nieuwe software' met de aanbeveling kwam om de huidige OSV-oplossing te vervangen vóór de Tweede Kamerverkiezing van 2021. Naar aanleiding van bevindingen en suggesties in dit rapport is OSV2020 ontwikkeld. Jaarlijks wordt OSV2020 getest op security en wettelijke kaders. Tot op heden zijn er geen ernstige bevindingen aangetroffen.

De huidige overeenkomst met Elect-IT voor de OSV2020 programmatuur loopt uiterlijk tot en met 13 juli 2025. Dat houdt in dat als de Kiesraad gebruik maakt van OSV2020 tot die datum, dat de programmatuur moet voldoen aan huidige en nieuwe wet- en regelgeving. Elect-IT heeft zich contractueel geconfirmeerd aan het onderhoud en doorontwikkeling voor een jaarlijks bedrag van € [5.1.2.b](#)

Na 13 juli 2025 kan de Kiesraad gebruik maken van OSV2020 omdat zij het intellectueel eigendom heeft op haar gedeelte van de programmatuur. Op het generieke gedeelte van de programmatuur heeft de Kiesraad gebruiksrecht voor onbepaalde tijd. Aanvullende dienstverlening zoals support, onderhoud, doorontwikkeling en technisch beheer komen te vervallen na afloop van de overeenkomst en zullen opnieuw gecontracteerd dienen te worden.

a. Contracteren diensten OSV2020 na 2025 via Raamovereenkomst programmatuur

Als de Kiesraad langer gebruik wil maken van de programmatuur, zal zij deze dienstverlening opnieuw moeten contracteren. Aangezien de Kiesraad het (gedeeltelijk) eigendom heeft van de programmatuur OSV2020 hoeft er geen nieuwe aanbesteding in de markt gezet te worden met als doel om compleet nieuwe software te ontwikkelen.

De basis van OSV2020 is de programmatuur van Elect-IT die dit ontwikkelt om verkiezingen te ondersteunen. Deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt om de verkiezingen in Duitsland te ondersteunen. De Kiesraad heeft deze standaard programmatuur laten uitbreiden om de verkiezingen in Nederland te kunnen ondersteunen. Deze aanvullende modules zijn eigendom van de Kiesraad. Het is mogelijk om licenties en aanvullende diensten te verwerven op OSV2020 via de raamovereenkomst voor standaard programmatuur waar de Kiesraad aan deelneemt EAP2023. Binnen deze raamovereenkomst zal er een verwervingsprocedure gestart moeten worden, doormiddel van een functionele uitvraag bij de geselecteerde leveranciers (tussenpartijen). Deze leveranciers kunnen de benodigde licenties van Elect-it doorleveren en de facturering loopt via de geselecteerde leverancier met de laagste marge.

(Mocht bovenstaande optie niet opportuun zijn, dan kan er teruggevallen worden op onderstaande mogelijkheid)

5.2.1 + 5.1.2.i

5.1.2.e

b. Contracteren diensten OSV2020 na door middel van Europees aanbesteden op basis van uitzonderingsgrond

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

5 van 12

De uitzonderingsgrond voor technische afhankelijkheid staat beschreven in artikel 2.32 lid 1 sub b onder 2 Aanbestedingswet.

In het overleg met de aanbestedingsjurist van de RIS is bevestigd dat er mogelijkheden zijn om de dienst(en), doorontwikkeling, onderhoud en support, als separate onderdelen in de markt te zetten. De belangrijkste uitzonderingsgrond is "technische afhankelijkheid". Dit houdt in dat OSV2020 op dit moment de enige beschikbare software is om gebruikt te worden voor de Nederlandse verkiezingen, waarbij Elect-iT de enige partij is om deze software te onderhouden en door te ontwikkelen. Dit biedt voor de Kiesraad de basis om met deze partij door te gaan Zoals de aanbestedingsjurist van de RIS aangeeft Dient dit wel openbaar aangekondigd te worden (onderhandelingsprocedure met voorafgaande mededeling). Op deze aankondiging kunnen belanghebbenden reageren als partijen vinden dat zij dat ook kunnen. Mochten deze partijen zich aandienen, dan zal er alsnog een aanbestedingsprocedure gevolgd moeten worden waar meerdere partijen kunnen meedingen (zie mail dd. 18-01-2023 12:17u in de bijlage).

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja
Doorlooptijd	+ Kort (programmatuur is in gebruik)
Technologie	+ Bewezen technologie (programmatuur is in gebruik) + Elect-iT is een officiële verkiezingssoftware maker + De OSV2020 programmatuur voldoet en wordt doorontwikkeld - Look en feel van de programmatuur is verouderd - De programmatuur betreft een decentrale oplossing - Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands - Geen Intellectueel Eigendom over de standaard programmatuur
Impact Kiesraad organisatie	+ Noodzakelijk voor het verkiezingsproces, geen alternatief + Klein (programmatuur is in gebruik) + Samenwerking met Elect-iT is goed + Huidige afspraken in de overeenkomst met betrekking tot afkoop beheer en ontwikkeling zou gecontinueerd moeten worden - De Kiesraad zal uit moeten leggen aan stakeholders dat er nog voor een X termijn met OSV2020 zullen moeten blijven werken.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

6 van 12

3. Wil de Kiesraad nog steeds naar centrale verkiezingssoftware?

Wanneer de overeenkomst met Paragon wordt beëindigd en de Kiesraad opnieuw moet beslissen over hoe vormgegeven wordt aan de toekomst op OSV2020 rijst ook de vraag of de Kiesraad door wil gaan met de reeds ingeslagen richting. Op deze vraag zijn de volgende antwoorden mogelijk.

Bij nee: Indien de Kiesraad er voor kiest om niet op (middellange) termijn over te gaan naar centrale programmatuur, kan op dit moment worden volstaan met het continueren van de OSV2020 software en dienstverlening van Elect, incl. de doorontwikkeling van OSV2020 binnen de huidige decentrale architectuur.

Binnen dit scenario kan er ook nog gekozen worden om nieuwe decentrale software te ontwikkelen. Deze laatste variant wordt hier verder niet uitgewerkt. Wel gelden hiervoor dezelfde inkoopvragen als voor het verkrijgen van nieuwe centrale verkiezingssoftware.

Bij ja. Als de keuze blijft om op termijn over te gaan naar nieuwe en centraal aangeboden verkiezingssoftware dan zal een keuze gemaakt moeten worden tussen het zelf ontwikkelen of het laten ontwikkelen van de verkiezingssoftware (zie punten 4 en 5).

4. Wil de Kiesraad de DHV Software laten ontwikkelen of zelf ontwikkelen?

In geval de overeenkomst met Paragon beëindigd wordt en er een nieuw DHV moet worden vormgegeven, rijst de vraag hoe de Kiesraad dat wil doen. Op deze vraag zijn twee antwoorden mogelijk, namelijk; Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen. Voor de invulling van deze vragen is het van belang de geleerde lessen / de evaluatie van de huidige samenwerking hierbij te betrekken.

a. Zelf ontwikkelen?

Voor de toekomstige ontwikkeling van nieuwe programmatuur zou overwogen kunnen worden om dat in het vervolg in eigen beheer te doen. De Kiesraad maakt gebruik van diverse Rijks raamovereenkomsten voor de inhuur van ICT personeel. Deze raamovereenkomsten kunnen gebruikt worden om gekwalificeerde ontwikkelaars in te huren. Deze ontwikkelaars kunnen dan onder leiding van de Kiesraad een nieuw DHV ontwikkelen op een Kiesraad locatie. Dit vraagt echter ook andere eisen aan de organisatie van de Kiesraad dan die nu gesteld worden. Ook brengt het zelf ontwikkelen van software risico's met zich mee. Software in eigen huis ontwikkeld, moet ook onderhouden worden. Om dit te realiseren dient het I&I team hierop ingericht te worden, zodat het beheer en onderhoud toekomst bestendig wordt. Voor deze keuze is het daarom van belang eerst vast te stellen wat het zelf ontwikkelen betekent voor de organisatie van de Kiesraad en of deze inspanning op weegt tegen het ontwikkelen van programmatuur door een externe partij.

b. Laten ontwikkelen?

Het laten ontwikkelen van nieuwe programmatuur is een herhaling van de afgelopen aanbestedingsprocedure. Als voor dit scenario wordt gekozen dan is het van belang om op basis van de geleerde lessen een keuze te maken over de inkoopstrategie (zie 5) en het contracteren van een nieuwe leverancier.

c. Modulair trapsgewijs of grootschalige vernieuwing in één keer?

Bij de beslissing om centrale verkiezingssoftware te laten ontwikkelen, is destijds de keuze gemaakt om een geheel nieuwe applicatie te laten ontwikkelen, dat alle gewenste functionaliteit, nieuw en bestaand, in één keer zou moeten vervangen. De huidige aanbesteding leert dat dit een groot en complex project is, (mede) waardoor doorlooptijd en haalbaarheid moeilijk te garanderen is. In deze variant, wordt de keuze gemaakt om nieuwe software te gaan gebruiken, maar de ontwikkeling in zelfstandige stukjes te verdelen en om vanuit de huidige situatie (decentraal, OSV2020) in kleine stapjes de gewenste verbeteringen te realiseren. Een voorbeeld van hoe en dergelijke verkaveling eruit zou kunnen zien staat in Appendix A. Een keuze voor een scenario, zelf ontwikkelen, inbesteden of een marktpartij selecteren voor de ontwikkeling, staat hier los van.

5. Hoe kan de Kiesraad de juiste resources contracteren voor de ontwikkeling van een nieuw DHV?

Bij het vormgeven van de toekomstscenario's doen zich verschillende inkoopvragen op. Enerzijds gericht op de inhuur van ontwikkelaars dan wel de inkoop / aanbesteding van nieuwe programmatuur. Voor het maken van de afweging tussen outsourcing en inbesteding is het antwoord op de vraag "welke rol gaat IT spelen in het verkiezingsproces op langere termijn en wat wordt de rol van de Kiesraad daarin?" cruciaal.

- Indien de verwachting is dat de rol van IT binnen het verkiezingsproces weinig gaat veranderen, dat DHV functioneel dus redelijk stabiel zal zijn en er geen grote nieuwe ontwikkelingen zullen komen is outsourcing een route die hierbij past.
- Indien de verwachting daarentegen is dat de rol van IT binnen het verkiezingsproces gaat veranderen, dat DHV een gestage doorontwikkeling zal kennen en/of naast DHV nog andere IT initiatieven gestart zullen worden is het wenselijk om te kiezen voor een route die meer grip, flexibiliteit en wendbaarheid biedt met als consequentie een grotere verantwoordelijkheid. Inbesteding of zelf ontwikkelen is bij deze verwachting een route die daarbij zou kunnen passen. De grotere rol van IT binnen het verkiezingsproces, de doorontwikkeling van DHV en de nieuwe IT initiatieven vormen dan de randvoorwaarden die nodig zijn om intern IT talent te kunnen aantrekken en behouden.

a. Inhuur ontwikkelaars

In dit scenario zal de Kiesraad zelf de software ontwikkeling, door middel van inhuur van externe ontwikkelaars, uitvoeren en tevens een ontwikkel/test/productie omgeving moeten inrichten. Voor het technisch beheer en hosting zal een externe partij moeten worden geselecteerd. In april 2022 heeft Deloitte een rapport opgesteld met een strategische analyse voor de optie van het zelf ontwikkelen van DHV programmatuur waarin beschreven staat welke veranderingen de Kiesraad als organisatie moet ondergaan om een dergelijk traject aan te kunnen.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja, zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten.
Doorlooptijd	+ Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden en aanpassingen worden gemaakt. + Meer flexibiliteit in manier van werken (Agile) - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft de grootst mogelijke controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. - Kwaliteit van de opgeleverde software is afhankelijk van het functioneren van de ontwikkelaars die ingehuurd kunnen worden.
Impact Kiesraad organisatie	+ Geen Europese aanbesteding nodig + Voertaal kan volledig in het Nederlands

	+ Kennisopbouw in eigen huis+ Geen vendor lock-in- Volledige verantwoordelijkheid, risico's en aansprakelijkheid- De afdeling I&I van de Kiesraad is niet ingericht op het aansturen van een team ontwikkelaars. Hiervoor zal het team aangepast moeten worden, deze expertise is moeilijk te vinden- Ontwikkelcapaciteit zal ook in de beheer fase aanwezig moeten zijn.- Ontwikkelaars die ingehuurd worden zijn er per definitie tijdelijk. Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende (raam)overeenkomsten.- Opzetten van een Technisch beheer afdeling. De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. Hiervoor is tijdelijk en structureel expertise nodig die breder en verder gaat dan contract- en leveranciersmanagement. Vraagt ook inhoudelijke kennis en mogelijkheid inhoudelijk regie te voeren op deze leveranciers.

b. Inbesteden (Software laten ontwikkelen door een Overheidsorganisatie)

Dit scenario is een variant van het inhuren van ontwikkelaars bij een externe leverancier. In geval dit gebeurt bij een Overheidsorganisatie betekent dit dat die de regie voert over deze ontwikkelaars. In de aanbesteding van DHV 2021 is deze mogelijk onderzocht en is toen niet als meest gewenste scenario beoordeeld. Nadere afstemming met overheidspartijen is noodzakelijk om te bepalen of dit alsnog een haalbaar scenario zou kunnen zijn.

Commented [5.1.2.e]: Wat waren de argumenten hiervoor/-tegen?

5.2.1 5.1.2.e

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Inbesteden mag
Doorlooptijd	+ Door de ontwikkeling van de software bij een overheidsorganisatie onder te brengen is er directer contact mogelijk en kan er tijdig bijgestuurd worden.- Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct.+ De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product- De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.
Impact Kiesraad organisatie	+ Technisch beheer kan door de overheidsorganisatie worden uitgevoerd- Kiesraad moet voldoende resources hebben om de betreffende overheidsorganisatie aan te sturen.

Datum
13 februari 2023

Kenmerk

Blad
10 van 12

c. Europees aanbesteden (Openbaar of niet openbaar)

Als er gekozen wordt voor een Europese aanbesteding. Dan begint de Kiesraad wederom aan een traject om een leverancier te contracteren om een nieuw DHV te ontwikkelen conform lessons learned en vernieuwde specificaties. In de vorige Europese aanbesteding is gekozen voor een niet openbare procedure. Het verschil tussen een openbare en niet openbare procedure is dat bij een openbare procedure alle geïnteresseerde partijen mogen inschrijven als zij vinden dat ze aan de selectiecriteria voldoen. De niet-openbare procedure is een aanbestedingsprocedure in 2 rondes. De aanbesteding wordt algemeen bekend gemaakt. In de eerste ronde kan iedere geïnteresseerde aanbieder zich als gegadigde aanmelden. De aanbestedende dienst laat een vooraf vastgesteld aantal gegadigden toe. Deze voldoen allen aan de geschiktheidseisen. De aanbestedende dienst selecteert op basis van vooraf kenbaar gemaakte selectiecriteria het van te voren vastgestelde maximaal aantal gegadigden en deze gaan door naar de tweede ronde, de eigenlijke inschrijving.

Een openbare procedure kan, afhankelijk van het aantal inschrijvers, een kortere procedure zijn omdat de voorselectie ronde achterwege kan blijven.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Een Europese aanbesteding mag altijd en is daarmee de meest rechtmatige oplossing
Doorlooptijd	- De aanbestedingsprocedure heeft een doorlooptijd van ongeveer 9 tot 12 maanden voordat er een leverancier geselecteerd is - Je weet niet wie er op inschrijft / of er een partij op inschrijft - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product + De Kiesraad kan deelovereenkomsten met derden leveranciers in de aanbesteding opnemen, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.
Impact Kiesraad organisatie	- Personele capaciteit benodigd vanuit de Kiesraad, ter voorbereiding op de aanbesteding - Additionele externe capaciteit is benodigd + Onduidelijkheden uit de vorige aanbesteding kunnen verholpen worden (lessons learned) + Nieuwe eisen (zoals voertaal en ontwikkelmethode) kunnen nog meer benadrukt worden

5.2.1

5.1.2.e

Commented [5.1.2.e]: De Kiesraad zal altijd personele capaciteit ter beschikking moeten stellen. Naast de keuze om het aanbestedingsteam uit te breiden met externe capaciteit zoals je hierboven schetst.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

11 van 12

Appendix A : Mogelijke uitwerking trapsgewijs door ontwikkelen

Een mogelijk opdeling van de gewenste functionaliteit van DHV in kleiner, beter behapbare, componenten, is als volgt:

- A. Een webapplicatie die de huidige KS-module vervangt, hier kan de nieuwe kandidaatstellingmodule in meegenomen worden;
- B. Een webapplicatie die de huidige PG-module vervangt;
- C. Een invoerapplicatie die stand-alone werkt a la OSV2020, maar die gedownload kan worden (bv via iets als Diginetwerk) ipv per DVD wordt verspreid;
- D. Een webapplicatie die de digitale overdracht van bestanden vervangt (waar GSBs de uitslagen uit C invoeren/uploaden en ondertekenen en deze hier door de HSBs/CSBs worden geaggregeerd) en waar de uitslag en zetelverdeling wordt berekend.
- E. Een webapplicatie die de uitslagen en gemeentelijke processen-verbaal presenteert zoals vastgesteld bij D.

Elk van deze stappen is eenvoudiger te realiseren dan de applicatie zoals nu aanbesteed, en elke stap is direct inzetbaar en een concrete verbetering van het verkiezingsproces.

De individuele stappen/applicaties kunnen los van elkaar ontwikkeld worden, zelfs door verschillende partijen en/of parallel aan elkaar. Ook kan per applicatie bekeken worden of deze uitbesteed wordt, of dat deze onder eigen controle wordt ontwikkeld. Hier moet wel met zorg gekeken worden dat de uiteindelijke set aan applicaties wel beheerd kan worden. Vijf verschillende leveranciers brengt een nieuwe set aan uitdagingen mee om deze relaties en applicaties te managen.

Als stappen A t/m E gerealiseerd zijn, is nagenoeg de gehele DHV functionaliteit gerealiseerd. De uiteindelijke oplossing ziet er anders uit, aangezien het vijf losse applicaties zijn, maar dat kan ook juist een kracht zijn:

- 1) De PG- en KS-module, en het uitslagenportaal zijn aan het internet verbonden, terwijl C en D dat niet hoeven te zijn. Doordat deze applicatie gescheiden zijn, verkleint dit de aanvalsoppervlakte op de uitslagen- en zetelverdelingsmodule;

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

12 van 12

- 2) Door C en D twee aparte applicaties te maken, verdwijnt de behoefte aan een decentrale variant, en hoeft er geen Diginetwerkconnectie meer te zijn op alle tellocaties (invoer gebeurt a la OSV2020 in C op een stand-alone systeem).
- 3) De kracht van decentrale invoer blijft behouden. De gemeentelijke uitslagen worden lokaal vastgesteld, er geen centrale plek waar een aanvaller meerder gemeenten tegelijk kan aanvallen om meerdere GSB-uitslagen te manipuleren.
- 4) Het aantal gebruikers van de centrale component (D) is significant kleiner dan voorzien voor DHV. Dit komt de stabiliteit en monitornaarheid (minder gebruikers betekent minder ruis voor een aanvaller om zich in te verstoppen) ten goede.

Mochten we in de toekomst verder willen centraliseren, dan kan dit makkelijk. Applicaties A en B kunnen makkelijk gecombineerd worden, hetzelfde geldt voor C en D, in de zin dat de interfaces goed gedefinieerd zijn en de stap om applicaties te combineren overzichtelijk en behapbaar is.

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 23 Feb 2023 13:01:48 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>
Subject: RE: Concept scenario denken Kiesraad
Attachments: 20230222 Concept Scenario denken Kiesraad v0.91_RIS^{5.1.2.e}.docx

Ha collega's,

In aanvulling op ^{5.1.2.e} hierbij mijn aanpassingen en tekstvoorstel omtrent het besluit beëindigen overeenkomt zoals vanmorgen besproken.

Groet ^{5.1.2.e}

Van: ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>

Verzonden: donderdag 23 februari 2023 11:00

Aan: ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>

CC: ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>

Onderwerp: RE: Concept scenario denken Kiesraad

^{5.1.2.e} / ^{5.1.2.e}

Hierbij mijn aanvullingen/opmerkingen op het memo.

Met vriendelijke groet,

^{5.1.2.e}

^{5.1.2.e}

.....
Rijksinkoop samenwerking

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Wilhelmina van Pruisenweg 52 | 2595 AN Den Haag

Postbus 20011 | 2500 EA Den Haag

.....
M ^{5.1.2.e}

E ^{5.1.2.e} @rijksoverheid.nl

Algemeen: contact.RIS@rijksoverheid.nl

www.rijksinkoop samenwerking.nl

Van: ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: woensdag 22 februari 2023 15:16

Aan: ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@kiesraad.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; ^{5.1.2.e} <5.1.2.e@minbzk.nl>;

5.1.2.e < 5.1.2.e @rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e < 5.1.2.e @kiesraad.nl>; 5.1.2.e
< 5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e < 5.1.2.e @minbzk.nl>; 5.1.2.e < 5.1.2.e @minbzk.nl>

Onderwerp: Concept scenario denken Kiesraad

Urgentie: Hoog

Dag allen,

Graag stuur ik jullie het concept van een aantal scenario's zoals vorige week is afgesproken. 5.1.2.i

5.1.2.i

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e 5.1.2.e — 5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zurichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

.....
T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @kiesraad.nl

W www.kiesraad.nl

- Wat zijn de opties voor de toekomstige ontwikkeling van een digitaal hulpmiddel in relatie tot verplichtingen tot Europese aanbestedingen of mogelijkheden tot uitzonderingen daarop die mogelijk een 'waiver' vergen?

Adviezen door de landsadvocaat op basis van deze vragen zullen van invloed zijn op de te volgen scenario's.

Onderstaande scenario's en keuze mogelijkheden zijn op hoofdlijnen beschreven. Deze scenario's hebben als vertrekpunt dat een besluit genomen wordt over het al dan niet voortzetten van de overeenkomst met Paragon en dat het langer nodig blijft gebruik te maken van OSV2020¹. Op deze scenario's zijn vele detail uitzonderingen mogelijk, een combinatie van verschillende scenario's behoort daarmee ook tot de mogelijkheden.

- 1. Omdat Paragon niet conform afspraken levert: Hoe wil de Kiesraad omgaan met de overeenkomst met Paragon?**
 - a. Heronderhandeling van de overeenkomst
 - b. Beëindigen overeenkomst
- 2.1. Zowel bij heronderhandelen als bij het beëindigen van de overeenkomst moet OSV2020 waarschijnlijk langer inzetbaar zijn. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de continuering van de dienstverlening OSV2020 voor nader te bepalen tijd?**
 - a. Contracteren diensten OSV2020 na 2025 via Raamovereenkomst programmatuur
 - b. Contracteren diensten OSV2020 na door middel van Europees aanbesteden op basis van uitzonderingsgrond
- 3.2. Wil de Kiesraad nog steeds naar centrale verkiezingssoftware?**
 - a. Nee -> continuering dienstverlening en onderhoud OSV2020
 - b. Ja -> Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen
- 4.3. Hoe wil de Kiesraad de DHV Software laten ontwikkelen of zelf ontwikkelen?**
 - a. Zelf ontwikkelen
 - b. Laten ontwikkelen (door leverancier)
 - c. Modulair trapsgewijs of grootschalige vernieuwing in één keer.
- 5.4. Hoe kan de Kiesraad de juiste resources contracteren?**
 - a. Inhuur ontwikkelaars
 - b. Inbesteden
 - c. Aanbesteden; Openbare/niet-openbare aanbesteding

Advies:

1. De Kiesraad wordt gevraagd in te stemmen met het advies om de dienstverlening van Elect-iT omtrent OSV2020 te continueren.

Vervolgstappen:

2. Het projectteam verzoekt vraagt de raad in te stemmen om nader onderzoek te laten voorstellen nader uit te werken voor de volgende vervolgstappen. De uitkomst van iedere vervolgstap wordt ter besluitvorming aan de raad voorgelegd doen naar de volgende scenario's of combinaties daarvan:

¹ Ter voorbereiding op deze scenario's is zorgvuldigheidshalve onderzocht of er voorbeelden beschikbaar zijn waarbij heronderhandeling van de overeenkomst tot een succesvolle samenwerking heeft geleid. De uitkomst hiervan is opgenomen in Appendix B.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

3 van 14

- Het uitwerken van de procedure voor de continuering van de dienstverlening omtrent OSV2020 door Elect-IT, rekening houdend met de adviezen van de Landsadvocaat op dit onderdeel.
 - Het evalueren / vaststellen geleerde lessen uit deze casus ten behoeve van de verdere uitwerking van scenario's.
 - Het verder uitwerken van een aantal scenario's (zie volgend beslispunt).
3. Het projectteam vraagt de raad in te stemmen met het nader uitwerken van de volgende scenario's:
- Het ~~Modulair~~ modulair ontwikkelen van nieuwe programmatuur die OSV2020 op termijn moet vervangen. Bij dit scenario wordt steeds per module uitgewerkt wat de beste ontwikkelstrategie en sourcingstrategie is.
 - Opnieuw Aanbesteden van het DHV waarbij onderzocht wordt wat gelet op de geleerde lessen de beste sourcingstrategie is.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

4 van 14

1. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de overeenkomst met Paragon?

Vanwege het niet conform afspraken kunnen opleveren door de leverancier, moet de Kiesraad beslissen hoe hiermee om te gaan. Wil de Kiesraad doorgaan met Paragon met gewijzigde voorwaarden (a) of (b) zegt de Kiesraad de overeenkomst met Paragon op?

a. Heronderhandeling van de overeenkomst

Heronderhandelen houdt in dat met de leverancier gesproken wordt over verdergaande aanpassing van de overeenkomst, met als doel alsnog te komen tot de oplevering van de gewenste software volgens de gewenste kwaliteit. Dit binnen de kaders van de wet en regelgeving. Hierbij kan gedacht worden aan de aanpassing van de fatale termijnen, waarbij de betalingen worden opgeschort. Artikel 5.3 van de OVK biedt deze mogelijkheid. Zorgvuldigheidshalve is uitgezocht of er potentieel vergelijkbare casussen zijn die tot een succesvolle samenwerking hebben geresulteerd. Als voorbeeld zijn twee casussen gevonden bij Logius waar er sprake was van heronderhandeling van de overeenkomst:

Bij casus A betrof het continuering van een overeenkomst t.b.v. voorzieningen voor digitale overheid. Hier was sprake van een vendor lockin. De nieuwe oplossingen waren (nog) niet gereed, waardoor de overeenkomst (onrechtmatig) moest worden gecontinueerd.

Bij casus B betroffen de realisatie van de nieuwe infrastructuur van Logius. Zie ook deze Kamerbrief. Bij de start van de migratie zijn enkele issues naar boven gekomen, waardoor migratie werd stil gelegd. Dit leidde tot vertraging. De impact van deze vertraging is inzichtelijk gemaakt (zie ook bijlage bij de Kamerbrief, "Stand van zaken"). Parallel gingen Logius en leverancier aan de slag om de issues op te lossen.

Beide gevallen zijn niet één op één te vergelijken met de huidige Paragon situatie. Daarnaast ontbreekt het vertrouwen dat de huidige leverancier dit traject tot een goed einde kan brengen.

b. Beëindiging overeenkomst

In het feitenrelaas wat eerder met de Kiesraad is gedeeld op 30 januari jl., komt het gebrek aan vertrouwen in de leverancier, om de gewenste doelen van de Kiesraad te behalen, naar voren. De vraag doet zich voor of de samenwerking nog toekomst heeft. Op verzoek van de Kiesraad heeft de Landsadvocaat advies uitgebracht.

Indien er nu gekozen wordt voor het beëindigen van de overeenkomst met Paragon zal de Kiesraad een keuze moeten maken voor een toekomstige ontwikkeling van DHV. Totdat er een keuze is gemaakt en een nieuw DHV is gerealiseerd zal de Kiesraad door moeten werken met de huidige OSV2020 software als primaire verkiezingsprogrammaatuur.

5.1.2.b

5.1.2.e

5.2.1 + 5.1.2.i

5.1.2.e

2.1. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de continuering van de dienstverlening OSV2020?

Achtergrond OSV2020

OSV is in de loop der jaren doorontwikkeld tot OSV2020. De aanleiding voor de doorontwikkeling was een rapport van [Fox-IT in 2017](#), waarin geconcludeerd werd dat de OSV software niet voldeed. Gemaakte aanpassingen op de OSV software waren niet toereikend, waarop Fox-IT In 2019 in hun rapport 'noodzaak nieuwe software' met de aanbeveling kwam om de huidige OSV-oplossing te vervangen vóór de Tweede Kamerverkiezing van 2021. Naar aanleiding van bevindingen en suggesties in dit rapport is OSV2020 ontwikkeld. Jaarlijks wordt OSV2020 getest op security en wettelijke kaders. Tot op heden zijn er geen ernstige bevindingen aangetroffen.

De huidige overeenkomst met Elect-IT voor de OSV2020 programmatuur loopt uiterlijk tot en met 13 juli 2025. Dat houdt in dat als de Kiesraad gebruik maakt van OSV2020 tot die datum, dat de programmatuur moet voldoen aan huidige en nieuwe wet- en regelgeving. Elect-IT heeft zich contractueel geconfirmeerd aan het onderhoud en doorontwikkeling voor een jaarlijks bedrag van € 5.1.2.b

Na 13 juli 2025 kan de Kiesraad gebruik maken van OSV2020 omdat zij het intellectueel eigendom heeft op haar gedeelte van de programmatuur. Op het generieke gedeelte van de programmatuur heeft de Kiesraad gebruiksrecht voor onbepaalde tijd. Aanvullende dienstverlening zoals support, onderhoud, doorontwikkeling en technisch beheer komen te vervallen na afloop van de overeenkomst en zullen opnieuw gecontracteerd dienen te worden.

a. Contracteren diensten OSV2020 na 2025 via Raamovereenkomst programmatuur

Als de Kiesraad langer gebruik wil maken van de programmatuur, zal zij deze dienstverlening opnieuw moeten contracteren. Aangezien de Kiesraad het (gedeeltelijk) eigendom heeft van de programmatuur OSV2020 hoeft er geen nieuwe aanbesteding in de markt gezet te worden met als doel om compleet nieuwe software te ontwikkelen.

De basis van OSV2020 is de programmatuur van Elect-IT die dit ontwikkelt om verkiezingen te ondersteunen. Deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt om de verkiezingen in Duitsland te ondersteunen. De Kiesraad heeft deze standaard programmatuur laten uitbreiden om de verkiezingen in Nederland te kunnen ondersteunen. Deze aanvullende modules zijn eigendom van de Kiesraad. Het is mogelijk om licenties en aanvullende diensten te verwerven op OSV2020 via de raamovereenkomst voor standaard programmatuur waar de Kiesraad aan deelneemt EAP2023. Binnen deze raamovereenkomst zal er een verwervingsprocedure gestart moeten worden, doormiddel van een functionele uitvraag bij de geselecteerde leveranciers (tussenpartijen). Deze leveranciers kunnen de benodigde licenties van Elect-it doorleveren en de facturering loopt via de geselecteerde leverancier met de laagste marge.

(Mocht bovenstaande optie niet opportuun zijn, dan kan er teruggevallen worden op onderstaande mogelijkheid)

5.2.1 + 5.1.2.i

5.1.2.e

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

6 van 14

b. Contracteren diensten OSV2020 na door middel van Europees aanbesteden op basis van uitzonderingsgrond

De uitzonderingsgrond voor technische afhankelijkheid staat beschreven in artikel 2.32 lid 1 sub b onder 2 Aanbestedingswet.

In het overleg met de aanbestedingsjurist van de RIS is bevestigd dat er mogelijkheden zijn om de dienst(en), doorontwikkeling, onderhoud en support, als separate onderdelen in de markt te zetten. De belangrijkste uitzonderingsgrond is "technische afhankelijkheid". Dit houdt in dat OSV2020 op dit moment de enige beschikbare software is om gebruikt te worden voor de Nederlandse verkiezingen, waarbij Elect-iT de enige partij is om deze software te onderhouden en door te ontwikkelen. Dit biedt voor de Kiesraad de basis om met deze partij door te gaan Zoals de aanbestedingsjurist van de RIS aangeeft Dient dit wel openbaar aangekondigd te worden (onderhandelingsprocedure met voorafgaande mededeling). Op deze aankondiging kunnen belanghebbenden reageren als partijen vinden dat zij dat ook kunnen. Mochten deze partijen zich aandienen, dan zal er alsnog een aanbestedingsprocedure gevolgd moeten worden waar meerdere partijen kunnen meedingen (zie mail dd. 18-01-2023 12:17u in de bijlage).

Commented [5.1.2.e]: De kans dat dit gebeurt is groot. Ordina o.a. heeft tijdens de EA aangegeven dat zij voornemens waren door te ontwikkelen op OSV.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja
Doorlooptijd	+ Kort (programmatuur is in gebruik)
Technologie	+ Bewezen technologie (programmatuur is in gebruik) + Elect-iT is een officiële verkiezingssoftware maker + De OSV2020 programmatuur voldoet en wordt doorontwikkeld - Look en feel van de programmatuur is verouderd - De programmatuur betreft een decentrale oplossing - Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands - Geen Intellectueel Eigendom over de standaard programmatuur
Impact Kiesraad organisatie	+ <u>Continuering van dienstverlening OSV2020 is voor de korte termijn noodzakelijk</u> voor het verkiezingsproces, geen alternatief. + Klein (programmatuur is in gebruik) + Samenwerking met Elect-iT is <u>nu goed</u> + Huidige afspraken in de overeenkomst met betrekking tot afkoop beheer en ontwikkeling zou gecontinueerd moeten worden - <u>In het verleden waren er in de samenwerking met Elect-iT issues omtrent de uitvoering van afspraken.</u> - De Kiesraad zal uit moeten leggen aan stakeholders dat er nog voor een X termijn met OSV2020 zullen moeten blijven werken.

Commented [5.1.2.e]: Rechtmatigheid is geen vanzelfsprekendheid.

5.1.2.f

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

7 van 14

3.2. Wil de Kiesraad nog steeds naar centrale verkiezingssoftware?

Wanneer de overeenkomst met Paragon wordt beëindigd en de Kiesraad opnieuw moet beslissen over hoe vormgegeven wordt aan de toekomst op OSV2020 rijst ook de vraag of de Kiesraad door wil gaan met de reeds ingeslagen richting. Op deze vraag zijn de volgende antwoorden mogelijk.

Bij nee: Indien de Kiesraad er voor kiest om niet op (middellange) termijn over te gaan naar centrale programmatuur, kan op dit moment worden volstaan met het continueren van de OSV2020 software en dienstverlening van Elect, incl. de doorontwikkeling van OSV2020 binnen de huidige decentrale architectuur.

Binnen dit scenario kan er ook nog gekozen worden om nieuwe decentrale software te ontwikkelen. Deze laatste variant wordt hier verder niet uitgewerkt. Wel gelden hiervoor dezelfde inkoopvragen als voor het verkrijgen van nieuwe centrale verkiezingssoftware.

Bij ja. Als de keuze blijft om op termijn over te gaan naar nieuwe en centraal aangeboden verkiezingssoftware dan zal een keuze gemaakt moeten worden tussen het zelf ontwikkelen of het laten ontwikkelen van de verkiezingssoftware (zie punten 4 en 5).

4.3. Wil de Kiesraad de DHV Software laten ontwikkelen of zelf ontwikkelen?

In geval de overeenkomst met Paragon beëindigd wordt en er een nieuw DHV moet worden vormgegeven, rijst de vraag hoe de Kiesraad dat wil doen. Op deze vraag zijn twee antwoorden mogelijk, namelijk; Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen. Voor de invulling van deze vragen is het van belang de geleerde lessen / de evaluatie van de huidige samenwerking hierbij te betrekken.

a. Zelf ontwikkelen?

Voor de toekomstige ontwikkeling van nieuwe programmatuur zou overwogen kunnen worden om dat in het vervolg in eigen beheer te doen. De Kiesraad maakt gebruik van diverse Rijks raamovereenkomsten voor de inhuur van ICT personeel. Deze raamovereenkomsten kunnen gebruikt worden om gekwalificeerde ontwikkelaars in te huren. Deze ontwikkelaars kunnen dan onder leiding van de Kiesraad een nieuw DHV ontwikkelen op een Kiesraad locatie. Dit vraagt echter ook andere eisen aan de organisatie van de Kiesraad dan die nu gesteld worden. Ook brengt het zelf ontwikkelen van software risico's met zich mee. Software in eigen huis ontwikkeld, moet ook onderhouden worden. Om dit te realiseren dient het I&I team hierop ingericht te worden, zodat het beheer en onderhoud toekomst bestendig wordt. Voor deze keuze is het daarom van belang eerst vast te stellen wat het zelf ontwikkelen betekent voor de organisatie van de Kiesraad en of deze inspanning op weegt tegen het ontwikkelen van programmatuur door een externe partij.

b. Laten ontwikkelen?

Het laten ontwikkelen van nieuwe programmatuur is een herhaling van de afgelopen aanbestedingsprocedure. Als voor dit scenario wordt gekozen dan is het van belang om op basis van de geleerde lessen een keuze te maken over de inkoopstrategie (zie 5) en het contracteren van een nieuwe leverancier.

c. Modulair trapsgewijs of grootschalige vernieuwing in één keer?

Bij de beslissing om centrale verkiezingssoftware te laten ontwikkelen, is destijds de keuze gemaakt om een geheel nieuwe applicatie te laten ontwikkelen, dat alle gewenste functionaliteit, nieuw en bestaand, in één keer zou moeten vervangen. De huidige aanbesteding leert dat dit een groot en complex project is, (mede) waardoor doorlooptijd en haalbaarheid moeilijk te garanderen is. In deze variant, wordt de keuze gemaakt om nieuwe software te gaan gebruiken, maar de ontwikkeling in zelfstandige stukjes te verdelen en om vanuit de huidige situatie (decentraal, OSV2020) in kleine stapjes de gewenste verbeteringen te realiseren. Een voorbeeld van hoe en dergelijke verkaveling eruit zou kunnen zien staat in Appendix A. Een keuze voor een scenario, zelf ontwikkelen, inbesteden of een marktpartij selecteren voor de ontwikkeling, staat hier los van.

5.4. Hoe kan de Kiesraad de juiste resources contracteren voor de ontwikkeling van een nieuw DHV?

Bij het vormgeven van de toekomstscenario's doen zich verschillende inkoopvragen op. Enerzijds gericht op de inhuur van ontwikkelaars dan wel de inkoop / aanbesteding van nieuwe programmatuur. Voor het maken van de afweging tussen outsourcing en inbesteding is het antwoord op de vraag "welke rol gaat IT spelen in het verkiezingsproces op langere termijn en wat wordt de rol van de Kiesraad daarin?" cruciaal.

- Indien de verwachting is dat de rol van IT binnen het verkiezingsproces weinig gaat veranderen, dat DHV functioneel dus redelijk stabiel zal zijn en er geen grote nieuwe ontwikkelingen zullen komen is outsourcing een route die hierbij past.
- Indien de verwachting daarentegen is dat de rol van IT binnen het verkiezingsproces gaat veranderen, dat DHV een gestage doorontwikkeling zal kennen en/of naast DHV nog andere IT initiatieven gestart zullen worden is het wenselijk om te kiezen voor een route die meer grip, flexibiliteit en wendbaarheid biedt met als consequentie een grotere verantwoordelijkheid. Inbesteding of zelf ontwikkelen is bij deze verwachting een route die daarbij zou kunnen passen. De grotere rol van IT binnen het verkiezingsproces, de doorontwikkeling van DHV en de nieuwe IT initiatieven vormen dan de randvoorwaarden die nodig zijn om intern IT talent te kunnen aantrekken en behouden.

a. Inhuur ontwikkelaars

In dit scenario zal de Kiesraad zelf de software ontwikkeling, door middel van inhuur van externe ontwikkelaars, uitvoeren en tevens een ontwikkel/test/productie omgeving moeten inrichten. Voor het technisch beheer en hosting zal een externe partij moeten worden geselecteerd. In april 2022 heeft Deloitte een rapport opgesteld met een strategische analyse voor de optie van het zelf ontwikkelen van DHV programmatuur waarin beschreven staat welke veranderingen de Kiesraad als organisatie moet ondergaan om een dergelijk traject aan te kunnen.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja, zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten.
Doorlooptijd	+ Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden en aanpassingen worden gemaakt. + Meer flexibiliteit in manier van werken (Agile) - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft de grootst mogelijke controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. - Kwaliteit van de opgeleverde software is afhankelijk van het functioneren van de ontwikkelaars die ingehuurd kunnen worden.
Impact Kiesraad organisatie	+ Geen Europese aanbesteding nodig + Voertaal kan volledig in het Nederlands

	+ Kennisopbouw in eigen huis + Geen vendor lock-in - Volledige verantwoordelijkheid, risico's en aansprakelijkheid - De afdeling I&I van de Kiesraad is niet ingericht op het aansturen van een team ontwikkelaars. Hiervoor zal het team aangepast moeten worden, deze expertise is moeilijk te vinden. <u>Om dit inzichtelijk te maken zal een O&F rapport moeten worden opgesteld.</u> - Ontwikkelcapaciteit zal ook in de beheer fase aanwezig moeten zijn. - Ontwikkelaars die ingehuurd worden zijn er per definitie tijdelijk. Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende (raam)overeenkomsten. - Opzetten van een Technisch beheer afdeling. De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. Hiervoor is tijdelijk en structureel expertise nodig die breder en verder gaat dan contract- en leveranciersmanagement. Vraagt ook inhoudelijke kennis en mogelijkheid inhoudelijk regie te voeren op deze leveranciers.

Commented [5.1.2.e]: In deze tabel ook een verwijzing opnemen naar het Deloitte rapport dat de Kiesraad voorafgaand aan gunning Paragon nog heeft laten opstellen.

b. Inbesteden (Software laten ontwikkelen door een Overheidsorganisatie)
Dit scenario is een variant van het inhuren van ontwikkelaars bij een externe leverancier. In geval dit gebeurt bij een Overheidsorganisatie betekent dit dat die de regie voert over deze ontwikkelaars. In de aanbesteding van DHV 2021 is deze mogelijk onderzocht en is toen niet als meest gewenste scenario beoordeeld. Nadere afstemming met overheidspartijen is noodzakelijk om te bepalen of dit alsnog een haalbaar scenario zou kunnen zijn.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Inbesteden mag
Doorlooptijd	+ Door de ontwikkeling van de software bij een overheidsorganisatie onder te brengen is er directer contact mogelijk en kan er tijdig bijgestuurd worden. - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.
Impact Kiesraad organisatie	+ Technisch beheer kan door de overheidsorganisatie worden uitgevoerd - Kiesraad moet voldoende resources hebben om de betreffende overheidsorganisatie aan te sturen.

Commented [5.1.2.e]: Wat waren de argumenten hiervoor/-tegen?

Commented [5.1.2.e]: Naar alle waarschijnlijkheid hadden betreffende organisaties geen capaciteit, nog niet kunnen navragen.

Commented [5.1.2.e]: ICTU: te grote impact op de organisatie en te groot (afbreuk)risico. Situatie kan nu anders zijn. DICTU: mij niet bekend.

5.2.1

5.1.2.e

Datum
13 februari 2023

Kenmerk

Blad
11 van 14

c. Europees aanbesteden (Openbaar of niet openbaar)

Als er gekozen wordt voor een Europese aanbesteding. Dan begint de Kiesraad wederom aan een traject om een leverancier te contracteren om een nieuw DHV te ontwikkelen conform lessons learned en vernieuwde specificaties. In de vorige Europese aanbesteding is gekozen voor een niet openbare procedure. Het verschil tussen een openbare en niet openbare procedure is dat bij een openbare procedure alle geïnteresseerde partijen mogen inschrijven als zij vinden dat ze aan de selectiecriteria voldoen. De niet-openbare procedure is een aanbestedingsprocedure in 2 rondes. De aanbesteding wordt algemeen bekend gemaakt. In de eerste ronde kan iedere geïnteresseerde aanbieder zich als gegadigde aanmelden. De aanbestedende dienst laat een vooraf vastgesteld aantal gegadigden toe. Deze voldoen allen aan de geschiktheidseisen. De aanbestedende dienst selecteert op basis van vooraf kenbaar gemaakte selectiecriteria het van te voren vastgestelde maximaal aantal gegadigden en deze gaan door naar de tweede ronde, de eigenlijke inschrijving.

Een openbare procedure kan, afhankelijk van het aantal inschrijvers, een kortere procedure zijn omdat de voorselectie ronde achterwege kan blijven.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Een Europese aanbesteding mag altijd en is daarmee de meest rechtmatige oplossing
Doorlooptijd	- De aanbestedingsprocedure heeft een doorlooptijd van ongeveer 9 tot 12 maanden voordat er een leverancier geselecteerd is - Je weet niet wie er op inschrijft / of er een partij op inschrijft - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product + De Kiesraad kan deelovereenkomsten met derden leveranciers in de aanbesteding opnemen, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.
Impact Kiesraad organisatie	- Personele capaciteit benodigd vanuit de Kiesraad, ter voorbereiding op de aanbesteding - Additionele externe capaciteit is benodigd + Onduidelijkheden uit de vorige aanbesteding kunnen verholpen worden (lessons learned) + Nieuwe eisen (zoals voertaal en ontwikkelmethode) kunnen nog meer benadrukt worden

5.2.1

5.1.2.e

Commented [5.1.2.e]: De Kiesraad zal altijd personele capaciteit ter beschikking moeten stellen. Naast de keuze om het aanbestedingsteam uit te breiden met externe capaciteit zoals je hierboven schetst.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

12 van 14

Appendix A : Mogelijke uitwerking trapsgewijs door ontwikkelen

Een mogelijk opdeling van de gewenste functionaliteit van DHV in kleiner, beter behapbare, componenten, is als volgt:

- A. Een webapplicatie die de huidige KS-module vervangt, hier kan de nieuwe kandidaatstellingmodule in meegenomen worden;
- B. Een webapplicatie die de huidige PG-module vervangt;
- C. Een invoerapplicatie die stand-alone werkt a la OSV2020, maar die gedownload kan worden (bv via iets als Diginetwerk) ipv per DVD wordt verspreid;
- D. Een webapplicatie die de digitale overdracht van bestanden vervangt (waar GSBs de uitslagen uit C invoeren/uploaden en ondertekenen en deze hier door de HSBs/CSBs worden geaggregeerd) en waar de uitslag en zetelverdeling wordt berekend.
- E. Een webapplicatie die de uitslagen en gemeentelijke processen-verbaal presenteert zoals vastgesteld bij D.

Elk van deze stappen is eenvoudiger te realiseren dan de applicatie zoals nu aanbesteed, en elke stap is direct inzetbaar en een concrete verbetering van het verkiezingsproces.

De individuele stappen/applicaties kunnen los van elkaar ontwikkeld worden, zelfs door verschillende partijen en/of parallel aan elkaar. Ook kan per applicatie bekeken worden of deze uitbesteed wordt, of dat deze onder eigen controle wordt ontwikkeld. Hier moet wel met zorg gekeken worden dat de uiteindelijke set aan applicaties wel beheerd kan worden. Vijf verschillende leveranciers brengt een nieuwe set aan uitdagingen mee om deze relaties en applicaties te managen.

Als stappen A t/m E gerealiseerd zijn, is nagenoeg de gehele DHV functionaliteit gerealiseerd. De uiteindelijke oplossing ziet er anders uit, aangezien het vijf losse applicaties zijn, maar dat kan ook juist een kracht zijn:

- 1) De PG- en KS-module, en het uitslagenportaal zijn aan het internet verbonden, terwijl C en D dat niet hoeven te zijn. Doordat deze applicatie gescheiden zijn, verkleint dit de aanvalsoppervlakte op de uitslagen- en zetelverdelingsmodule;

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

13 van 14

- 2) Door C en D twee aparte applicaties te maken, verdwijnt de behoefte aan een decentrale variant, en hoeft er geen Diginetwerkconnectie meer te zijn op alle tellocaties (invoer gebeurt a la OSV2020 in C op een stand-alone systeem).
- 3) De kracht van decentrale invoer blijft behouden. De gemeentelijke uitslagen worden lokaal vastgesteld, er geen centrale plek waar een aanvaller meerder gemeenten tegelijk kan aanvallen om meerdere GSB-uitslagen te manipuleren.
- 4) Het aantal gebruikers van de centrale component (D) is significant kleiner dan voorzien voor DHV. Dit komt de stabiliteit en monitornaarheid (minder gebruikers betekent minder ruis voor een aanvaller om zich in te verstoppen) ten goede.

Mochten we in de toekomst verder willen centraliseren, dan kan dit makkelijk. Applicaties A en B kunnen makkelijk gecombineerd worden, hetzelfde geldt voor C en D, in de zin dat de interfaces goed gedefinieerd zijn en de stap om applicaties te combineren overzichtelijk en behapbaar is.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

14 van 14

Appendix B: verkenning casuïstiek heronderhandeling overeenkomstHeronderhandeling van de overeenkomst

Heronderhandelen houdt in dat met de leverancier gesproken wordt over verdergaande aanpassing van de overeenkomst, met als doel alsnog te komen tot de oplevering van de gewenste software volgens de gewenste kwaliteit. Dit binnen de kaders van de wet- en regelgeving. Hierbij kan gedacht worden aan de aanpassing van de fatale termijnen, waarbij de betalingen worden opgeschort. Artikel 5.3 van de OVK biedt deze mogelijkheid. Zorgvuldigheidshalve is uitgezocht of er potentieel vergelijkbare casussen zijn die tot een succesvolle samenwerking hebben geresulteerd. Als voorbeeld zijn twee casussen gevonden bij Logius waar er sprake was van heronderhandeling van de overeenkomst:

Bij casus A betrof het continuering van een overeenkomst t.b.v voorzieningen voor digitale overheid. Hier was sprake van een vendor lockin. De nieuwe oplossingen waren (nog) niet gereed, waardoor de overeenkomst (onrechtmatig) moest worden gecontinueerd.

Bij casus B betroffen de realisatie van de nieuwe infrastructuur van Logius. Zie ook deze Kamerbrief. Bij de start van de migratie zijn enkele issues naar boven gekomen, waardoor migratie werd stil gelegd. Dit leidde tot vertraging. De impact van deze vertraging is inzichtelijk gemaakt (zie ook bijlage bij de Kamerbrief, "Stand van zaken"). Parallel gingen Logius en leverancier aan de slag om de issues op te lossen.

Beide gevallen zijn niet één op één te vergelijken met de huidige Paragon situatie. Daarnaast ontbreekt het vertrouwen dat de huidige leverancier dit traject tot een goed einde kan brengen.

5.1.2.b

5.1.2.e

From: " 5.1.2.e " "
Sent: Fri, 24 Feb 2023 12:22:31 +0200
To: " 5.1.2.e " <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: FW: Concept scenario denken Kiesraad CDI
Attachments: RE: Scenario denken Kiesraad v0.8 (Concept)

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>

Verzonden: donderdag 23 februari 2023 09:42

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>;

5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>;

5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>

Onderwerp: RE: Concept scenario denken Kiesraad

Beste 5.1.2.e en 5.1.2.e

Zoals aangekondigd, zijn wij vanuit CDI-Office niet in staat deze ochtend aan te sluiten bij het overleg. Hieronder wel een schriftelijke reactie, deze had ik graag toegelicht. Deze is deels een herhaling van mijn adviezen eerder deze week.

Mijn opmerkingen op huidige versie notitie

- In lijn met 5.1.2.e zijn bericht. Ik verwacht dat in de notitie nog expliciet wordt gemaakt, dat Kiesraad de adviezen vanuit in ieder geval CDI Office BZK / staven BZK zijn gewogen en beoordeeld, en dat Kiesraad zelf afweging tot toepassing heeft gemaakt. Dit enerzijds vanwege de onafhankelijkheid van de Kiesraad, maar ook anderzijds omdat ik mij op dit moment niet (geheel) kan vinden in de inhoud zoals op geschreven.
- Ik kan mij niet geheel vinden in het voorgestelde advies en de benoemde vervolgstappen.
 - **M.b.t. advies.**
 - Mijns inziens moet het advies ook ingaan op de keuze over het wel of niet doorgaan met Paragon. Hierover geeft Kiesraad geen advies, voorstel of vraag. Overigens kan ik op dit moment niet beoordelen of beëindigen een passende stap is. Daarvoor beschik over onvoldoende (geen) informatie. Het feitenrelaas is bijv. niet gedeeld. Ik vind wel dat de impact van deze keuze beter kan worden weergegeven (risico's, kosten etc.)
 - Uitgaande dat beëindigd het advies/voorstel wordt, is mijns inziens het gevolg is dat OSV2020 dient te worden gecontinueerd. Ik weet niet of dit de diensten van Elect-iT (in brede zin) moeten zijn.
 - Ik vind de huidige opties waarmee de KR voorstelt om OSV2020 / de diensten van Elect-iT te continueren, kwetsbaar. In beginsel is mij onvoldoende duidelijk wat de exacte dienstverlening is. Mijn beeld is nu dat de gewenste diensten c.q. behoefte (vernomen o.b.v. de gesprekken) slechts ten delen via de ROK Programmatuur kunnen worden afgenomen. Op dit moment heb ik ook onvoldoende informatie om te beoordelen of de route technische afhankelijkheid voldoende kan worden verdedigd. Een adequate motivering voor technische afhankelijkheid ontbreekt en of wordt niet naar verwezen (RIS adviseerde hier naar onderzoek te doen). Daarnaast wekt de optie ROK Programmatuur het beeld dat er ook andere partijen zijn die ook het onderhoud/support op Elect-iT kunnen (door)leveren.
 - **M.b.t. vervolgstappen.**
 - Het is mij niet duidelijk waarom de Kiesraad adviseert *deze twee genoemde scenario's* te selecteren. Ik kan deze keuze niet (objectief) volgen.
 - Ik neem aan dat met het "projectteam", "Bureau Kiesraad" wordt bedoeld?
 - Mijns inziens dient er eerst een evaluatie van de huidige overeenkomst plaats te vinden en dient mede op basis daarvan de Kiesraad te bepalen waar zij naar toe wil gaan. Daarna kan worden nagedacht over vervolgsenario's, waarbij ik deze volgorde van trechters adviseer:
 - *Het wel of niet doorgaan met centrale verkiezingssoftware en of hoe dit dan kan worden vormgegeven (bijv. modulair).*
 - *De eventuele sourcing-keuze (zelf doen, (quasi) inbesteden, uitbesteden (=aanbesteden))*
 - *De aanbestedingsprocedure bij aanbesteden*

Kortom: Ik adviseer eerst een evaluatie uit te voeren en nader onderzoek te doen naar de behoefte, voordat scenario's verder worden uitgewerkt. Mijns inziens is zorgvuldigheid belangrijker dan snelheid.

Hoe ziet het vervolgproces eruit?

5.1.2.i Wellicht zijn enkele opmerkingen van mij daarom nog wat voorbarig. Ontvangen wij ook het 5.1.2.i advies? En hoe ziet het vervolgtijdspad en stappen eruit?

Vanuit onze rol zal ik, in afstemming met CIO BZK ook de eigenaar (adviseur) informeren over ons beeld.

Vragen?

Neem contact met mij op. Ik kan mij voorstellen dat even afstemmen fijn is. Ook om mijn reactie toe te lichten. Ik probeer vanochtend telefonisch bereikbaar te blijven.

Groet,

5.1.2.e

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Directie Financieel Economische Zaken

Turfmarkt 147 | 2511 DP | Den Haag

Postbus 20011 | 2500 EA | Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@rijksoverheid.nl](mailto:5.1.2.e@rijksoverheid.nl)

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: woensdag 22 februari 2023 15:16

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>

Onderwerp: Concept scenario denken Kiesraad

Urgentie: Hoog

Dag allen,

Graag stuur ik jullie het concept van een aantal scenario's zoals vorige week is afgesproken. 5.1.2.i

5.1.2.i

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e 5.1.2.e — 5.1.2.e

KIESRAAD

Bezoekadres: Zurichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e [@kiesraad.nl](mailto:5.1.2.e@kiesraad.nl)

W www.kiesraad.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Fri, 10 Mar 2023 12:14:23 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e"
<5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e"
<5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: stukken voor Kiesraad
Attachments: CONCEPT tekstvoorstel brief Paragon versie 20230310.docx, 20230309 Oplegger Kiesraadvergadering stand van zaken realisatie DHV.docx, Advies verlenging overeenkomst OSV2020.docx

Hi 5.1.2.e

Bijgaand de stukken voor de Kiesraad van 13 maart. Dank voor je geduld en flexibiliteit.

@5.1.2.e maandag zou ik graag nog op een aantal punten even willen overleggen of alle data kloppen (heeft geen effect voor agenderen conceptbrief aan KR).

Groeten, fijn weekend allen.

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD
Bezoekadres: Zurichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag
Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag
.....

T 5.1.2.e / 5.1.2.e
E 5.1.2.e @kiesraad.nl
W www.kiesraad.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 20 Mar 2023 18:46:10 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@rijksoverheid.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: Advies Scenario uitwerking Kiesraad
Attachments: 20230319 memo Kiesraad scenario's v0.6.docx, 20230309 Advies verlenging overeenkomst OSV2020 [PRDF-5735595].pdf
Importance: High

Beste collega's,

In de bijlage treffen jullie een aanzet tot routebepaling van mogelijke scenario's en 5.1.1.e met betrekking tot de continuering van OSV2020.
Dit ter bespreking voor aankomende donderdag.

Vanzelfsprekend is deze informatie vertrouwelijk.

Als er vragen zijn, dan hoor ik dat graag.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e

.....
KIESRAAD

Bezoekadres: Zürichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag
Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

.....
T 5.1.2.e

5.1.2.e @kiesraad.nl

www.kiesraad.nl

.....
5.1.2.e

4. Hiertoe binnen de bestedingsmiddelen van de Kiesraad middelen te vinden.

3. Evaluatie - Lessons learned

Interne lessen

Op basis van een eerste inventarisatie hebben we – intern Kiesraad – een aantal lessons learned geïdentificeerd uit de aanbesteding en de lopende implementatie van DHV:

Aanbestedingsexpertise

De Kiesraad dient ruime expertise en ervaring binnen het bureau te hebben of te organiseren op:

- Aanbestedingstrajecten, in het bijzonder IT-aanbestedingen
- Kennis en ervaring te hebben op het aansturen van een (bestuurlijke) governance)
- Oog te hebben voor het maatschappelijke belang en risico's

Dit kan worden gevonden in een (extern) projectleider, directeur, of vergelijkbare functie

Kennis en ervaring van verkiezingssoftware

Kennis van en ervaring met verkiezingssoftware – in alle facetten – vanuit bureau betrekken bij de ontwikkeling van nieuwe verkiezingssoftware:

- Betrokkenheid vanuit het bureau van business analisten tot testers is van belang om een ontwikkeltraject goed te kunnen uittekenen, en vervolgens te begeleiden.
- Deze kennis dient bij het bureau Kiesraad intern aanwezig te zijn, omdat deze na de ontwikkeling van de nieuwe verkiezingssoftware ook beheer, onderhoud en ontwikkeling inhoudelijk moet kunnen begeleiden.

Helderheid over diepgang en 'compleetheid'

Het programma van eisen alsmede de kwaliteitstandaard op basis waarvan de kwaliteit van de te ontwikkelen software wordt beoordeeld dient helder te zijn. Dit geldt ook voor de mate van diepgang en 'compleetheid' van zowel de specificaties van nieuwe verkiezingssoftware als voor de te ontwikkelen software.

Heldere governance

De governance dient – net als in het huidige DHV-traject – helder te zijn. Dit maakt dat zowel in- als extern goed en snel kan worden geschakeld in geval dit noodzakelijk is, bijvoorbeeld bij escalatie.

Projectmanagement, sturing, samenwerking en documentatie

Het interne projectmanagement en dossiervorming (documentatie) verdient vanaf het moment dat een aanbestedings- en ontwikkeltraject start zorgvuldige aandacht. Hierbij is een aantal zaken van belang:

- Heldere sturing op deadlines en planning
- Escalatie bij niet nakomen afspraken
- Geen rolvermenging tussen opdrachtgever en opdrachtnemer
- Dossiervorming vanaf het moment dat de start van het traject
- Alle communicatie en interactie in de Nederlandse taal

Ontwikkelmethode

Door leverancier gekozen waterval-ontwikkelmethode maakt kwetsbaar en kent in ieder geval de volgende aandachtspunten en risico's:

- Een klant-leveranciersrelatie in plaats van partnership
- Zicht op voortgang traject
- Aantal mogelijkheden om tussentijds te kunnen bijsturen

Een andere ontwikkelmethode dan de watervalmethode, waarbij iteratief of agile wordt ontwikkeld mitigeert deze aandachtspunten en risico's.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

3 van 17

Contractuele zaken

Het is van belang in het contract de juiste artikelen op te nemen die zie op een situatie waarin het ontwikkeltraject met een leverancier/samenwerkingspartner niet goed verloopt. Hierbij moet worden gedacht aan de volgende zaken:

- Opnemen van een boetebeding bij niet nakoming van de overeenkomst
- Het koppelen van betalingen aan te leveren (en geleverde) prestaties
- Heldere afspraken over kosten voor onderhoud en ontwikkeling
- Wanneer en voor welke zaken er bijvoorbeeld een RfC wordt afgesproken

Continuïteit reguliere werkzaamheden

Uit de voorbije aanbestedingsprocedure en het huidige bouw- en implementatieproces is gebleken dat dit een grote wissel trekt op de capaciteit van het bureau van de Kiesraad en de ruimte die resteert voor reguliere werkzaamheden. De draagkracht van het bureau om bij de reguliere werkzaamheden een Europese aanbesteding uit te voeren (en bouw- en implementatie te begeleiden) is echt beperkt in het licht van de benodigde organisatieontwikkeling. Dit vraagt met oog op een mogelijk nieuw proces om tot verkiezingssoftware te komen extra aandacht.

De komende periode werken we deze lessons learned nader uit en vertalen we deze waar mogelijk ook in eisen of voorwaarden in een mogelijk nieuw traject.

Externe blik

- Om te voorkomen dat we gekleurd kijken naar de afgelopen aanbestedingsprocedure en het lopende ontwikkeltraject, en onze eigen rol hierin, stellen we voor dat we op basis van het dossier een externe toets laten doen om van te kunnen leren. Deze lessen kunnen we betrekken bij een eventueel nieuw traject. Daarbij willen we in ieder geval laten kijken naar lessen die we kunnen trekken uit en rondom de gevolgde aanbestedingsprocedure
- de gesloten overeenkomst (in relatie tot de aanpak van de leverancier)
- de ingerichte en uitgevoerde projectaanpak en governance van/door de Kiesraad

4. Eerste uitwerking van opties A, B, C

Deze paragraaf bevat een eerste uitwerking van de opties:

(A) Interimoplossing: continuering dienstverlening en doorontwikkeling OSV2020 na 13 juli 2025 (hierna: continuering OSV2020)

(B) Europees aanbesteden (openbaar) - Ontwikkeling van een nieuw DHV

(C) Ontwikkeling van een nieuwe verkiezingssoftware door dit (gedeeltelijk zelf) modulair te ontwikkelen

Hierbij beschrijven we steeds de volgende elementen:

- i. Wat betekent dit voor de Kiesraad
- ii. Wat hebben we hiervoor nodig (capaciteit/tijd/prioriteit)
- iii. Wat betekent dit voor gebruikers/afnemers

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

4 van 17

(A) Interimoplossing: continuering dienstverlening en doorontwikkeling OSV2020 na 13 juli 2025**i. Wat betekent dit voor de Kiesraad**

Hoewel de periode tot 13 juli 2025 nog ruim 2 jaar duurt, is het niet realistisch om te verwachten dat er in die periode een geheel nieuwe DHV applicatie, (aanbesteed) gebouwd en in gebruik genomen is. Naar verwachting zal de ontwikkeling van nieuwe verkiezingssoftware ten minste twee jaar duren vanaf het moment dat de Kiesraad na het doorlopen van een her-aanbesteding een nieuwe opdrachtnemer heeft geselecteerd.

Bovendien geldt dat ook dat na de ontwikkeling en de oplevering van nieuwe verkiezingssoftware, OSV2020 nog enige tijd als backup in gebruik dient te blijven. Dit van belang om te voorkomen dat – indien blijkt er onverhoopte tekortkomingen blijken bij een eerste gebruik van nieuwe functionaliteit gebruikers van de software een alternatief kan worden geboden in de vorm van OSV2020.

Al met al betekent dit dat de Kiesraad ten minste nog tot eind 2027 OSV2020 dienstverlening dient af te nemen, onder de nieuw af te sluiten (interim) overeenkomst.

Bovendien is het daarbij van belang - om te voorkomen dat eind 2027 een situatie ontstaat van tijdsdruk en mogelijk onrechtmatige verlengingen – dat bij een nieuwe (interim) overeenkomst voldoende verlengmogelijkheden worden overeengekomen voor het gebruik van OSV2020.

Hoe te komen tot een nieuwe overeenkomst

De landsadvocaat heeft geadviseerd om de continuering van de dienstverlening van OSV2020 via een openbare Europese aanbesteding te realiseren. Dit is te kiezen boven het kiezen voor een uitzonderingsgrond waarop de huidige overeenkomst nog zou kunnen worden verlengd.

Vanzelfsprekend gevolg van het uitschrijven van een Europese aanbesteding is dat ook andere opdrachtnemers dan de huidige leverancier (Elect-iT) als nieuwe contractpartij uit de Europese aanbesteding kunnen komen. Deze manier van continuering van de dienstverlening van OSV2020 biedt concurrentiedruk, al is het de verwachting dat het aantal partijen dat geïnteresseerd is in deze aanbesteding minimaal zal zijn.

De OSV2020 programmatuur is opgebouwd uit drie modules die separaat afgenomen kunnen worden, dit kan relevant zijn voor de combinatie route 1 maar met name ook voor route 2. Zo kan bij route 2 de modules één voor één gemoderniseerd worden, en indien gewenst, gecentraliseerd worden ingericht. In dit traject kunnen we het aantal afgenomen OSV2020 modules gradueel afbouwen en vervangen door nieuwe componenten.

I Wat heeft de Kiesraad nodig

Het uitvoeren van een Europese aanbesteding vraagt de nodige voorbereidingen. Op hoofdlijnen zien deze voorbereidingen op:

Samenstellen aanbestedingsteam

De Rijks Inkoop Samenwerking (RIS) heeft een overzicht van de benodigde functionarissen (bijlage 2) waarin de functiebenamingen en verantwoordelijkheden staan beschreven voor de teamleden bij een aanbesteding. Duidelijk is dat de Kiesraad verantwoordelijk is voor het leveren van input op de benodigde dienstverlening en contractuele afhandeling. Binnen het bureau van de Kiesraad is geen expertise aanwezig in het leiden van een ICT-aanbestedingsprocedure. Gezien de ervaring van de aanbesteding DHV is het zeer wenselijk deze expertise tijdelijk aan te trekken in een extern projectleider.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

5 van 17

Analyse benodigde dienstverlening

Er dient door de Kiesraad onderzoek te worden gedaan naar de vraag of de huidige OSV2020 dienstverlening ook voor een verlengde periode voldoet of dat er aanpassingen nodig of gewenst zijn die kunnen worden meegenomen in een aanbestedingsprocedure.¹

Doorlooptijd

Een Europese aanbesteding duurt gemiddeld 6 tot 9 maanden vanaf de kick-off tot gunning. Deze periode is exclusief de tijd voor een eventuele gerechtelijke procedure mocht deze aanhangig worden gemaakt.

Uitgangspunt bij een nieuwe aanbesteding is dat we het advies van de landsadvocaat volgen en een Europese openbare aanbesteding aangaan. Deze heeft een kortere doorlooptijd dan een niet-openbare Europese aanbesteding.

De uiteindelijke scope van de aan te besteden dienstverlening heeft ook effect op de doorlooptijd van de aanbesteding. Indien de scope veel aanpassing vraagt wordt de doorlooptijd vanzelfsprekend langer.

Een andere factor van betekenis is zekere capaciteit en expertise die in het aanbestedingsteam aanwezig moet zijn, opdat hierdoor geen vertraging in een procedure plaatsvindt. Tot slot is het van belang dat de aanbesteding voor continuering van OSV2020 zo (goed en) spoedig mogelijk wordt gestart. Dit om (a) na 13 juli 2025 niet in een situatie terecht te komen dat de OSV2020 programmatuur niet meer ondersteund wordt en (b) om geïnteresseerde partijen een realistische mogelijkheid te bieden om succesvol in te kunnen schrijven.

Kosten continuering gebruik OSV2020

De Kiesraad heeft op dit moment geen budget om een continuering van het gebruik van OSV2020 te financieren. Komende periode moeten we bekijken of en op welke manier middelen die gereserveerd zijn voor de ontwikkeling en implementatie van verkiezingssoftware hiervoor en voor een eventuele ontwikkeling van nieuwe software kunnen worden ingezet. Het is realistisch dat er in de voorliggende periode een aanvraag voor tijdelijke middelen bij BZK moet worden gedaan.

iii. Wat betekent dit voor gebruikers/afnemers

Technisch inhoudelijk zal er voor gebruikers weinig veranderen inzien zij langer gebruik maken van OSV2020. Daarbij komt dat er mogelijk betere functionaliteit en/of gebruikersinterface kan worden gerealiseerd.

Het is wel van belang dat wordt onderkend dat een continuering van het gebruik van OSV2020 betekent dat gebruikers langer gebruik gaan maken van deze software. Hierover dient de Kiesraad de gebruikers zorgvuldig te informeren.

5. Uitwerking: Europees Aanbesteden ontwikkeling verkiezingssoftware**i. Wat betekent dit voor de Kiesraad**

De landsadvocaat heeft geadviseerd om – indien dit voor de Kiesraad opportuun wordt – met een openbare Europese aanbesteding leverancier voor de ontwikkeling van nieuwe verkiezingssoftware te contracteren. Praktisch betekent dit dat er in 2023 twee aanbestedingen gedeeltelijk parallel moeten worden uitgevoerd door de Kiesraad, zowel voor de interim oplossing als voor de (her)aangebesteding voor nieuwe verkiezingssoftware. Dit legt een zeer grote druk op het bureau van de Kiesraad.

Verkend moet worden of beide trajecten (de continuering van OSV2020 en de bouw van nieuwe verkiezingssoftware) ook in een gecombineerde aanbesteding kunnen worden

¹ Hieronder valt ook een mogelijkheid om OSV2020 te laten doorontwikkelen tot een centrale variant of het aanpassen van de bestaande gebruikers interface / experience (UI/UX) met als doel de gebruikersvriendelijkheid van OSV2020 te vergroten.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

6 van 17

uitgezet. De Landsadvocaat zag hiertoe juridisch geen belemmeringen. De Kiesraad zal nader moeten bezien welke voordelen dit biedt.

Het opnieuw aanbesteden van het ontwikkelen van nieuwe verkiezingssoftware een DHV applicatie zal een significante druk op de Kiesraad met zich meebrengen en dan met name voor de Business Analisten.

Hoewel we gedeeltelijk terug kunnen vallen op aanbestedingsdocumenten die bij de vorige aanbesteding zijn gebruikt, zal een nieuwe grondige functionele analyse moeten plaatsvinden, waarbij ook lessen worden getrokken uit de afgelopen aanbestedingsprocedure.

Conform het advies van de landsadvocaat ligt een keuze voor een openbare Europese aanbesteding voor de hand:

- Bij een openbare procedure mogen alle gegadigden direct een inschrijving indienen.

Bij een niet-openbare procedure wordt eerst een aan de hand van geschiktheidseisen een selectie gemaakt van de gegadigden die zich aanmelden. Deze procedure duurt langer.

- Als er sprake is van een marktsegment met potentieel veel inschrijvers of wanneer een bijzondere inspanning van inschrijvers wordt gevraagd, ligt het in de rede een niet-openbare procedure uit te schrijven. Daarmee blijft de kans om een opdracht gegund te krijgen in balans met de inspanning die het kost om een inschrijving op te stellen. Hiervan lijkt geen sprake.
- Het ontwikkelen van een DHV is een technisch complexe opgave en het vergt een behoorlijke inspanning om tot een inschrijving te komen. De belangstelling uit de markt was bij de vorige aanbesteding in 2020 zeer beperkt. Wel dient er aandacht te zijn voor tijdsdruk als een mogelijke oorzaak voor de geringe interesse uit de markt bij de vorige aanbesteding voor de ontwikkeling van de oplossing.

ii. Wat heeft de Kiesraad nodig

Lessons learned

De Kiesraad dient lessons learned uit de vorige aanbesteding mee te nemen in het vormgeven en uitvoeren van een nieuwe aanbesteding.

Zoals eerder in deze notitie is aangegeven is het raadzaam zowel intern lessons learned op te nemen alsook een externe partij onafhankelijk te laten kijken naar lessons learned.

Samenstelling aanbestedingsteam

Hiervoor gelden dezelfde uitgangspunten als bij de beschrijving van de interim-oplossing. Belangrijk te onderstrepen is dat het ook bij deze aanbesteding gewenst is een extern projectleider gespecialiseerd in Europese aanbestedingen tijdelijk aan te trekken.

Analyse benodigde dienstverlening

De documenten van de afgelopen aanbesteding kunnen als basis dienen voor een nieuwe aanbesteding. Lessons learned en nieuwe inzichten, wensen en eisen vanuit nieuwe wet- en regelgeving dienen hierbij te worden meegenomen bij herijking.

Doorlooptijd

Een openbare Europese aanbestedingsprocedure duurt ongeveer negen maanden. Hieraan vooraf gaat een evaluatie (lessons learned) en het formuleren van eventuele

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

7 van 17

aanvullende eisen. Met dit in het achterhoofd moet rekening gehouden worden met een totale doorlooptijd van tenminste twaalf maanden.

Ook moet worden bekeken wat het eventueel combineren van een Europese aanbesteding voor de continuering van OSV2020 en voor nieuw te ontwikkelen verkiezingssoftware betekent voor de doorlooptijd en intensiteit voor het bureau van de Kiesraad.

iii. Wat betekent dit voor gebruikers/afnemers

Een nieuwe aanbesteding betekent dat de gebruikers langer met de huidige software dienen te blijven werken. Dit vraagt zorgvuldige communicatie aan gebruikers. Bij de nieuwe aanbesteding dienen gebruikers goed te worden betrokken (functionaliteit, gebruikersoverleg, klankbordgroep).

6. Uitwerking: modulair ontwikkelen verkiezingssoftware

In een bijlage bij deze notitie is een gedetailleerdere uitwerking gegeven van de beoogde opzet, indien de Kiesraad kiest voor het modulair ontwikkelen van verkiezingssoftware.

i. Wat betekent dit voor de Kiesraad

De implicaties voor de Kiesraad zijn gedeeltelijk vergelijkbaar met de optie voor het aanbesteden van nieuwe verkiezingssoftware. Het zwaartepunt ligt in eerste instantie bij het begeleiden van de procedure. Daarna ligt het zwaartepunt in het begeleiden van de (door)ontwikkelingen bij de business analisten.

Het, bij modulair ontwikkelen, opknippen van de functionaliteit van de nieuwe verkiezingssoftware vraagt meer afstemming tussen deelprojecten onderling. Dit is van belang om te zorgen dat de gewenste functionaliteit op elkaar aan (blijft) sluiten.

Eén van de uitgangspunten bij het modulair ontwikkelen, is dat tussentijds makkelijker kan worden bijgestuurd en prioriteiten kunnen worden verschoven. Dit vraagt wel intensievere afstemming met gebruikers en naadloze aansluiting op (toekomstige) wetswijzigingstrajecten. Het vraagt van het team I&I om (nog) meer de afdelingen JKA en RKV bij dit traject te betrekken, en de doorontwikkeling van ondersteunende software voor het verkiezingsproces als integraal Kiesraad project aan te pakken.

ii. Wat hebben we hiervoor nodig***Lessons learned***

Ook in de optie modulair ontwikkelen willen we de lessons learned meenemen, zoals bovenstaand bij de optie Europees aanbesteden beschreven.

Deels aanbesteden, deels zelf ontwikkelen

Voor onderdelen die we aanbesteden is extra aandacht nodig in hoe de aanbesteding op te zetten. Het moet voor marktpartijen aantrekkelijk zijn om op kleinere onderdelen in te schrijven. Voor het goed uitvragen van deze aanbesteding(en) hebben we expertise nodig van een partij die ervaring heeft met dergelijke trajecten.

Voor het overige zijn de punten genoemd bij de onderdelen continuering gebruik OSV2020 en Europees aanbesteden nieuwe verkiezingssoftware relevant.

Voor onderdelen die relatief klein zijn, en/of onderdelen waar een beperkt onderhoudscontract (of andere vorm van dienstverlening) bij hoort, is het wellicht nodig om hiervoor zelf een grotere rol in te nemen en een andere vorm te kiezen. Idee hierbij is dat een aantal software ontwikkelaars hiervoor tijdelijk wordt aangetrokken om de ontwikkeling te realiseren. Dit dient dan door de Kiesraad te worden begeleid. Voordeel hiervan is dat de Kiesraad zelf nauwer betrokken is en dichter op het resultaat kan (bij)sturen. Nadeel is dat dit een aansturing van de Kiesraad vraagt die we op dit

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

8 van 17

moment niet kunnen bieden: naast het team van software ontwikkelaars vraagt dit het aantrekken van tijdelijke extra expertise op dit terrein.

System integrator

Een ander voordeel van een modulaire aanpak, is dat de Kiesraad ook per module een partij kan selecteren voor de ontwikkeling (en beheer) die voor dat specifieke onderdeel de vereiste expertise biedt. Zo kan de Kiesraad voor een digitaal platform verkiezingen (distributie software/informatie/data etc. tussen ketenpartners in de verkiezingsketen) een partij aan zich binden die hier ervaring mee heeft, voor een vernieuwde KS-module een partij die ervaring heeft met webapplicaties met een DigiD-koppeling en voor het (door)ontwikkelen van de module voor uitslagvaststelling een partij die ervaring heeft met verkiezingssoftware. Hierbij is de Kiesraad dan system integrator.

iii. Wat betekent dit voor gebruikers/afnemers

Doordat we in dit scenario uitgaan van kleinere projecten, die gelijk bruikbare functionaliteit opleveren, zal de gebruiker sneller resultaat zien en verbeteringen ervaren.

Tevens is het idee de gebruikers nadrukkelijk te betrekken bij de opzet, invulling en prioritering van de deelprojecten. Dit past bij de meer agile werkwijze die we in dit geval kunnen volgen.

7. Planning

In bijlage xxx geven we een eerste inzicht in de stappen en doorlooptijd van de twee routes.

Commented [5.1.2.e]: Nader uit te werken

8. Middelen

Het bureau van de Kiesraad heeft niet de expertise in huis om aanbestedingen te begeleiden. Ook heeft het bureau van de Kiesraad niet de expertise in huis om zelfstandig verkiezingssoftware te bouwen/ontwikkelen. Op beide aspecten (aanbesteding en bouw/implementatie) is externe expertise nodig. Per scenario is een eerste inzicht uitgewerkt van de benodigde externe expertise.

Dekking van de benodigde tijdelijke externe middelen kan op een aantal manieren:

- Uit het lopende bestedingsplan
- Bij voorjaarsnotaclaim of bij najaarsnota
- Uit de meerjarige middelen die nu beschikbaar zijn gesteld voor de implementatie van DHV

Commented [5.1.2.e]: Is dit realistisch?

Dit bekijken we bij nadere uitwerking en vraagt overleg met collega's van BZK en Financiën.

Bijlage 1: Modulair ontwikkelen

Lessen en uitgangspunten

Uit de aanbesteding, gunning en huidige staat van de realisatie van DHV is een aantal globale lessen door de Kiesraad getrokken, die we nadrukkelijk mee willen nemen in een alternatief vervolgtraject:

1. De **complexiteit van DHV** maakt een realisatietraject (a) moeilijk planbaar en (b) moeilijk uitvoerbaar.
2. Het werken met **beperkte flexibiliteit in oplevertermijnen** maakt het lastig om met de leverancier tot een flexibele vorm van samenwerking te komen, en vasthouden aan fatale termijnen legt bij tijdsdruk ook druk op de geleverde kwaliteit;
3. Een **watervalaanpak** werkt suboptimaal:
 - a. Er is nu veel tijd gaan zitten – en deze fase loopt feitelijk nog steeds – in het doorvertalen van de eisen van de Kiesraad in een functioneel ontwerp;
 - b. Er gaat veel tijd en moeite zitten in het reviewen van documentatie;
 - c. Vaste oplevermomenten waarbij in één keer een gehele werkende applicatie met alle functionaliteiten wordt opgeleverd zorgt ervoor dat bij opgelopen vertraging (zoals bij DHV gebeurd in het vaststellen van de functionele specificaties) de kwaliteit van de levering onder druk komt te staan;
 - d. Er is weinig flexibiliteit en capaciteit om in te kunnen springen op wijzigingen in het ontwerp, zoals die bijvoorbeeld uit (concept) wetswijzigingen komen, of voortschrijdende inzichten/wensen vanuit de Kiesraad;
 - e. Het staat een iteratieve manier (meer 'agile') van samenwerken in de weg, waarbij we in korte iteratieve increments bestaande werkende code verbeteren, en we als klant/behoeftesteller nauw betrokken zijn bij de ontwikkeling.

Naast bovenstaande lessen ten aanzien van het proces, is er ook een aantal meer inhoudelijke punten waarop we het huidige ontwerp van DHV opnieuw tegen het licht zouden moeten houden:

1. **Terugvaloptie**. Omdat DHV een centrale (web)applicatie is, is het daarbij ook een *single point of failure*. Er moet een alternatief beschikbaar zijn voor het geval DHV niet beschikbaar is (bijvoorbeeld door een hackaanval op de infrastructuur van de (web)applicatie, of het wegvallen van de vereiste connectiviteit bij een gemeente). In de aanbesteding van DHV is deze decentrale terugvaloptie onvoldoende gespecificeerd;
2. **Digitale handtekeningen**. Eén van de sterke punten van DHV is dat sterke authenticatie (MFA) vereist is voor iedereen. Tevens worden (tussen)resultaten digitaal ondertekend. Voor deze laatste stap is eHerkenning voorzien in het ontwerp van DHV. Inzet van een eIDAS lijkt wellicht beter aan te sluiten bij de behoefte, en meer toekomstbestendig te zijn.
3. **Beschikbaarheid**. DHV wordt via Diginetwerk ontsloten naar de gebruikers toe bij het proces van tellen en uitslagvaststelling. Sinds het ontwerp van DHV, zorgt (a) de invoer van centrale stemopname en (b) het feit dat invoer van stemlokaaluitslagen in de ondersteunende software onderdeel moet zijn van de openbare zitting van het GSB voor praktische uitdagingen. Grote gemeentes hebben nu vaak zitting van het GSB op locatie (zoals sportzalen of conferentielocaties). Op deze plekken is geen Diginetwerk aanwezig, dit

realiseren is voor veel gemeenten moeilijk binnen hun huidige invulling van de ICT-afdeling. Daarnaast zijn ook de (meeste) waterschappen niet op Diginetwerk aangesloten.

4. **Beveiliging.** Beveiligingsoverwegingen zijn één van de belangrijkste overwegingen geweest om over te gaan tot een volledig gecentraliseerde oplossing. Bij OSV2020 is er geen zicht op wat er op de systemen gebeurt die ingezet worden voor OSV2020. Er is geen logging wie wat doet, en geen zicht op of een systeem mogelijk gecompromitteerd is. Dit is anders in het DHV ontwerp. Paradoxaal gezien is het decentrale karakter van OSV2020 juist een beveiligingskracht. Het wordt voor een aanvalder moeilijker gemaakt om via een aanval op de software de uitslag te beïnvloeden. Om dit te bewerkstelligen moeten meerdere gemeentes aangevallen worden. Bovendien publiceren gemeentes lokaal (op de eigen website) hun eigen lokale uitslagen. Mocht een digitale aanvalder verderop in de verkiezingsketen zitten (HSB/CSB), dan kan een aanpassing van de telresultaten opgemerkt worden, omdat er discrepantie zal zijn tussen de lokale uitslag en de centrale uitslag. Bij een alternatief traject willen we goed kijken hoe we de sterke beveiligingswaarborgen van een decentrale opzet kunnen behouden, en tegelijkertijd de beveiligingsbeperkingen zoals bij het concept van OSV2020 vastgesteld aan pakken.
5. **Onafhankelijk papieren spoor.** Een sterke waarborg (controleerbaarheid) in het beheersen van de risico's van de inzet van software bij het optellen en de uitslagvaststelling is het separate papieren spoor van stembiljetten en de processen-verbaal zoals bij telling van de stemmen op stemlokaalniveau. Doordat de processen-verbaal lokaal (op de website van de gemeenten) worden gepubliceerd, is dit een onafhankelijk kanaal om fouten/aanvallen op de software te kunnen detecteren (zoals ook in het punt hierboven genoemd). De software is altijd ondersteunend en het papieren spoor is leidend. Doordat DHV zowel de module voor uitslagvaststelling als het platform waarop processen-verbaal wordt gepubliceerd omvat, is de scheiding tussen software en processen-verbaal minder sterk, en daarmee de waarborgen die aan deze scheiding kan worden toegekend.

Naast de geleerde lessen uit de aanbesteding, gunning en gedeeltelijk realisatie van DHV, is het ook van belang de uitgangspunten van de ontwikkeling van DHV mee te nemen. Doel van DHV was voornamelijk om een aantal verbeterpunten van de huidige (inzet van) OSV2020 op te pakken, en deze doelen moeten we ook bij een alternatief traject voor ogen houden:

1. **Moderniseren code.** De codebase van OSV2020 is groot en complex. Idealiter is de code kleiner (bijvoorbeeld zonder onnodige code die alleen bij verkiezingen in Duitsland wordt gebruikt) en beter modulair opgezet;
2. **Distributie OSV2020 via Dvd's afschaffen.** De software voor OSV2020 wordt nu per DVD verspreid en vanaf DVD geïnstalleerd. Dit om de integriteit van de software zo goed mogelijk te kunnen waarborgen. In de toekomst willen we toewerken naar een situatie waarbij, net als bij DHV, er geen software meer per Dvd wordt verspreid;
3. **Overdracht digitale telbestanden en certificaten van GSB->(HSB->)CSB verbeteren.** Bij verkiezingen met meerder lagen, moeten de digitale telbestanden worden overgebracht naar het bovenliggend niveau. Hiervoor worden nu twee verschillende digitale uitwisselingsplatformen ingericht (één door de Kiesraad voor de certificaten, één door de VNG voor de digitale telbestanden). Dit is een omslachtig en foutgevoelig proces.
4. **Proces ondertekening telbestanden verbeteren.** Op dit moment wordt het sleutelmateriaal bij installatie van OSV2020 bij de gebruikers gegenereerd, die het bijbehorende certificaat moeten uploaden naar het bovenliggend

verkiezingsorgaan, zodat die het kan gebruiken bij de validatie van het digitale telbestand. Het liefst zouden we hier gebruik maken van een kleine PKI, waarbij we de uitvoerende partijen niet belasten met het genereren en distribueren van certificaten, maar dat wij deze distributie organiseren;

5. **Verbeteren gebruiksvriendelijkheid (UI/UX).** De userinterface van OSV2020 is ouderwets en soms onduidelijk. Bij nieuwe ondersteunende software moet dit beter en duidelijker.
6. **Moderniseren instructiemateriaal.** Het instructiemateriaal voor OSV2020 wordt met de beste intenties gemaakt door de producent, maar verdient een doorontwikkeling om professioneler over te komen en (vooral) de gebruikers beter te ondersteunen.
7. **Vereenvoudigen datamodellen.** De datamodellen en dataformaten die binnen OSV2020 worden gebruikt zijn complex, vooral omdat er zowel Nederlandse als Duitse modellen en formaten door elkaar heen gebruikt worden.
8. **Verbeteren zicht op gebruikers systemen.** Op dit moment is er onvoldoende zicht in de uitvoering op wie wat doet, en geen monitoring op de (beveiliging)staat van het systeem. We zouden graag meer controle/zekerheid willen hebben over het systeem waarop de ondersteunende software wordt geïnstalleerd, en kunnen herleiden wie welke acties op het systeem heeft uitgevoerd tijdens gebruik van de ondersteunende software

Om de bovenstaande verbeteringen door te voeren, kunnen we het grote DHV project opknippen in kleinere deelprojecten. Hierbij is het doel dat:

- a) De individuele projecten beter behapbaar zijn en een kortere realisatietijd zullen hebben;
- b) Verschillende projecten door verschillende partijen uitgevoerd kunnen worden;
- c) Verschillende projecten simultaan uitgevoerd zouden kunnen worden;
- d) Per project gekeken kan worden welke vorm van ontwikkeling het beste past bij het project en de mogelijkheid binnen de Kiesraad om het project te begeleiden en aan te sturen: inbesteden of aanbesteden;
- e) We altijd beschikken over werkende code, en niet hoeven te wachten tot alles is afgerond.

Voorbeeld

Om een concreter beeld te geven, volgt hier een voorbeeld van opdeling en fasering:

Het opknippen van de verschillende functionaliteiten houdt rekening met de verschillende modules zoals die binnen OSV2020 worden gebruikt. Er zijn zeven deelprojecten:

- I. Consultatie gebruikers over voorgestelde oplossing
- II. Digitaal uitwisselingsplatform, geschikt voor integere uitwisseling software (vanuit KR naar gebruikers), informatie/handleidingen (vanuit KR en BZK naar gebruikers) en bestanden (tussen gebruikers onderling). (Dit maakt de distributie van software met DVD's overbodig, en kan tot deelproject IV gerealiseerd is ingezet worden bij de digitale overdracht van telbestanden.)
- III. Moderniseren module voor politieke groeperingen en de kandidaatstellingsapplicatie, conform concept wetgeving en om dit gebruiksvriendelijker te maken;
- IV. Ontwikkelen webapplicatie waar resultaat vanuit GSB, HSB en CSB wordt ingevoerd, en de uitslag en zetelverdeling wordt berekend. (Dit maakt de digitale overdracht tussen GSB/HSB/CSB overbodig.). Dit zou een geheel nieuwe applicatie kunnen zijn, of een doorontwikkeling zijn van het stuk van OSV2020 dat deze functionaliteit nu biedt.

- V. Ontwikkelen applicatie voor invoer uitslagen stembureaus binnen gemeentes. Dit zou een geheel nieuwe applicatie kunnen zijn, of een doorontwikkeling zijn van het stuk van OSV2020 dat deze functionaliteit nu biedt.
- VI. Door ontwikkelen databank (verkiezingsuitslagen.nl) tot centraal uitslagenportaal. Door dit los te doen van de modules IV en V, waarborgen de scheiding tussen de publicatie van proces-verbaal (op stembureau-niveau) en de software die ter ondersteuning wordt gebruikt bij de vaststelling van de uitslag;
- VII. Onderzoeken wenselijkheid/meerwaarde integreren modules. Als de deelprojecten I-VI zijn afgerond, kunnen we kijken of we modules wellicht alsnog meer willen integreren om dichterbij het originele beeld van DHV te komen.

Opmerkingen

Door de applicatie voor invoer na telling stembureaus (V) los te knippen van het doorgeven van het resultaat naar het bovenliggende niveau (IV) bereiken we:

- Er is geen toegang tot de centrale infrastructuur (zoals via Diginetwerk binnen DHV) nodig op zittingslocaties van het GSB (zoals sporthallen of conferentielocaties);
- Doordat invoerders niet op het centrale systeem werken (zoals bij DHV voorzien), is de belasting voor het centrale systeem beter te managen (van circa 4000 piek-gebruikers naar circa 300 piek-gebruikers). Dit kan de oplossing stabiel maken bij gebruik van technologie als VDI/Citrix, en maakt het vanuit security-oogpunt nog beter te monitoren;
- De centrale component uit IV zorgt er ook voor dat er geen digitale overdracht meer nodig is, en er dus geen certificaten hoeven te worden uitgewisseld zoals nu het geval is. Door gebruik te maken van eIDAS (of andere) middelen, kunnen de voorzitters van de betrokken verkiezingsorganen (GSB/HSB/CSB) de uitslagen zoals door hen vastgesteld ondertekenen en kan sterke authenticatie worden gefaciliteerd;
- Deze scheiding maakt het gehele systeem ook robuuster tegen aanvallen op de centrale infrastructuur. Immers, een aanval die een GSB onder controle heeft, kan moeilijker via deze toegang de uitslag van andere bureaus beïnvloeden.

Fasering

Een fasering van de verschillende deelprojecten zou er zo uit kunnen zijn:

Deelproject	Fase			
	1	2	3	4
I				
II				
III				
IV				
V				
VI				
VII				

- Kiesraad voert zelf uit
- Inbesteden: inhuren devops team door kiesraad
- Uitbesteden: ontwikkelen door externe partij

Datum
13 februari 2023

Kenmerk

Blad
13 van 17

**BIJLAGE 2: OVERZICHT ACTIVITEITEN EN VERANTWOORDELIJKHEDEN
AANBESTEDINGSTEAM**

Fase	Functionaris/rol
Algemeen	(Gemandateerd) opdrachtgever <u>Opdrachtgever</u> : is verantwoordelijk voor de te nemen beslissingen en keurt de in paragraaf 5.2 genoemde documenten goed. <u>Gemandateerd opdrachtgever</u> : door de opdrachtgever aangewezen om tijdens de uitvoering van het inkoopproces namens de opdrachtgever beslissingen te nemen en namens opdrachtgever de in paragraaf 5.2 genoemde documenten goed te keuren.
	Projectleider/Inkoopadviseur RIS Bewaken dat de aanbestedingsprocedure binnen de planning en correct wordt uitgevoerd. Onder deze 'formele' begeleiding verstaan we onder meer: - het voorzitten van de overleggen van het projectteam;- het afstemmen en akkoord vragen bij de opdrachtgever;- de aanwezigheid bij eventuele toelichtingsgesprekken met (afgewezen) inschrijvers.
	senior Inkoopadviseur - Bewaken en uitvoeren van de Europese aanbestedingsprocedure- Zorgdragen dat de procedure wordt uitgevoerd in overeenstemming met interne richtlijnen, nationale wet- en/of regelgeving en de Europese Richtlijn 2014/24/EU (overheidsopdrachten).
	Projectsecretaris - het ondersteunen van de <senior> inkoopadviseur bij deze Europese aanbesteding;- het bewaken van de planning;- het up-to-date houden en samenstellen van een volledig Europees aanbestedingsdossier;- monitoren/bewaken van de documenten.
	Reviewer Uitvoeren van een review op alle in paragraaf 5.3.3 genoemde documenten. De reviewer brengt een advies uit aan de <senior> inkoopadviseur over het betreffende document.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

14 van 17

	Juridisch adviseur RIS De inzet van een juridisch adviseur RIS in het proces is in ieder geval verplicht: - bij een complexe/risicovolle aanbesteding; - bij het niet toepassen van de van kracht zijnde algemene Rijksvoorwaarden en er sprake is van een (zelfdragende) maatwerkovereenkomst; - bij toepassing van één van de uitzonderingsgronden voor Europees aanbesteden in de Aanbestedingswet 2012; - bij een kort geding procedure. De senior inkoopadviseur en de reviewer beoordeelt verder zelf de inzet van een juridisch adviseur in het proces.
	Projectteamlid/materiedeskundige Levert een bijdrage aan het project door: - deelname aan de vergaderingen van het projectteam; - inhoudelijke input te leveren aan de aanbestedingsdocumenten vanuit materiedeskundigheid.
	Contractmanager - het leveren van tekst over contractmanagementaspecten voor het beschrijvend document en programma van eisen. - het meedenken en input leveren voor formulering van geschikte (sub)gunningscriteria, social return verplichtingen en andere MVOI aspecten. - de review van de concept overeenkomst voor duidelijkheid en compleetheid tijdens de uitvoering.
	Deskundige De projectleider of de <senior> inkoopadviseur schakelt indien nodig deskundigen in op het gebied van financiën, ICT, HRM, MVOI.
Vorbereidingsfase	senior Inkoopadviseur - het opstellen van het projectplan; - het samenstellen van het beschrijvend document inclusief bijlagen; - het adviseren over de effecten van geschiktheidseisen en de (sub)gunningscriteria; - het toetsen van het beschrijvend document op de Aanbestedingswet 2012 en de Gids proportionaliteit 2020, respectievelijk de Europese Richtlijn 2014/24/EU (overheidsopdrachten); - de correspondentie met en informatie verstrekken aan de (potentiële) inschrijvers in de digitale applicatie (CTM Solution); - het opstellen van de voortgangsnoties (keys update); - het beantwoorden van vragen van de (potentiële) inschrijvers van algemene en procedurele aard en het samenstellen van de nota('s) van inlichtingen; - het opstellen van de beoordelingsdocumenten.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

15 van 17

	Projectsecretaris - toetsen van de planning van de Europese aanbesteding op de Aanbestedingswet 2012, de Gids proportionaliteit 2016 en de Europese Richtlijn 2014/24/EU (overheidsopdrachten); - het verzorgen van de projectcommunicatie; - de correspondentie met en informatie verstrekken aan de (potentiële) inschrijvers in de digitale applicatie (CTM Solution); - het samenstellen van de juiste bijlagen uit het definitieve beschrijvend document; - het bewaken van de voortgang van de nota('s) van inlichtingen; - de publicatie van het beschrijvend document (inclusief bijlagen) op CTM Solution gereed zetten (inhoudelijk vullen) en publiceren.
	Projectteamlid/ materiedeskundige - het opstellen van het programma van eisen en wensen (is onderdeel van één van de bijlagen bij het beschrijvend document); - het leveren van input voor de (sub)gunningscriteria; - het beantwoorden van de (materie)vragen bij de nota('s) van inlichtingen.
	Contractmanager - het leveren van tekst over contractmanagementaspecten voor het beschrijvend document en programma van eisen - het meedenken en input leveren voor formulering van geschikte (sub)gunningscriteria, social return verplichtingen en andere MVOI aspecten. - de review van de concept overeenkomst voor duidelijkheid en compleetheid tijdens de uitvoering.
Inschrijvingsfase	senior Inkoopadviseur - het (mede) openen van de digitale aanbiedingskluis (CTM Solution); - het bewaken van de beoordelingsprocedure; - de beoordeling van de minimumeisen, de geschiktheidseisen (niet zijnde referenties) en de prijs; - het samenvoegen van de scores van het beoordelingsteam; - aanwezigheid bij de plenaire beoordelingsbijeenkomst.
	Projectsecretaris - het (mede) openen van de digitale aanbiedingskluis (CTM Solution); - het versturen van het proces-verbaal van inschrijving; - de beoordeling van de minimumeisen en de geschiktheidseisen (niet zijnde referenties) en de prijs; - het checken en verzamelen van de ingevulde beoordelingsformulieren van de beoordelaars; - het plannen van de gezamenlijke beoordelingsbijeenkomst, zorgen voor eventuele verslaglegging (niet zijnde deugdelijke motivering van de brieven).

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

16 van 17

	Beoordelaar - het beoordelen van de inschrijvingen en hierbij een correcte en volledige (deugdelijk gemotiveerd) onderbouwing geven;- aanwezigheid bij de plenaire beoordelingsbijeenkomst;- aanwezigheid bij eventuele toelichtingsgesprekken met (afgewezen) inschrijver(s).
Gunningsfase	senior Inkoopadviseur - het opstellen van het proces-verbaal van opdrachtverlening;- het opstellen van het format voor de brieven m.b.t. de gunningsbeslissing (afwijzing en gunning);- de aanwezigheid bij eventuele toelichtingsgesprekken met (afgewezen) inschrijver(s);- de verificatie van de gegevens van het Uniform Europees Aanbestedingsdocument van de voorlopig gegunde partij. Projectsecretaris - de brieven m.b.t. de gunningsbeslissing (afwijzing en gunning) voor publicatie op CTM Solution;- het plannen van eventuele toelichtingsgesprekken van afgewezen inschrijver(s);- de verificatie van de gegevens aangaande het Uniform Europees Aanbestedingsdocument van de voorlopig gegunde partij,- het bespreken van de bevindingen met de senior inkoopadviseur en zo nodig aanvullende informatie opvragen.
	Beoordelaar - het leveren van de inhoudelijke input voor het proces-verbaal van opdrachtverlening en een de deugdelijke motivering van de brieven m.b.t. de gunningsbeslissing (afwijzing en gunning).
Nazorgfase	senior Inkoopadviseur - het opstellen van de definitieve overeenkomst;- het sturen van de evaluatieformulieren naar de afgewezen inschrijvers;- het controleren van het dossier op volledigheid, inclusief de checklist invullen;- het invullen van de MVI-Zelfevaluatie Tool van PIANOo.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

17 van 17

Projectsecretaris
- het gereed zetten van de definitieve overeenkomst en het bewaken van het ondertekeningproces;- het plannen van het evaluatiegesprek en monitoren dat de afgewezen evaluatieformulieren worden ingevuld, eventueel verslaglegging;- het controleren van het dossier op volledigheid, inclusief de checklist invullen;- het controleren van de MVI-Zelfevaluatie Tool van PIANOo;- het overdragen van de meervoudig ondertekende en geparafeerde overeenkomst aan de afdeling Contractbeheer van de RIS;- het zorgdragen voor de aankondiging van gegunde opdracht (afkondiging) in CTM Solution (en TED);- het opslaan van het dossier op de juiste plek op de G-schijf (afroning).
Projectteamlid/ materiedeskundige
- het zorgen voor afstemming met de achterban binnen de eigen organisatie alsmede de implementatie of het intakegesprek aangaande de overeenkomst.

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 23 Mar 2023 08:40:03 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e"
<5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e"
<5.1.2.e@kiesraad.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e"
<5.1.2.e@minbzk.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: FW: input projectteam Kiesraad reactie brief Paragon [PRDF-11019745]
Attachments: 5.1.2.i brief Paragon 20 maart 2023.docx

Goeiemorgen collega's,
Bijgaand analyse 5.1.2.i op brief Paragon. Ik heb het nog niet gelezen. Evt vragen kunnen we wmb verzameld aan hen stellen.
Dat kunnen we bv morgen doen, via mij.
Ik agendeer deze bijlage iig ook voor de KR. Antwoorden op onze vragen nemen we dan maandag mondeling wel mee.
Vandaag ben ik zoals de meesten bekend weinig bereikbaar.
Groeten, 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@pelsrijcken.nl>
Datum: woensdag 22 mrt. 2023 10:16 PM
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Kopie: 5.1.2.e <5.1.2.e@pelsrijcken.nl>
Onderwerp: RE: input projectteam Kiesraad reactie brief Paragon [PRDF-11019745]

Dag 5.1.2.e
Bijgaand onze analyse van de brief van Paragon.
Voor vragen of overleg weet jij ons te vinden!
Groet,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: woensdag 22 maart 2023 14:28
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@pelsrijcken.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@pelsrijcken.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e
<5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>;
5.1.2.e <5.1.2.e@minbzk.nl>
Onderwerp: input projectteam Kiesraad reactie brief Paragon
Urgentie: Hoog

Dag 5.1.2.e en 5.1.2.e
Zoals aangegeven, bijgaand input van het projectteam voor jullie advies.
Groeten, 5.1.2.e

5.1.2.e

T 5.1.2.e / 5.1.2.e
E 5.1.2.e @kiesraad.nl
W www.kiesraad.nl

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is toegezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. De Staat aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. The State accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.

Dit bericht is uitsluitend bestemd voor de geadresseerde. Het bericht kan vertrouwelijke informatie bevatten waarvoor het beroepsgeheim van advocaat of notaris geldt. Als u dit bericht per abuis hebt ontvangen, wordt u verzocht het te vernietigen en de afzender te informeren. Alle werkzaamheden worden verricht op grond van een overeenkomst van opdracht als bedoeld in artikel 7:400 van het Burgerlijk Wetboek met de naamloze vennootschap Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn N.V., gevestigd te Den Haag en ingeschreven in het Handelsregister onder nr. 27283716. Op de overeenkomst zijn de algemene voorwaarden van toepassing, die zijn gedeponneerd ter griffie rechtbank Den Haag onder nr. 2022-16. Daarin is een aansprakelijkheidsbeperking opgenomen. De algemene voorwaarden zijn te raadplegen op www.pelsrijcken.nl/algemene-voorwaarden en worden op verzoek langs elektronische weg of op andere wijze kosteloos aan u toegezonden.

This message is solely intended for the addressee and may contain information that is confidential and legally privileged. If you are not the intended recipient please notify the sender immediately and delete this message. All our services are performed by virtue of an agreement for the supply of services as referred to in Section 7:400 of the Dutch Civil Code between Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn N.V. and the client. Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn N.V. is a public limited company that is based in The Hague and registered with the Chamber of Commerce Haaglanden under number 27283716. All services provided are subject to our general terms and conditions which include a limitation of liability clause and are deposited with the District Court of The Hague under number 2022-16. Our general terms and conditions can be found on our website www.pelsrijcken.nl/en/general-terms-and-conditions and upon request we will provide you with a copy, free of charge.

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 27 Mar 2023 10:19:17 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: FW: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Archiveren

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 15:56
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: FW: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Ter info, onderstaande ook met Wim gewisseld.
Groeten, 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e
Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 14:56
Aan: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>
Onderwerp: RE: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Daar heb ik begrip voor Wim. 5.1.2.i

Hopelijk helpt onderstaande in het denken.

Een route die ik zie in een reactie per brief:

- Uitstel tot 26/5/2023 als nieuwe fatale datum is akkoord, mits:
 - Binnen 14 dagen na dagtekening brief een sluitende planning wordt opgeleverd tot een totaaloplevering van de DHV software per 21 september 2023 (noot: PL Kiesraad ziet niet hoe Paragon dit nog voor elkaar kan krijgen)
 - Eventuele extra kosten die hieruit voortkomen aan Kiesraadzijde (denk aan extra inzet capaciteit) bij oplevering worden verrekend
 - Pas na eerste oplevering en akkoord van deze oplevering een vervolgbetaling wordt gedaan en/of na totaaloplevering en akkoord op de totaaloplevering wordt de volgende en laatste betaling gedaan
 - HSB en NBSB volledig in scope zijn
 - Er iteratief wordt samengewerkt conform voorstel Kiesraad 14 december jl. Dit wordt binnen 14 dagen na dagtekening ingevoerd
 - De noodzakelijke goedkeuring van specificaties door Paragon niet wordt gebruikt als argument om tot een nieuwe latere opleverdatum te komen, niet voor een eerste oplevering, en niet voor een tweede en derde oplevering
 - Hiertoe zal de Kiesraad een externe toets laten uitvoeren
 - Indien uit de externe toets blijkt dat Kiesraad terecht nog niet tot accorderen van de specificaties is overgegaan zal Kiesraad de overeenkomst ontbinden

Daarnaast Paragon vragen naar aantal zaken:

- Inhoudelijk onderbouwd laten aangeven waarom zij denken dat de tot nu toe opgeleverde documentatie volledig en kwalitatief voldoende is.
- Inhoudelijke argumenten uit hun brief weerleggen
- Vragen op welke punten in de overeenkomst Paragon zich baseert als ze zeggen: over de verplichting tot het accorderen van ontwerpdocumenten danwel de gevolgen van het uitblijven hiervan voor planning en kosten is de overeenkomst op meerdere punten duidelijk (aangezien KR en 5.1.2.i dit niet herkennen)
- In gebreke stellen omdat ze cf artikel 25 Arbit geen voorstellen doen (verdere) vertraging te voorkomen
- ...

Bovenstaande biedt Kiesraad wat meer ruimte om:

- Tot afgewogen oordeel te komen
- Verkenning van toekomstige routes nader voor te bereiden
 - start lessons learned
 - aantrekken projectmanager/sourcingexpertise (cruciaal komende tijd, ook omdat ik ^{5.1.2.e} ^{5.1.2.e} waarneem en dit niet mijn expertise is)
 - nader uitwerken routes

Groeten, ^{5.1.2.e}

Van: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 13:17

Aan: ^{5.1.2.e} <^{5.1.2.e} @kiesraad.nl>

Onderwerp: RE: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Ik krijg meer en meer behoefte aan een externe validatie van alle data en informatie. Ik wil weg uit het welles nietes. Wij overtuigen Paragon toch niet. En zij ons niet. Patstelling. Ik kan het niet beoordelen en de KR ook niet. De ^{5.1.2.e} ziet nog risico's (kan nl. niet goed de casus beoordelen). Als we willen breken moeten we die liability verkleinen.

Ben benieuwd of jullie daar een suggestie voor hebben.

Wim

Wim Kuijken, Voorzitter Kiesraad

Van: ^{5.1.2.e} <^{5.1.2.e} @kiesraad.nl>

Datum: vrijdag 24 mrt. 2023 1:09 PM

Aan: Kuijken, Wim <Wim.Kuijken@kiesraad.nl>

Onderwerp: FW: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Dag Wim,

Voor wat achtergrond en beeld mbt stelling Paragon dat ze 26 mei gaan leveren (en betekenis voor verdere planning) en dat specificatiedocumenten van voldoende kwaliteit zouden zijn. ^{5.1.2.e} stuurde me hierover vanochtend een mail na en eigen analyse van hem. Ik heb vragen gesteld, hij gaf antwoorden.

Lees de mails van onder naar boven. ^{5.1.2.e} is maandag ook bij de Kiesraadvergadering.

Groeten, ^{5.1.2.e}

Van: ^{5.1.2.e} <^{5.1.2.e} @kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 11:29

Aan: ^{5.1.2.e} <^{5.1.2.e} @kiesraad.nl>

Onderwerp: RE: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Hi ^{5.1.2.e}

Onderstaand in rood mijn reactie.

Groet,

^{5.1.2.e}

Van: ^{5.1.2.e} <^{5.1.2.e} @kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 10:53

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: RE: Verkenning vervolplanning DHV + kwaliteit DHV

Hoi 5.1.2.e so far so good hier.

Dank voor je bericht.

Mbt de planning: begrijp ik goed dat:

- als Paragon 26 mei eerste levering doet en er geen verdere vertraging ontstaat we 1 januari opgeleverde software zouden kunnen hebben?

REACTIE 5.1.2.e Dit is een inschatting en een planning zonder enige ruimte voor vertraging. De opgeleverde kwaliteit is hierbij een belangrijke factor en of 5.1.2.f in staat is goed release management uit te voeren het gelijktijdig oplossen van testbevindingen en door ontwikkelen. De Decentrale variant heb ik even naar 2024 getild. Wellicht moeten wij de beoogde proef EP verkiezing ook opschorten.

- Ook nog een vraag: je streept de leveringen op juni en september door, maar zou Paragon parallel kunnen opleveren?

REACTIE 5.1.2.e Ik heb de oorspronkelijke opleverdata juni/sept even doorgehaald. Gezien de moeite die Paragon heeft om te komen tot oplevering april, verwacht ik een oplevering op 21 juni (3 weken later) niet haalbaar. En indien dit wel haalbaar is, dan zijn wij nog druk met onze GAT testen en hertesten. Of wij zouden ons moeten beperken tot alleen een intake/smoke test en de GAT acceptatie niet uitvoeren maar pas bij de 2^e oplevering. We moeten wel voorkomen dat nieuwe opleveringen (juni/sept) ons belemmeren in testuitvoering, vandaar deze opzet. In mijn afstemming met 5.1.2.e / 5.1.2.e van afgelopen woensdag bleek dat zij nog geen vervolplanning hebben na 26 mei 2023.

- de oplevering van 26 mei afhangt van het aftekenen van het FSD?

REACTIE 5.1.2.e Nee, die randvoorwaarde zie ik niet. Dat zou uiteraard wel wenselijk zijn maar een nieuwe ontwerpplanning van 5.1.2.f is er nog niet en loopt door tot juni, zoals 5.1.2.e in de stuurgroep aangaf. 5.1.2.e zal vandaag de review van het Uitslagenportaal afronden, medio volgende week hebben wij de review van de wireframes KS afgerond. Het tijdsknelpunt lijkt mij te zitten in de inrichting van de middle ware, waardoor ook de systeemtest en E2E vertraagd.

- er voor PG 9, KS 202, FB 40, U 50, GSB 48 issues open staan, maakt samen alvast 349 issues?

REACTIE 5.1.2.e Ja, helaas nog zoveel, excl. GSD (niet nodig voor de 1^e oplevering) = 301

- deze issues gezamenlijk onderkend zijn als issues (en niet als opmerkingen van KR-zijde die niet relevant zijn zoals 5.1.2.e eerder aangaf dat die er ook zijn)

REACTIE 5.1.2.e Dit is een telling van 5.1.2.e gezien de opmerkingen van 5.1.2.e (die jij ook nu meeleeft) zijn dat m.i. relevante opmerkingen. Maar stel dat er een percentage van 10% niet relevant zijn, dan blijven er nog 271 issues over.

Je schuift maandag ook aan bij agendapunt DHV in de Kiesraad neem ik aan?

REACTIE 5.1.2.e Yep, ik ben aanwezig.

Groeten en dank voor je reactie, 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 09:26

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: Verkenning vervolplanning DHV + kwaliteit DHV

Hi 5.1.2.e

5.1.2.e

Ik heb voor onszelf een eerste verkenning van een vervolplanning DHV opgesteld op basis van de 1^e oplevering op 26 mei 2023 met een beperkte scope.

De vervolgoleveringen heb ik gebaseerd op verkiezingstypes, i.p.v. modules, zoals oorspronkelijk is afgesproken.

Omdat nu elke vervolgooplevering extra verkiezingstypes bevat, zal er extra GAT testtijd noodzakelijk zijn. Zoals je ziet is een totale oplevering in september m.i. onmogelijk. Ik heb de decentrale DHV variant maar even als een expectation opgenomen voor begin 2024.

In deze verkenning is nog geen resource onderbouwing meegenomen vanuit de KR opgenomen.

Zoals je weet lijkt er een discussie te ontstaan over de kwaliteit van het FSD. Als ^{5.1.2.e} in ^{5.1.2.e} brief aangeeft dat 'er voldoende kwaliteit en diepgang aanwezig is om het systeem te bouwen' zal ^{5.1.2.f} eens nadrukkelijker moeten kijken naar het overzicht in het laatste dashboard.

Hierin staat per FSD document het aantal openstaande punten. Dit geeft toch duidelijk beeld dat de kwaliteit en diepgang NIET op orde was en nog steeds NIET op orde is.

Overigens een nieuwe detailplanning vanuit ^{5.1.2.f} voor de ontwerp/design fase is door ^{5.1.2.f} nog niet opgeleverd. ^{5.1.2.e} zou deze gisteren ontvangen.

Last changed	14-mrt							Design phase	
Wireframes	Responsible	PG	KS	FB	RP	GSB	CSB		
Number of Wireframes (excl title pages)		109	185	77	51	112	133		
Original number of comments		450	350	93	65	61	73		
Current action holder (see remark in cell)	See cells	Kiesraad ^{5.1.2.f}	PCC	^{5.1.2.f}	^{5.1.2.f}	^{5.1.2.f}	Kiesraad		
Number of open issues		9	202	40	50	48	??		
Wireframes on green in Figma	Interactius							28-11 30-12	
QA ^{5.1.2.f} frozen and delivered in ENG	^{5.1.2.f}		16-09-22	30-11 13-12	30-11 13-12	30-11 13-12	30-11 30-12		
Translate wireframes in DU	PCC	26-10-22	19-09-22	16-12 16-12	23-12 23-12	18-1 20-1	20-1 24-1		
Handover to Kiesraad	PCC/ ^{5.1.2.f}	26-10-22	19-09-22	15-12 15-12	23-12 23-12	18-1 23-1	16-1 25-1		
1st review by Kiesraad	Kiesraad	7-11-22	22-09-22	14-12 5-1	6-1 3-2	22-12 9-2	13-1 17-2		
Translate comments KR	PCC	7-11-22	23-09-22	15-12 6-1	9-1 6-2	23-12 10-2	16-1 22-2		
Handover to ^{5.1.2.f}	Kiesraad	7-11-22	23-09-22	16-12 ??	10-1 6-2	27-12 10-2	17-1 22-2		
Feedback on comments/rework	^{5.1.2.f}	10-11-22	Extra round	20-12 5-1	12-1 10-3	29-12 pending	19-1 pending		
Translate comments ^{5.1.2.f}	PCC	14-11-22	21-11-22	21-12 5-1	13-1 14-3	30-12	20-1		
Handover to Kiesraad	PCC/ ^{5.1.2.f}	n/a	25-11-22	21-12 6-1	14-03-23				
2nd review by Kiesraad on comments	Kiesraad	7-12-22	5-12-22	10-01-23	pending				
Comments translated	PCC	14-11-22	8-12-22	10-01-23					
Comments handled and translated in new version	^{5.1.2.f}	12-12 11-12	9-12 9-3	1-02-23					
Comments on 3rd review	Kiesraad	27-01-23	pending	N/A					
Comments handled in new version, translated and delivered to KR	^{5.1.2.f}	pending	6-02-23						
Final workshop & approval	Kiesraad/ ^{5.1.2.f}	2-12 17-1	7-12 tbd	18-1 tbd	23-1 tbd	26-1 tbd	31-1 tbd		
FSD process steps	Responsible	PG	KS	FB	RP	GSB	CSB		
FSD checked and delivered to PCC	^{5.1.2.f}		11-11 17-11	21-11 2-12	21-11 2-12	21-11 2-12	21-11 30-12		
Translate FSD in DU	PCC		14-11 20-11	24-11 9-12	24-11 9-12	24-11 2-1	23-11 6-1		
Handover to Kiesraad	PCC/ ^{5.1.2.f}		15-11 21-11	30-11 11-12	30-11 2-1	30-11 23-1	30-11 25-1		
1st review by Kiesraad	Kiesraad		22-11 11-12	14-12 10-1	6-1 6-1	22-12 6-2	13-1 17-2		
Translate comments KR	PCC		24-11 14-12	15-12 10-1	9-1 6-1	23-12 6-2	16-1 20-2		
Handover to ^{5.1.2.f}	Kiesraad		25-11 15-12	16-12 10-1	10-1 6-1	27-12 6-2	17-1 20-2		
Feedback on comments/rework	^{5.1.2.f}		29-11 16-2	20-12 1-2	12-1 9-3	29-12 pending	17-1 pending		
Translate comments ^{5.1.2.f}	PCC		30-11 3-3	21-12 3-2	13-1 14-3	30-12	20-1		
Handover to Kiesraad	PCC/ ^{5.1.2.f}	15-11 12-10	30-11 3-3	30-12 7-2	14-03-23				
2nd review by Kiesraad on comments	Kiesraad	17-11 26-10	pending	23-02-23	pending				
Comments translated	PCC	18-11 27-10		23-02-23					
Comments handled in new version, translated and delivered to KR	^{5.1.2.f}	30-11 11-12		23-02-23					
Comments on 3rd review	Kiesraad	27-01-23		pending					
Comments handled in new version, translated and delivered to KR	^{5.1.2.f}	pending							
Final workshop & approval	Kiesraad/ ^{5.1.2.f}	2-12 17-1	7-12 tbd	18-1 tbd	23-1 tbd	26-1 tbd	31-1 tbd		

Tot zover.

Met vriendelijke groet,

^{5.1.2.e}

^{5.1.2.e} ^{5.1.2.e}

KIESRAAD

Bezoekadres: Zurichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag

Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

T 5.1.2.e

E 5.1.2.e @kiesraad.nl

W www.kiesraad.nl

From: "5.1.2.e"
Sent: Mon, 27 Mar 2023 12:05:00 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Subject: FW: reactie Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: maandag 27 maart 2023 10:20
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: FW: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Archiveren

Van: 5.1.2.e
Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 11:28
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: RE: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Hi 5.1.2.e

Onderstaand in rood mijn reactie.

Groet,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 10:53
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>
Onderwerp: RE: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Hoi 5.1.2.e so far so good hier.

Dank voor je bericht.

Mbt de planning: begrijp ik goed dat:

- als Paragon 26 mei eerste levering doet en er geen verdere vertraging ontstaat we 1 januari opgeleverde software zouden kunnen hebben? Dit is een inschatting en een planning zonder enige ruimte voor vertraging. De opgeleverde kwaliteit is hierbij een belangrijke factor en of 5.1.2.f in staat is goed release management uit te voeren het gelijktijdig oplossen van testbevindingen en door ontwikkelen. De Decentrale variant heb ik even naar 2024 getild. Wellicht moeten wij de beoogde proef EP verkiezing ook opschorten.
 - Ook nog een vraag: je streept de leveringen op juni en september door, maar zou Paragon parallel kunnen opleveren? Ik heb de oorspronkelijke opleverdata juni/sept even doorgehaald. Gezien de moeite die Paragon heeft om te komen tot oplevering april, verwacht ik een oplevering op 21 juni (3 weken later) niet haalbaar. En indien dit wel haalbaar is, dan zijn wij nog druk met onze GAT testen en hertesten. Of wij zouden ons moeten beperken tot alleen een intake/smoke test en de GAT acceptatie niet uitvoeren maar pas bij de 2^e oplevering. We moeten wel voorkomen dat nieuwe opleveringen (juni/sept) ons belemmeren in testuitvoering, vandaar deze opzet. In mijn afstemming met 5.1.2.e / 5.1.2.e van afgelopen woensdag bleek dat zij nog geen vervolgplanning hebben na 26 mei 2023.
- de oplevering van 26 mei afhangt van het aftekenen van het FSD? Nee, die randvoorwaarde zie ik niet. Dat zou uiteraard wel wenselijk zijn maar een nieuwe ontwerpplanning van 5.1.2.f is er nog niet en loopt door tot juni, zoals 5.1.2.e in de stuurgroep aangaf. 5.1.2.e zal vandaag de review van het Uitslagenportaal afronden, medio volgende week

hebben wij de review van de wireframes KS afgerond. Het tijdsknelpunt lijkt mij te zitten in de inrichting van de middle ware, waardoor ook de systeemtest en E2E vertraagd.

- er voor PG 9, KS 202, FB 40, U 50, GSB 48 issues open staan, maakt samen alvast 349 issues? Ja, helaas nog zoveel, excl. GSD (niet nodig voor de 1^e oplevering) = 301
- deze issues gezamenlijk onderkend zijn als issues (en niet als opmerkingen van KR-zijde die niet relevant zijn zoals 5.1.2.e eerder aangaf dat die er ook zijn) Dit is een telling van 5.1.2.e gezien de opmerkingen van 5.1.2.e (die jij ook nu meeleest) zijn dat m.i. relevante opmerkingen. Maar stel dat er een percentage van 10% niet relevant zijn, dan blijven er nog 271 issues over.

Je schuift maandag ook aan bij agendapunt DHV in de Kiesraad neem ik aan? **Yep, ik ben aanwezig.**

Groeten en dank voor je reactie, 5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Verzonden: vrijdag 24 maart 2023 09:26

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@kiesraad.nl>

Onderwerp: Verkenning vervolgplanning DHV + kwaliteit DHV

Hi 5.1.2.e

5.1.2.e

Ik heb voor onszelf een eerste verkenning van een vervolgplanning DHV opgesteld op basis van de 1^e oplevering op 26 mei 2023 met een beperkte scope.

De vervolgopleveringen heb ik gebaseerd op verkiezingstypes, i.p.v. modules, zoals oorspronkelijk is afgesproken.

Omdat nu elke vervolgoplevering extra verkiezingstypes bevat, zal er extra GAT testtijd noodzakelijk zijn. Zoals je ziet is een totale oplevering in september m.i. onmogelijk. Ik heb de decentrale DHV variant maar even als een expectation opgenomen voor begin 2024.

In deze verkenning is nog geen resource onderbouwing meegenomen vanuit de KR opgenomen.

Zoals je weet lijkt er een discussie te ontstaan over de kwaliteit van het FSD. Als 5.1.2.e in haar brief aangeeft dat 'er voldoende kwaliteit en diepgang aanwezig is om het systeem te bouwen' zal zij eens nadrukkelijker moeten kijken naar het overzicht in het laatste dashboard.

Hierin staat per FSD document het aantal openstaande punten. Dit geeft toch duidelijk beeld dat de kwaliteit en diepgang NIET op orde was en nog steeds NIET op orde is.

Overigens een nieuwe detailplanning vanuit 5.1.2.f voor de ontwerp/design fase is door 5.1.2.f nog niet opgeleverd. 5.1.2.e zou deze gisteren ontvangen.

Last changed	14-mrt						Design phase	
Wireframes	Responsible	PG	KS	FB	RP	GSB	CSB	
Number of Wireframes (excl title pages)		109	185	77	51	112	133	
Original number of comments		450	350	93	65	61	73	
Current action holder (see remark in cell)	See cells	Kiesraad ^{5.1.2.f}	PCC	^{5.1.2.f}	^{5.1.2.f}	^{5.1.2.f}	Kiesraad	
Number of open issues		9	202	40	50	48	??	
Wireframes on green in Figma	interactius						28-11 30-12	
QA ^{5.1.2.f} frozen and delivered in ENG	^{5.1.2.f}		16-09-22	30-11 13-12	30-11 13-12	30-11 13-12	30-11 30-12	
Translate wireframes in DU	PCC	26-10-22	19-09-22	16-12 16-12	23-12 23-12	18-1 20-1	20-1 24-1	
Handover to Kiesraad	PCC/ ^{5.1.2.f}	26-10-22	19-09-22	15-12 15-12	23-12 23-12	18-1 23-1	16-1 25-1	
1st review by Kiesraad	Kiesraad	7-11-22	22-09-22	14-12 5-1	6-1 3-2	22-12 9-2	13-1 17-2	
Translate comments KR	PCC	7-11-22	23-09-22	15-12 6-1	9-1 6-2	23-12 10-2	16-1 22-2	
Handover to ^{5.1.2.f}	Kiesraad	7-11-22	23-09-22	16-12 ??	10-1 6-2	27-12 10-2	17-1 22-2	
Feedback on comments/rework	^{5.1.2.f}	10-11-22	Extra round	20-12 5-1	12-1 10-3	29-12 pending	19-1 pending	
Translate comments ^{5.1.2.f}	PCC	14-11-22	21-11-22	21-12 5-1	13-1 14-3	30-12	20-1	
Handover to Kiesraad	PCC/ ^{5.1.2.f}	n/a	25-11-22	21-12 6-1	14-03-23			
2nd review by Kiesraad on comments	Kiesraad	7-12-22	5-12-22	10-01-23	pending			
Comments translated	PCC	14-11-22	8-12-22	10-01-23				
Comments handled and translated in new version	^{5.1.2.f}	12-12 11-12	9-12 9-3	1-02-23				
Comments on 3rd review	Kiesraad	27-01-23	pending	N/A				
Comments handled in new version, translated and delivered to KR	^{5.1.2.f}	pending		6-02-23				
Final workshop & approval	Kiesraad/ ^{5.1.2.f}	2-12 17-1	7-12 tbd	18-1 tbd	23-1 tbd	26-1 tbd	31-1 tbd	
FSD process steps	Responsible	PG	KS	FB	RP	GSB	CSB	
FSD checked and delivered to PCC	^{5.1.2.f}		11-11 17-11	21-11 2-12	21-11 2-12	21-11 2-12	21-11 30-12	
Translate FSD in DU	PCC		14-11 20-11	24-11 9-12	24-11 9-12	24-11 2-1	23-11 6-1	
Handover to Kiesraad	PCC/ ^{5.1.2.f}		15-11 21-11	30-11 11-12	30-11 2-1	30-11 23-1	30-11 25-1	
1st review by Kiesraad	Kiesraad		22-11 11-12	14-12 10-1	6-1 6-1	22-12 6-2	13-1 17-2	
Translate comments KR	PCC		24-11 14-12	15-12 10-1	9-1 6-1	23-12 6-2	16-1 20-2	
Handover to ^{5.1.2.f}	Kiesraad		25-11 15-12	16-12 10-1	10-1 6-1	27-12 6-2	17-1 20-2	
Feedback on comments/rework	^{5.1.2.f}		29-11 16-2	20-12 1-2	12-1 9-3	29-12 pending	17-1 pending	
Translate comments ^{5.1.2.f}	PCC		30-11 3-3	21-12 3-2	13-1 14-3	30-12	20-1	
Handover to Kiesraad	PCC/ ^{5.1.2.f}	15-11 12-10	30-11 3-3	30-12 7-2	14-03-23			
2nd review by Kiesraad on comments	Kiesraad	17-11 26-10	pending	23-02-23	pending			
Comments translated	PCC	18-11 27-10		23-02-23				
Comments handled in new version, translated and delivered to KR	^{5.1.2.f}	30-11 11-12		23-02-23				
Comments on 3rd review	Kiesraad	27-01-23		pending				
Comments handled in new version, translated and delivered to KR	^{5.1.2.f}	pending						
Final workshop & approval	Kiesraad/ ^{5.1.2.f}	2-12 17-1	7-12 tbd	18-1 tbd	23-1 tbd	26-1 tbd	31-1 tbd	

Tot zover.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e
5.1.2.e

.....
KIESRAAD
 Bezoekadres: Zurichtoren, Muzenstraat 85, 2511 WB Den Haag
 Postadres: Postbus 20011, 2500 EA Den Haag

.....
 T ^{5.1.2.e}
 E ^{5.1.2.e} @kiesraad.nl
 W www.kiesraad.nl

KIESRAAD

-
-
-
-
-
-
-
-

Notitie

Onderwerp

Verkenning mogelijke toekomstscenario's
ontwikkeling DHV

Datum

13 februari 2023

Ons kenmerk

2023-0000086689

Onderdeel

Kiesraad

Inlichtingen

5.1.2.e

Blad

1 van 12

Aan

Inleiding:

De Kiesraad heeft op 13 mei 2022 met Paragon Communicatie Services B.V. (hierna: Paragon) de Overeenkomst Digitale hulpmiddelen verkiezingen gesloten. Op grond van de Overeenkomst dient Paragon software aan de Kiesraad te leveren en vervolgens beschikbaar te stellen die de Kiesraad kan inzetten ter ondersteuning van het verkiezingsproces.

De Overeenkomst gaat uit van een oplevering van de door Paragon te realiseren oplossing per 1 maart 2023. Conform optiedossier bij de aanbesteding is er een aangepaste afspraak gemaakt die inhoudt dat niet per 1 maart 2023 ineens de gevraagde software wordt opgeleverd, maar over te gaan op drie oplevermomenten (11 april, 21 juni en 13 september 2023). Op basis van die planning dienen de onderdelen herindelings- gemeenteraad- en Europees parlamentsverkiezing per 11 april 2023 te worden opgeleverd. Nadien volgen opleveringen Provinciale Staten, Eilandsraden en Waterschappen per 21 juni 2023 en Tweede Kamer, Eerste Kamer en Kiescollege Eerste Kamer op 13 september 2023.

Nu hoogst onzeker is dat Paragon conform het optiedossier de software kan realiseren is het voor de Kiesraad van belang mogelijke scenario's voor de ontwikkeling van een DHV in kaart te brengen.

Om bovenstaande reden is er een brede tafel ingericht met Kiesraad, CZW/JA, RIS, CDI Office en CIO Office als deelnemende onderdelen. Gezamenlijk worden meerdere scenario's onderzocht om voorbereid te zijn op de toekomst. Voorliggende notitie geeft uitwerking aan die scenario's en is tot stand gekomen mede met de input van betreffende collega's.

5.1.2.i

5.1.2.e

5.1.2.i

Onderstaande scenario's en keuze mogelijkheden zijn op hoofdlijnen beschreven. Op deze scenario's zijn vele detail uitzonderingen mogelijk, een combinatie van verschillende scenario's behoort daarmee ook tot de mogelijkheden.

- 1. Omdat Paragon niet conform afspraken levert: Hoe wil de Kiesraad omgaan met de overeenkomst met Paragon?**
 - a. Heronderhandeling van de overeenkomst
 - b. Beëindigen overeenkomst
- 2. Zowel bij heronderhandelen als bij het beëindigen van de overeenkomst moet OSV2020 waarschijnlijk langer inzetbaar zijn. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de continuering van de dienstverlening OSV2020 voor nader te bepalen tijd?**
 - a. Contracteren diensten OSV2020 na 2025 via Raamovereenkomst programmatuur
 - b. Contracteren diensten OSV2020 na door middel van Europees aanbesteden op basis van uitzonderingsgrond
- 3. Wil de Kiesraad nog steeds naar centrale verkiezingssoftware?**
 - a. Nee -> continuering dienstverlening en onderhoud OSV2020
 - b. Ja -> Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen
- 4. Hoe wil de Kiesraad de DHV Software laten ontwikkelen of zelf ontwikkelen?**
 - a. Zelf ontwikkelen
 - b. Laten ontwikkelen (door leverancier)
 - c. Modulair trapsgewijs of grootschalige vernieuwing in één keer.
- 5. Hoe kan de Kiesraad de juiste resources contracteren?**
 - a. Inhuur ontwikkelaars
 - b. Inbesteden
 - c. Aanbesteden; Openbare/niet-openbare aanbesteding

Advies:

De Kiesraad wordt gevraagd in te stemmen met het advies om de dienstverlening van Elect-iT te continueren.

Vervolgstappen:

Het projectteam verzoekt de raad om nader onderzoek te laten doen naar de volgende scenario's of combinaties daarvan:

- **Modulair ontwikkelen**
- **Aanbesteden**

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

3 van 12

1. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de overeenkomst met Paragon?

Vanwege het niet conform afspraken kunnen opleveren door de leverancier, moet de Kiesraad beslissen hoe hiermee om te gaan. Wil de Kiesraad doorgaan met Paragon met gewijzigde voorwaarden (a) of (b) zegt de Kiesraad de overeenkomst met Paragon op?

a. Heronderhandeling van de overeenkomst

Heronderhandelen houdt in dat met de leverancier gesproken wordt over verdergaande aanpassing van de overeenkomst, met als doel alsnog te komen tot de oplevering van de gewenste software volgens de gewenste kwaliteit. Dit binnen de kaders van de wet- en regelgeving. Hierbij kan gedacht worden aan de aanpassing van de fatale termijnen, waarbij de betalingen worden opgeschort. Artikel 5.3 van de OVK biedt deze mogelijkheid. Zorgvuldigheidshalve is uitgezocht of er potentieel vergelijkbare casussen zijn die tot een succesvolle samenwerking hebben geresulteerd. Als voorbeeld zijn twee casussen gevonden bij Logius waar er sprake was van heronderhandeling van de overeenkomst:

Bij casus A betrof het continuering van een overeenkomst t.b.v. voorzieningen voor digitale overheid. Hier was sprake van een vendor lockin. De nieuwe oplossingen waren (nog) niet gereed, waardoor de overeenkomst (onrechtmatig) moest worden gecontinueerd.

Bij casus B betroffen de realisatie van de nieuwe infrastructuur van Logius. Zie ook [deze Kamerbrief](#). Bij de start van de migratie zijn enkele issues naar boven gekomen, waardoor migratie werd stil gelegd. Dit leidde tot vertraging. De impact van deze vertraging is inzichtelijk gemaakt (zie ook bijlage bij de Kamerbrief, "Stand van zaken"). Parallel gingen Logius en leverancier aan de slag om de issues op te lossen.

Beide gevallen zijn niet één op één te vergelijken met de huidige Paragon situatie. Daarnaast ontbreekt het vertrouwen dat de huidige leverancier dit traject tot een goed einde kan brengen.

b. Beëindiging overeenkomst

In het feitenrelaas wat eerder met de Kiesraad is gedeeld op 30 januari jl., komt het gebrek aan vertrouwen in de leverancier, om de gewenste doelen van de Kiesraad te behalen, naar voren. De vraag doet zich voor of de samenwerking nog toekomst heeft. Op verzoek van de Kiesraad heeft de 5.1.2.e advies uitgebracht.

Indien er nu gekozen wordt voor het beëindigen van de overeenkomst met Paragon zal de Kiesraad een keuze moeten maken voor een toekomstige ontwikkeling van DHV. Totdat er een keuze is gemaakt en een nieuw DHV is gerealiseerd zal de Kiesraad door moeten werken met de huidige OSV2020 software als primaire verkiezingsprogrammaatuur.

5.1.2.b

5.1.2.e

Commented [5.1.2.e]: Op het moment van versturen heeft de 5.1.2.e nog geen advies uitgebracht. Over de manier waarop de Kiesraad het beste de overeenkomst kan beëindigen en of/welke dat financiële gevolgen heeft.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

4 van 12

2. Hoe wil de Kiesraad omgaan met de continuering van de dienstverlening OSV2020?

Achtergrond OSV2020

OSV is in de loop der jaren doorontwikkeld tot OSV2020. De aanleiding voor de doorontwikkeling was een rapport van [Fox-IT in 2017](#), waarin geconcludeerd werd dat de OSV software niet voldeed. Gemaakte aanpassingen op de OSV software waren niet toereikend, waarop Fox-IT In 2019 in hun rapport 'noodzaak nieuwe software' met de aanbeveling kwam om de huidige OSV-oplossing te vervangen vóór de Tweede Kamerverkiezing van 2021. Naar aanleiding van bevindingen en suggesties in dit rapport is OSV2020 ontwikkeld. Jaarlijks wordt OSV2020 getest op security en wettelijke kaders. Tot op heden zijn er geen ernstige bevindingen aangetroffen.

De huidige overeenkomst met Elect-IT voor de OSV2020 programmatuur loopt uiterlijk tot en met 13 juli 2025. Dat houdt in dat als de Kiesraad gebruik maakt van OSV2020 tot die datum, dat de programmatuur moet voldoen aan huidige en nieuwe wet- en regelgeving. Elect-IT heeft zich contractueel geconfirmeerd aan het onderhoud en doorontwikkeling voor een jaarlijks bedrag van € [5.1.2.b](#)

Na 13 juli 2025 kan de Kiesraad gebruik maken van OSV2020 omdat zij het intellectueel eigendom heeft op haar gedeelte van de programmatuur. Op het generieke gedeelte van de programmatuur heeft de Kiesraad gebruiksrecht voor onbepaalde tijd. Aanvullende dienstverlening zoals support, onderhoud, doorontwikkeling en technisch beheer komen te vervallen na afloop van de overeenkomst en zullen opnieuw gecontracteerd dienen te worden.

a. Contracteren diensten OSV2020 na 2025 via Raamovereenkomst programmatuur

Als de Kiesraad langer gebruik wil maken van de programmatuur, zal zij deze dienstverlening opnieuw moeten contracteren. Aangezien de Kiesraad het (gedeeltelijk) eigendom heeft van de programmatuur OSV2020 hoeft er geen nieuwe aanbesteding in de markt gezet te worden met als doel om compleet nieuwe software te ontwikkelen.

De basis van OSV2020 is de programmatuur van Elect-IT die dit ontwikkelt om verkiezingen te ondersteunen. Deze standaard programmatuur wordt ook gebruikt om de verkiezingen in Duitsland te ondersteunen. De Kiesraad heeft deze standaard programmatuur laten uitbreiden om de verkiezingen in Nederland te kunnen ondersteunen. Deze aanvullende modules zijn eigendom van de Kiesraad. Het is mogelijk om licenties en aanvullende diensten te verwerven op OSV2020 via de raamovereenkomst voor standaard programmatuur waar de Kiesraad aan deelneemt EAP2023. Binnen deze raamovereenkomst zal er een verwervingsprocedure gestart moeten worden, doormiddel van een functionele uitvraag bij de geselecteerde leveranciers (tussenpartijen). Deze leveranciers kunnen de benodigde licenties van Elect-it doorleveren en de facturering loopt via de geselecteerde leverancier met de laagste marge.

(Mocht bovenstaande optie niet opportuun zijn, dan kan er teruggevallen worden op onderstaande mogelijkheid)

b. Contracteren diensten OSV2020 na door middel van Europees aanbesteden op basis van uitzonderingsgrond

5.2.1 + 5.1.2.i

5.1.2.e

5.1.2.i

Commented [[5.1.2.e](#)]: De [5.1.2.i](#) zal adviseren over mogelijke routes

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

5 van 12

De uitzonderingsgrond voor technische afhankelijkheid staat beschreven in artikel 2.32 lid 1 sub b onder 2 Aanbestedingswet.

In het overleg met de 5.1.1.e van de RIS is bevestigd dat er mogelijkheden zijn om de dienst(en), doorontwikkeling, onderhoud en support, als separate onderdelen in de markt te zetten. De belangrijkste uitzonderingsgrond is "technische afhankelijkheid". Dit houdt in dat OSV2020 op dit moment de enige beschikbare software is om gebruikt te worden voor de Nederlandse verkiezingen, waarbij Elect-iT de enige partij is om deze software te onderhouden en door te ontwikkelen. Dit biedt voor de Kiesraad de basis om met deze partij door te gaan Zoals de 5.1.1.e van de RIS aangeeft Dient dit wel openbaar aangekondigd te worden (onderhandelingsprocedure met voorafgaande mededeling). Op deze aankondiging kunnen belanghebbenden reageren als partijen vinden dat zij dat ook kunnen. Mochten deze partijen zich aandienen, dan zal er alsnog een aanbestedingsprocedure gevolgd moeten worden waar meerdere partijen kunnen meedingen (zie mail dd. 18-01-2023 12:17u in de bijlage).

Commented [5.1.1.e]: De kans dat dit gebeurt is groot. Ordina o.a. heeft tijdens de EA aangegeven dat zij voornemens waren door te ontwikkelen op OSV.

Commented [5.1.1.e]: Rechtmatigheid is geen vanzelfsprekendheid.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja
Doorlooptijd	+ Kort (programmatuur is in gebruik)
Technologie	+ Bewezen technologie (programmatuur is in gebruik) + Elect-iT is een officiële verkiezingssoftware maker + De OSV2020 programmatuur voldoet en wordt doorontwikkeld - Look en feel van de programmatuur is verouderd - De programmatuur betreft een decentrale oplossing - Leverancier zit in het buitenland, voertaal is niet altijd in het Nederlands - Geen Intellectueel Eigendom over de standaard programmatuur
Impact Kiesraad organisatie	+ Noodzakelijk voor het verkiezingsproces, geen alternatief + Klein (programmatuur is in gebruik) + Samenwerking met Elect-iT is goed + Huidige afspraken in de overeenkomst met betrekking tot afkoop beheer en ontwikkeling zou gecontinueerd moeten worden - De Kiesraad zal uit moeten leggen aan stakeholders dat er nog voor een X termijn met OSV2020 zullen moeten blijven werken.

5.1.2.f

5.1.1.e

Datum

13 februari 2023

Kenmerk

Blad

6 van 12

3. Wil de Kiesraad nog steeds naar centrale verkiezingssoftware?

Wanneer de overeenkomst met Paragon wordt beëindigd en de Kiesraad opnieuw moet beslissen over hoe vormgegeven wordt aan de toekomst op OSV2020 rijst ook de vraag of de Kiesraad door wil gaan met de reeds ingeslagen richting. Op deze vraag zijn de volgende antwoorden mogelijk.

Bij nee: Indien de Kiesraad er voor kiest om niet op (middellange) termijn over te gaan naar centrale programmatuur, kan op dit moment worden volstaan met het continueren van de OSV2020 software en dienstverlening van Elect, incl. de doorontwikkeling van OSV2020 binnen de huidige decentrale architectuur.

Binnen dit scenario kan er ook nog gekozen worden om nieuwe decentrale software te ontwikkelen. Deze laatste variant wordt hier verder niet uitgewerkt. Wel gelden hiervoor dezelfde inkoopvragen als voor het verkrijgen van nieuwe centrale verkiezingssoftware.

Bij ja. Als de keuze blijft om op termijn over te gaan naar nieuwe en centraal aangeboden verkiezingssoftware dan zal een keuze gemaakt moeten worden tussen het zelf ontwikkelen of het laten ontwikkelen van de verkiezingssoftware (zie punten 4 en 5).

4. Wil de Kiesraad de DHV Software laten ontwikkelen of zelf ontwikkelen?

In geval de overeenkomst met Paragon beëindigd wordt en er een nieuw DHV moet worden vormgegeven, rijst de vraag hoe de Kiesraad dat wil doen. Op deze vraag zijn twee antwoorden mogelijk, namelijk; Zelf ontwikkelen of laten ontwikkelen. Voor de invulling van deze vragen is het van belang de geleerde lessen / de evaluatie van de huidige samenwerking hierbij te betrekken.

a. Zelf ontwikkelen?

Voor de toekomstige ontwikkeling van nieuwe programmatuur zou overwogen kunnen worden om dat in het vervolg in eigen beheer te doen. De Kiesraad maakt gebruik van diverse Rijks raamovereenkomsten voor de inhuur van ICT personeel. Deze raamovereenkomsten kunnen gebruikt worden om gekwalificeerde ontwikkelaars in te huren. Deze ontwikkelaars kunnen dan onder leiding van de Kiesraad een nieuw DHV ontwikkelen op een Kiesraad locatie. Dit vraagt echter ook andere eisen aan de organisatie van de Kiesraad dan die nu gesteld worden. Ook brengt het zelf ontwikkelen van software risico's met zich mee. Software in eigen huis ontwikkeld, moet ook onderhouden worden. Om dit te realiseren dient het I&I team hierop ingericht te worden, zodat het beheer en onderhoud toekomst bestendig wordt. Voor deze keuze is het daarom van belang eerst vast te stellen wat het zelf ontwikkelen betekent voor de organisatie van de Kiesraad en of deze inspanning op weegt tegen het ontwikkelen van programmatuur door een externe partij.

b. Laten ontwikkelen?

Het laten ontwikkelen van nieuwe programmatuur is een herhaling van de afgelopen aanbestedingsprocedure. Als voor dit scenario wordt gekozen dan is het van belang om op basis van de geleerde lessen een keuze te maken over de inkoopstrategie (zie 5) en het contracteren van een nieuwe leverancier.

c. Modulair trapsgewijs of grootschalige vernieuwing in één keer?

Bij de beslissing om centrale verkiezingssoftware te laten ontwikkelen, is destijds de keuze gemaakt om een geheel nieuwe applicatie te laten ontwikkelen, dat alle gewenste functionaliteit, nieuw en bestaand, in één keer zou moeten vervangen. De huidige aanbesteding leert dat dit een groot en complex project is, (mede) waardoor doorlooptijd en haalbaarheid moeilijk te garanderen is. In deze variant, wordt de keuze gemaakt om nieuwe software te gaan gebruiken, maar de ontwikkeling in zelfstandige stukjes te verdelen en om vanuit de huidige situatie (decentraal, OSV2020) in kleine stapjes de gewenste verbeteringen te realiseren. Een voorbeeld van hoe en dergelijke verkaveling eruit zou kunnen zien staat in Appendix A. Een keuze voor een scenario, zelf ontwikkelen, inbesteden of een marktpartij selecteren voor de ontwikkeling, staat hier los van.

5. Hoe kan de Kiesraad de juiste resources contracteren voor de ontwikkeling van een nieuw DHV?

Bij het vormgeven van de toekomstscenario's doen zich verschillende inkoopvragen op. Enerzijds gericht op de inhuur van ontwikkelaars dan wel de inkoop / aanbesteding van nieuwe programmatuur. Voor het maken van de afweging tussen outsourcing en inbesteding is het antwoord op de vraag "welke rol gaat IT spelen in het verkiezingsproces op langere termijn en wat wordt de rol van de Kiesraad daarin?" cruciaal.

- Indien de verwachting is dat de rol van IT binnen het verkiezingsproces weinig gaat veranderen, dat DHV functioneel dus redelijk stabiel zal zijn en er geen grote nieuwe ontwikkelingen zullen komen is outsourcing een route die hierbij past.
- Indien de verwachting daarentegen is dat de rol van IT binnen het verkiezingsproces gaat veranderen, dat DHV een gestage doorontwikkeling zal kennen en/of naast DHV nog andere IT initiatieven gestart zullen worden is het wenselijk om te kiezen voor een route die meer grip, flexibiliteit en wendbaarheid biedt met als consequentie een grotere verantwoordelijkheid. Inbesteding of zelf ontwikkelen is bij deze verwachting een route die daarbij zou kunnen passen. De grotere rol van IT binnen het verkiezingsproces, de doorontwikkeling van DHV en de nieuwe IT initiatieven vormen dan de randvoorwaarden die nodig zijn om intern IT talent te kunnen aantrekken en behouden.

a. Inhuur ontwikkelaars

In dit scenario zal de Kiesraad zelf de software ontwikkeling, door middel van inhuur van externe ontwikkelaars, uitvoeren en tevens een ontwikkel/test/productie omgeving moeten inrichten. Voor het technisch beheer en hosting zal een externe partij moeten worden geselecteerd. In april 2022 heeft Deloitte een rapport opgesteld met een strategische analyse voor de optie van het zelf ontwikkelen van DHV programmatuur waarin beschreven staat welke veranderingen de Kiesraad als organisatie moet ondergaan om een dergelijk traject aan te kunnen.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Ja, zolang het verwerven van software ontwikkelaars of organisaties die de software ontwikkeling op zich nemen gebeurt via de daarvoor bestemde raamovereenkomsten.
Doorlooptijd	+ Door zelf de volledige regie te hebben over de ontwikkeling van de software kan er tijdig bijgestuurd worden en aanpassingen worden gemaakt. + Meer flexibiliteit in manier van werken (Agile) - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft de grootst mogelijke controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. - Kwaliteit van de opgeleverde software is afhankelijk van het functioneren van de ontwikkelaars die ingehuurd kunnen worden.
Impact Kiesraad organisatie	+ Geen Europese aanbesteding nodig + Voertaal kan volledig in het Nederlands

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

9 van 12

	+ Kennisopbouw in eigen huis + Geen vendor lock-in - Volledige verantwoordelijkheid, risico's en aansprakelijkheid - De afdeling I&I van de Kiesraad is niet ingericht op het aansturen van een team ontwikkelaars. Hiervoor zal het team aangepast moeten worden, deze expertise is moeilijk te vinden - Ontwikkelcapaciteit zal ook in de beheer fase aanwezig moeten zijn. - Ontwikkelaars die ingehuurd worden zijn er per definitie tijdelijk. Kennis gaat verloren na afloop van de betreffende (raam)overeenkomsten. - Opzetten van een Technisch beheer afdeling. De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur. Hiervoor is tijdelijk en structureel expertise nodig die breder en verder gaat dan contract- en leveranciersmanagement. Vraagt ook inhoudelijke kennis en mogelijkheid inhoudelijk regie te voeren op deze leveranciers.

b. Inbesteden (Software laten ontwikkelen door een Overheidsorganisatie)

Dit scenario is een variant van het inhuren van ontwikkelaars bij een externe leverancier. In geval dit gebeurt bij een Overheidsorganisatie betekent dit dat die de regie voert over deze ontwikkelaars. In de aanbesteding van DHV 2021 is deze mogelijk onderzocht en is toen niet als meest gewenste scenario beoordeeld. Nadere afstemming met overheidspartijen is noodzakelijk om te bepalen of dit alsnog een haalbaar scenario zou kunnen zijn.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Inbesteden mag
Doorlooptijd	+ Door de ontwikkeling van de software bij een overheidsorganisatie onder te brengen is er directer contact mogelijk en kan er tijdig bijgestuurd worden. - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product - De Kiesraad zal zelf deel overeenkomsten moeten afsluiten met derden leveranciers, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.
Impact Kiesraad organisatie	+ Technisch beheer kan door de overheidsorganisatie worden uitgevoerd - Kiesraad moet voldoende resources hebben om de betreffende overheidsorganisatie aan te sturen.

Commented [5.1.1.e]: Wat waren de argumenten hiervoor/-tegen?

Commented [5.1.1.e]: Naar alle waarschijnlijkheid hadden betreffende organisaties geen capaciteit, nog niet kunnen navragen.

Commented [5.1.1.e]: ICTU: te grote impact op de organisatie en te groot (afbreuk)risico. Situatie kan nu anders zijn. DICTU: mij niet bekend.

5.1.2.f

5.1.1.e

Datum
13 februari 2023

Kenmerk

Blad
10 van 12

c. Europees aanbesteden (Openbaar of niet openbaar)

Als er gekozen wordt voor een Europese aanbesteding. Dan begint de Kiesraad wederom aan een traject om een leverancier te contracteren om een nieuw DHV te ontwikkelen conform lessons learned en vernieuwde specificaties. In de vorige Europese aanbesteding is gekozen voor een niet openbare procedure. Het verschil tussen een openbare en niet openbare procedure is dat bij een openbare procedure alle geïnteresseerde partijen mogen inschrijven als zij vinden dat ze aan de selectiecriteria voldoen. De niet-openbare procedure is een aanbestedingsprocedure in 2 rondes. De aanbesteding wordt algemeen bekend gemaakt. In de eerste ronde kan iedere geïnteresseerde aanbieder zich als gegadigde aanmelden. De aanbestedende dienst laat een vooraf vastgesteld aantal gegadigden toe. Deze voldoen allen aan de geschiktheidseisen. De aanbestedende dienst selecteert op basis van vooraf kenbaar gemaakte selectiecriteria het van te voren vastgestelde maximaal aantal gegadigden en deze gaan door naar de tweede ronde, de eigenlijke inschrijving.

Een openbare procedure kan, afhankelijk van het aantal inschrijvers, een kortere procedure zijn omdat de voorselectie ronde achterwege kan blijven.

Toetsingscriteria van deze oplossing.	
Rechtmatigheid	+ Een Europese aanbesteding mag altijd en is daarmee de meest rechtmatige oplossing
Doorlooptijd	- De aanbestedingsprocedure heeft een doorlooptijd van ongeveer 9 tot 12 maanden voordat er een leverancier geselecteerd is - Je weet niet wie er op inschrijft / of er een partij op inschrijft - Het blijft nieuw te ontwikkelen programmatuur waarvoor een zekere doorlooptijd benodigd is.
Technologie	+ De Kiesraad heeft meer controle over het te realiseren eindproduct + De Kiesraad heeft de volledige intellectuele eigendom over het product + De Kiesraad kan deelovereenkomsten met derden leveranciers in de aanbesteding opnemen, bijvoorbeeld voor de infrastructuur.
Impact Kiesraad organisatie	- Personele capaciteit benodigd vanuit de Kiesraad, ter voorbereiding op de aanbesteding - Additionele externe capaciteit is benodigd + Onduidelijkheden uit de vorige aanbesteding kunnen verholpen worden (lessons learned) + Nieuwe eisen (zoals voertaal en ontwikkelmethode) kunnen nog meer benadrukt worden

5.2.1

5.1.1.e

Commented [5.1.1.e]: De Kiesraad zal altijd personele capaciteit ter beschikking moeten stellen. Naast de keuze om het aanbestedingsteam uit te breiden met externe capaciteit zoals je hierboven schetst.

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

11 van 12

Appendix A : Mogelijke uitwerking trapsgewijs door ontwikkelen

Een mogelijk opdeling van de gewenste functionaliteit van DHV in kleiner, beter behapbare, componenten, is als volgt:

- A. Een webapplicatie die de huidige KS-module vervangt, hier kan de nieuwe kandidaatstellingmodule in meegenomen worden;
- B. Een webapplicatie die de huidige PG-module vervangt;
- C. Een invoerapplicatie die stand-alone werkt a la OSV2020, maar die gedownload kan worden (bv via iets als Diginetwerk) ipv per DVD wordt verspreid;
- D. Een webapplicatie die de digitale overdracht van bestanden vervangt (waar GSBs de uitslagen uit C invoeren/uploaden en ondertekenen en deze hier door de HSBs/CSBs worden geaggregeerd) en waar de uitslag en zetelverdeling wordt berekend.
- E. Een webapplicatie die de uitslagen en gemeentelijke processen-verbaal presenteert zoals vastgesteld bij D.

Elk van deze stappen is eenvoudiger te realiseren dan de applicatie zoals nu aanbesteed, en elke stap is direct inzetbaar en een concrete verbetering van het verkiezingsproces.

De individuele stappen/applicaties kunnen los van elkaar ontwikkeld worden, zelfs door verschillende partijen en/of parallel aan elkaar. Ook kan per applicatie bekeken worden of deze uitbesteed wordt, of dat deze onder eigen controle wordt ontwikkeld. Hier moet wel met zorg gekeken worden dat de uiteindelijke set aan applicaties wel beheerd kan worden. Vijf verschillende leveranciers brengt een nieuwe set aan uitdagingen mee om deze relaties en applicaties te managen.

Als stappen A t/m E gerealiseerd zijn, is nagenoeg de gehele DHV functionaliteit gerealiseerd. De uiteindelijke oplossing ziet er anders uit, aangezien het vijf losse applicaties zijn, maar dat kan ook juist een kracht zijn:

- 1) De PG- en KS-module, en het uitslagenportaal zijn aan het internet verbonden, terwijl C en D dat niet hoeven te zijn. Doordat deze applicatie gescheiden zijn, verkleint dit de aanvalsoppervlakte op de uitslagen- en zetelverdelingsmodule;

Datum

13 februari 2023

Kenmerk**Blad**

12 van 12

- 2) Door C en D twee aparte applicaties te maken, verdwijnt de behoefte aan een decentrale variant, en hoeft er geen Diginetwerkconnectie meer te zijn op alle tellocaties (invoer gebeurt a la OSV2020 in C op een stand-alone systeem).
- 3) De kracht van decentrale invoer blijft behouden. De gemeentelijke uitslagen worden lokaal vastgesteld, er geen centrale plek waar een aanvaller meerder gemeenten tegelijk kan aanvallen om meerdere GSB-uitslagen te manipuleren.
- 4) Het aantal gebruikers van de centrale component (D) is significant kleiner dan voorzien voor DHV. Dit komt de stabiliteit en monitornaarheid (minder gebruikers betekent minder ruis voor een aanvaller om zich in te verstoppen) ten goede.

Mochten we in de toekomst verder willen centraliseren, dan kan dit makkelijk. Applicaties A en B kunnen makkelijk gecombineerd worden, hetzelfde geldt voor C en D, in de zin dat de interfaces goed gedefinieerd zijn en de stap om applicaties te combineren overzichtelijk en behapbaar is.